

Cultura Cernavodă II la Dunărea Inferioară.

Relevanța cronologiei și a înmormântărilor tumulare

Alin FRÎNCULEASA*

Abstract: The end of the 4th millennium BC is the period preceding and then accompanying the arrival, apparently tempestuous, of the Yamnaya communities at the Lower Danube. At the same time, the cultural dynamics in the region of southern Romania (Muntenia) is still insufficiently specified, characterised by rather discreet signs. Recently, tumular burials were discovered in northern Muntenia, which contained grave-goods reminding of the Cernavodă II, but also Coțofeni cultural traditions. The Cernavodă II culture seems to be an inconsistent presence at the Lower Danube, being known from restricted archaeological excavations performed in the eponymous settlement and several other sites, to which a series of isolated finds can be added. The lack of systematic research is reflected by the modest information available. We have access to a few information about the habitat, funerary contexts, metallurgy, the artifacts characteristic of this culture and its chronology. Usually, the knowledge about the Cernavodă II culture is reduced to inconsistent samples of pottery, a kind of guiding fossil around which studies regarding its chronological position and relationship with other contemporary cultural phenomena were built. In this study we approach the Cernavodă II culture, focusing on new archaeological research carried out in northern Muntenia, with a few other points of interest added to the discussion. The main elements around which this study is built are the relative and absolute chronology as well as the relationship with the tumular phenomenon at the Lower Danube. Although the finds assigned to the Cernavodă II culture are still isolated, one can intuit the dynamics of these communities and a certain relevance in defining the cultural landscape at the Lower Danube, part of a larger process that crosses the entire Western-Pontic area. The study is intended to be a contribution to the knowledge of a chronological episode still insufficiently exploited by researchers.

Rezumat: Ultima parte a mileniului al IV-lea reprezintă perioada care precede și apoi însoțește sosirea, aparent una intempestivă, a comunităților Yamnaya la Dunărea Inferioară. În același timp, sudul României (Muntenia) este un areal cu o dinamică culturală încă insuficient precizată, caracterizat mai curând de semne discrete. Recent, în nordul Munteniei, au fost descoperite morminte tumulare în inventarul cărora sunt prezente artefacte care ne apropie de tradiții culturale Cernavodă II, dar și Coțofeni. Cultura Cernavodă II pare o prezență inconsistentă la Dunărea Inferioară, fiind cunoscută pe baza unor săpături arheologice restrânse în așezarea eponimă și în alte câteva situri, la care se adaugă o serie de descoperiri izolate. Lipsa unor cercetări sistematice este reflectată în pachetul modest de informații disponibile. Avem acces la puține date despre habitatul, contextele funerare, metalurgie, artefactele caracteristice acestei culturi, cronologie. În general cunoștințele despre cultura Cernavodă II se reduc la un lot inconsistent de ceramică, fosilă directoare în jurul căreia s-au derulat studiile privind poziția sa cronologică și raportul cu alte repere culturale contemporane. În acest articol abordăm cultura Cernavodă II insistând asupra unor noi cercetări arheologice derulate în nordul Munteniei, la care adăugăm alte câteva puncte de interes. Principalele elemente în jurul cărora vom construi acest studiu sunt reperele de cronologie (relativă și absolută) și raportul cu fenomenul tumular de la Dunărea Inferioară. Deși descoperirile atribuite culturii Cernavodă II sunt încă unele izolate, intuim dinamica acestor comunități și o anumită relevanță în definirea peisajului cultural la Dunărea Inferioară, parte a unui proces mai larg care traversează întregul areal vest-pontic. Studiul se dorește a fi o contribuție la cunoașterea unui episod cronologic încă insuficient exploatat de cercetători.

Keywords: Cernavodă II culture, Muntenia, pottery, absolute chronology, burial mounds.

Cuvinte cheie: cultura Cernavodă II, Muntenia, ceramică, cronologia absolută, tumuli.

* Muzeul Județean de Arheologie și Istorie Prahova, str. Toma Caragiu, nr. 10, Ploiești, România; alinfranculeasa@yahoo.com.

◆ Mileniul al IV-lea la Dunărea de Jos - scurte precizări

Colapsul așezărilor atribuite complexelor culturale Karanovo VI – Gumelnița – Kodjadermen și Krivodol – Săcuța – Bujanj Hum este un subiect intens dezbătut (H. Todorova 1995, p. 89; D.W. Anthony 2007; 2010, p. 45 și urm.; Y. Rassamakin 2011; A. Bulatović 2014, p. 115; Z. Tsirtsoni 2014, p. 227; V. Nikolov, V. Petrova 2016; M. Porčić 2019; A. Kapuran *et alii* 2018, p. 84). Conform cercetătorilor, acest fenomen a fost generat de un cumul de factori precum modificările climatice (H. Todorova 1995, p. 89) și/sau mișcările de populații cu origini în spațiul nord-pontic (D.W. Anthony 2007, p. 258; Z. Tsirtsoni 2014; J.E. Coleman, Y. Facorellis 2018, p. 35, 45). Noile abordări au inclus în această temă și disfuncțiile/inegalitățile sociale (A. Windler 2017) sau chiar impactul unor pandemii (N. Rascovan *et alii* 2019). Ceea ce a urmat imediat și în cea mai mare parte a mileniului al IV-lea este un subiect chiar mai obscur. Este o temă de reflecție care atinge atât spațiul nord-vest-pontic (H. Todorova 1995, p. 89; D.W. Anthony 2007, p. 260; A. Bulatovic, A. Kapuran 2016; A. Reingruber, J. Rassamakin 2016; A. Frînculeasa *et alii* 2017b; M. Porčić 2019), cât și întregul sector balcano-eggean (J.E. Coleman 2011; R. Krauß 2014; Z. Tsirtsoni 2014; A. Bulatović 2014; J.E. Coleman, Y. Facorellis 2018). În cazul mileniului al IV-lea încă sunt căutate repere pentru a defini contextul cultural și cadrul cronologic (Y. Maniatis *et alii* 2014, p. 49; J.E. Coleman, Y. Facorellis 2018; St. Alexandrov 2018a). De altfel, sintagma «*Balkans 4000*» arată că acest interval cronologic poate fi gestionat ca un fenomen în sine (Z. Tsirtsoni 2014; Y. Maniatis *et alii* 2016).

Segmentul cronologic 4200/4100-3300/3100 î. Hr., la rândul său fragmentat și cu limite instabile, inclusiv de terminologie (vezi și sintagma *proto-bronz* la H. Todorova 1995; I. Vajsov 2002), a fost definit drept unul de tranziție (I. Merkyte 2018; M. Porčić 2019), termen specific arheologiei românești și bulgare (M. Petrescu-Dîmbovița 1953; P. Roman 1981a; Y. Boyadžiev 1995, p. 173; M. Dinu 1999; F. Burtănescu 2002, p. 82-89; R. Krauß 2014, p. 268; C.I. Popa 2015, p. 22-27), regăsit și mai la sudul Balcanilor (J.E. Coleman 2011, p. 19). Numeroase datări absolute au început să umple/completeze acest interval (Y. Boyadžiev 1995; I. Merkyte 2007, p. 36; Y. Maniatis *et alii* 2014; 2016; J.E. Coleman, Y. Facorellis 2018; T. Arvaniti, Y. Maniatis 2018, p. 3; St. Alexandrov 2018a, p. 89). Caracteristică rămâne raritatea descoperirilor și/sau inconsistența locuirilor umane (Y. Maniatis *et alii* 2014, p. 49; J.E. Coleman, Y. Facorellis 2018, p. 35; I. Merkyte 2018).

Spre ultimul sfert al mileniului al IV-lea locuirea umană începe din nou să capete consistență la Dunărea Inferioară, în Balcani și Egeea. Intervalul 3300-3100 î.Hr., cu anumite nuanțe, pare să fie unul acceptat ca începutul epocii bronzului în arealul discutat (Y. Boyadžiev 1995, p. 177; V. Heyd 2013, p. 3; R. Krauß 2014, p. 261; Z. Tsirtsoni 2014, p. 278-279; St. Alexandrov 2018a, p. 90; T. Arvaniti, Y. Maniatis 2018, p. 18). În raport cu perioada anterioară, descoperirile arheologice ne relevă un tablou ceva mai dinamic, atât în Balcani, cât și zona egeeană. Având origini în spațiul nord-pontic, acum apar în peisaj înmormântările tumulare, inițial în câmpiile de la Dunărea de Jos, la scurtă vreme și în Câmpia Maghiară (V. Heyd 2011; T. Horváth *et alii* 2013; Z. Tsirtsoni 2014, p. 279; A. Frînculeasa *et alii* 2015a, p. 80-82; 2017b, p. 156-157; E. Kaiser, K. Winger 2015). Comparativ cu sfârșitul mileniului al V-lea, acest *impuls nord-pontic* are în timp un alt efect la Dunărea Inferioară și mai departe spre sud-sud-vest. Pare să fie un nou început, lumea începe să se (re)așeze.

La nordul Dunării Inferioare prima jumătate a mileniului al IV-lea apare una relativ bine conturată de evoluția comunităților Cucuteni B - Cernavodă I – Brătești – Sălcuța IV – Herculane II – Cheile Turzii, etc. (P. Roman 1981b; I. Manzura 1999; I. Sălceanu 2008; C.M. Lazarovici 2010; C.E. Ștefan 2012). A doua jumătate a mileniului este marcată de depuneri arheologice mai mult sau mai puțin consistente atribuite unui context cultural fragmentat, definit de descoperiri de tip Horodiștea-Erbiceni, Foltești I, II, Cernavodă II, Cernavodă III/Celei, etc. (S. Morintz, P. Roman 1968a; 1968b; D. Berciu *et alii* 1973; M. Dinu 1977; 1980; 1988; Gh. Dumitroaia 2000; P. Roman 2001; S. Oanță-Marghitu 2003; I. Sălceanu 2008; F. Gogâltan 2013, p. 5 și urm.; R. Krauß 2014, p. 269). În zona dealurilor nord-muntene prezența umană pare una sporadică, atașată unui antecedent cultural local, care ar supraviețui aici o perioadă mai îndelungată (R. Munteanu 2017), dar nu lipsesc nici siturile Cernavodă II (A. Frînculeasa *et alii* 2019a). În același timp, în Transilvania, Oltenia, nord-vestul Bulgariei, locuirea Coțofeni este una care a lăsat urme consistente (P. Roman 1976a; H. Ciugudean 2000; C.I. Popa 2015; C.N. Patroi 2016; 2017; I. Tușulescu 2016). Mai spre vest, comunitățile Cernavodă III-Boleraz, apoi Baden, Kostolac, au completat acest tablou (S. Oanță-Marghitu 2003; R. Krauß 2014; A. Kapuran *et alii* 2018). La sud de Dunăre ne aflăm inițial în orizontul cultural Cernavodă III-Boleraz/*Proto Bronze Age* (H. Todorova 2003, p. 291 și urm.), iar apoi în *faza Ezero A/Early Bronze Age I* (St. Alexandrov 1995; 2018a).

Al doilea element de sprijin în conturarea cadrului cultural care a caracterizat această perioadă este cel al înmormântărilor sub/în tumuli de pământ (A. Frînculeasa *et alii* 2017b). Cu puține excepții (F. Burtănescu 2002), în România s-a considerat multă vreme că înmormântările tumulare preistorice (substituite în multe cazuri de sintagma *morminte cu ocru*), constituie o grupă de sine stătătoare, neomogenă din perspectiva ritualului (R. Băjenaru 2014, p. 132), sau reprezintă o modă funerară care acoperă un segment cronologic îndelungat (3500/3300-2400/2200 î.Hr.) (I. Motzoi-Chicideanu 2011, p. 226).

◆ Despre cultura Cernavodă II – stadiul cunoașterii

Muntenia, sudul Moldovei și Dobrogea, reprezintă cadrul geografic în care a evoluat cultura Cernavodă II (fig. 1/1, 3), fiind cunoscute în jur de 20 de situri (D. Berciu *et alii* 1973, fig. 4; A. Frînculeasa *et alii* 2019a). Rezultatele săpăturilor arheologice din situl eponim au fost rediate într-o serie de publicații în care a fost definită cultura Cernavodă II, precizate principalele caracteristici și poziționată în contextul mai larg al evoluției comunităților umane la Dunărea Inferioară (P. Roman 1964; 1969; S. Morintz, P. Roman 1968a; 1968b; D. Berciu *et alii* 1973; Al. Morintz 2019¹). Sondajul realizat în punctul *b* de pe Dealul Sofia în anul 1956 a avut dimensiuni de 7,75×1,50 m, dar numai pe o lungime de 3,80 m s-a ajuns la „pământul viu” (D. Berciu *et alii* 1973, p. 374). În depunerea Cernavodă II, groasă de maximum 1,75 m, au fost descoperite 350 de fragmente ceramice provenind de la 176 de vase (fig. 2a), unelte de silex și alte roci, oase de mamifere (D. Berciu *et alii* 1973). După articolul din anul 1973, care reprezintă încă cea mai importantă contribuție privind cultura Cernavodă II², pentru o perioadă îndelungată nu a mai fost publicat niciun studiu relevant/consistent, ci eventual sunt amintite

¹ Cu bibliografia extinsă și informații despre istoricul cercetărilor și definirii culturilor Cernavodă I, II și III.

² O altă săpătură arheologică care merită amintită este cea de la Cățelu Nou (V. Leahu 1965).

câteva descoperiri provenind din cercetări de suprafață (P. Roman 1976a, p. 57; D. Șerbănescu, G. Trohani 1978; I. Vasiliu 2002; F. Vlad, Gh. Matei 2004, p. 200; M. Vernescu 2013). În cazul cimitirului de la Brăilița sunt amintite 27 de morminte atribuite culturii Cernavodă II (N. Harțuche 2002, p. 127). Mai recent au fost publicate rezultatele unor săpături arheologice derulate în localitățile Mironești, Schitu și București-Dămăroaia (C. Schuster, T. Popa 2008; 2009; C. Schuster *et alii* 2009; E. Gavrilă *et alii* 2016).

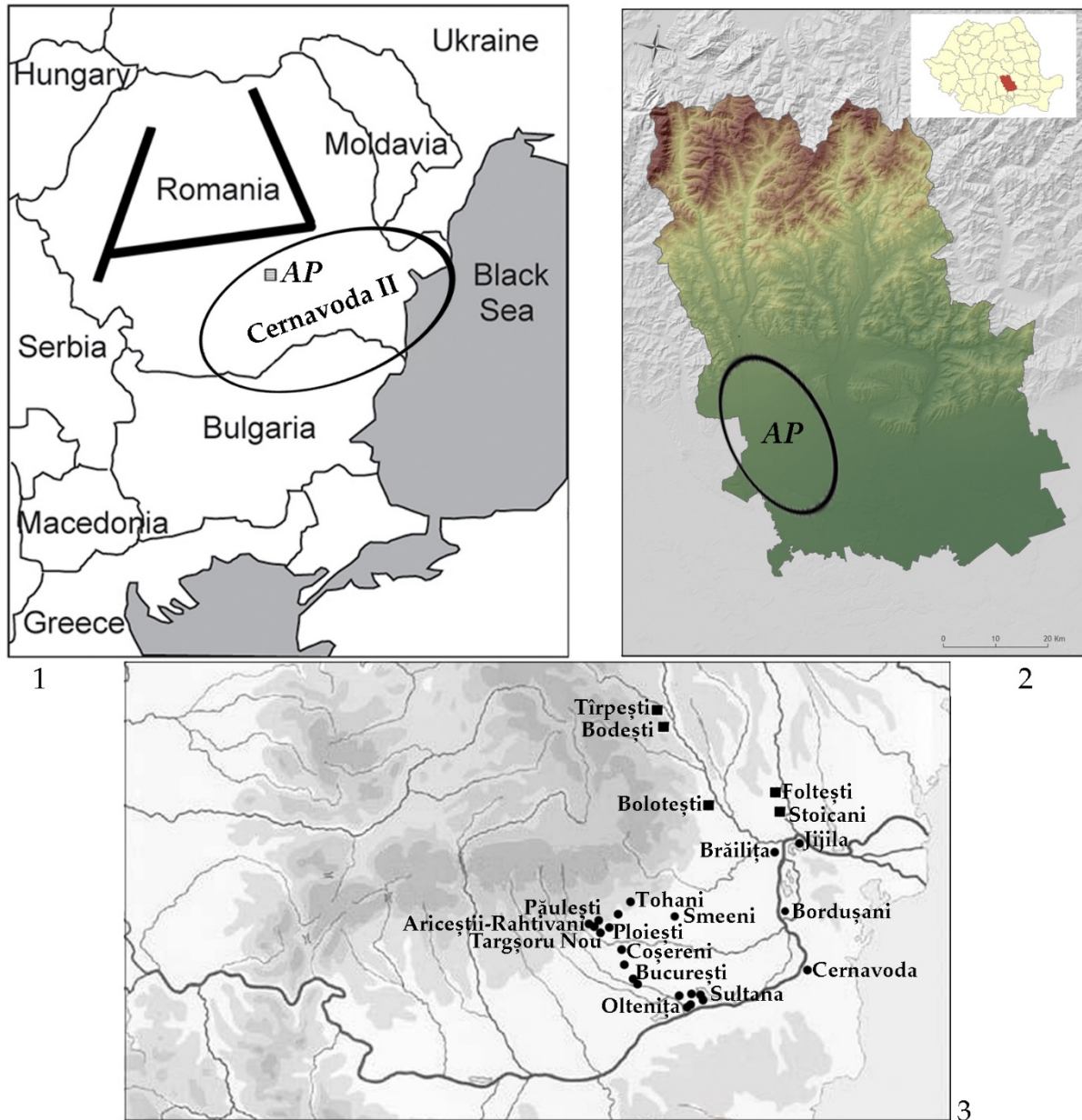

Fig. 1. Arealul Prahova (AP) și al culturii Cernavodă II (1); județul Prahova și poziționarea Arealului Prahova (2); principalele situri Cernavodă II și Foltești II (3).
Prahova Area (AP) and the area of the Cernavodă II culture (1); Prahova County and the location of the *Prahova Area* (2); main Cernavodă II and Foltești II sites (3).

Cele mai importante contribuții privind cultura Cernavodă II sunt datorate lui P. Roman care a publicat singur sau în colaborare o serie de articole³ în care au fost conturate cadrul cronologic și raportul/relațiile cu mediul cultural contemporan (P. Roman 1964; 1969; S. Morintz, P. Roman 1968a; 1968b; D. Berciu *et alii* 1973). În același timp cultura Cernavodă II a devenit un bun reper pentru ancorarea și raportarea la mediul post-Cucuteni târziu și/sau Tripolie C2 și începutul epocii bronzului în Moldova, dar și Muntenia (Gh. Bichir 1962; M. Florescu 1964; 1965; P. Roman 1969). Locuirea Cernavodă II din situl eponim a fost încadrată într-o etapă cronologică post Foltești I/Usatovo, într-un orizont în care dispărea pictura, iar șnurul și brăurile în relief sunt prezente *exceptional* de rare (P. Roman 1969, p. 20).

Conform cercetărilor, cultura Cernavodă II este contemporană cu Foltești II, fiind pusă egalitate între cele două manifestări culturale (S. Morintz, P. Roman 1968a; 1968b)⁴. Cernavodă II-Foltești II ar precede un eventual orizont Foltești III (D. Berciu 1961; P. Roman 1969) sau Foltești IIb (F. Burtănescu 2002) contemporan cu descoperiri similare de la Dolhești Mari, Hăbășești, Izvoare, Uricani, Tîrpești, Bodești etc. principala caracteristică fiind prezența ceramicii decorate cu brăie în relief (D. Berciu 1961, p. 140; S. Marinescu-Bîlcu 1964; P. Roman 1969). Acest orizont cronologic ar precede așezarea de la Cățelu Nou (București) (V. Leahu 1965) sau eventual este contemporan cu aceasta (P. Roman 1969, p. 21), deși nu a fost exclusă o evoluție locală a acestui ultim sit (S. Morintz, P. Roman 1968b, p. 566). Reținem că descoperirile de la Cățelu Nou au fost atribuite de către unii cercetători etapei Foltești III, care prin formele ceramice anunță cultura Glina (S. Morintz, P. Roman 1968b, p. 561; P. Roman 1969, p. 21) sau prezintă elemente care se contopesc în cultura Glina (D. Berciu *et alii* 1973, p. 399), definind eventual un episod proto-Glina, conform terminologiei vremii (D. Berciu 1961). V. Leahu a folosit pentru descoperirile din acest sit denumirea de Foltești II, dar și pentru nivelul de locuire contemporan din *punctul b* de la Cernavodă (V. Leahu 1965). Mai noi sunt cercetările de la Mironești în care au fost descoperite complexe și materiale arheologice atribuite culturii Cernavodă II, dar și *de tip* Cățelu Nou. Conform autorilor cercetării cultura Cernavodă II a fost urmată în Muntenia de o „manifestare denumită provizoriu Cățelu Nou-Mironești” (C. Schuster, T. Popa 2008, p. 60).

Recent au fost publicate o serie de descoperiri de la Bodești-Frumușica (Neamț), însoțite și de două datări absolute aflate în ultima treime a mileniului al IV-lea. Materialul ceramic provenind dintr-un singur complex este reprezentat de un lot modest, lipsește pictura, sunt prezente amfore și amforete, castroane, vase de provizii, dar și vase borcan, decorate cu brăuri fine imprimate/crestate și șiruri de creștături dispuse pe buză, gât sau umăr (fig. 2b). Au fost menționate analogiile ceramicii cu descoperiri din situri precum cele la Tîrpești, Izvoarele, Bogdănești, Lichitișeni etc. fiind considerate parte a orizontului cultural de tip Foltești II și Cernavodă II (R. Munteanu 2018). Important este și un vas *askos* decorat cu brău în relief,

³ Nu vom insista cu toate dezbaterile în jurul acestui subiect, ci vom puncta doar câteva repere utile abordării noastre. Datorită stadiului cercetărilor, o parte din concluziile legate de cronologiile relative expuse de diverși autori sunt în prezent depășite. Pentru o analiză aprofundată și bibliografia temei vezi F. Burtănescu 2002; C. Schuster, T. Popa 2008, p. 56-60; Al. Morintz 2019.

⁴ Despre Foltești II și relația cu mediul cultural contemporan, inclusiv cu fenomenul funerar tumular și cultura Cernavodă II, regăsim o discuție amplă prin conținut și consistență într-unul din cele mai complete volume în care a fost abordată perioada analizată în studiul nostru (F. Burtănescu 2002). M. Dinu a utilizat conceptul de cultura Foltești-Cernavodă II (M. Dinu 1980; 1998).

crestat (fig. 7/1)(R. Munteanu 2018, p. 146-147, pl. 12)⁵. Astfel de vase sunt prezente în acest orizont cronologic la est de Carpați în situri precum cele de la Erbiceni, Tîrpești, Horodiștea, Izvoare, Oncești, Foltești etc. (fig. 7/2-8)(A. Frînculeasa *et alii* 2017a, p. 96). Din situl de la Foltești sunt publicate trei exemplare, din care unul are un decor incizat în manieră întâlnită pe ceramica Cernavodă II și Foltești II, iar la baza torții prezintă un brâu în relief, crestat (M. Petrescu-Dîmbovița 1951, fig. 3/3). Importante sunt și cele patru exemplare de la Brăilița, din care cel descoperit în M.10 (defunct depus chircit-lateral) avea pe gât un șir de impresiuni/crestături verticale (N. Harțuche 2002, p. 48, fig. 69, 89/1, 91/1, 94/1)⁶.

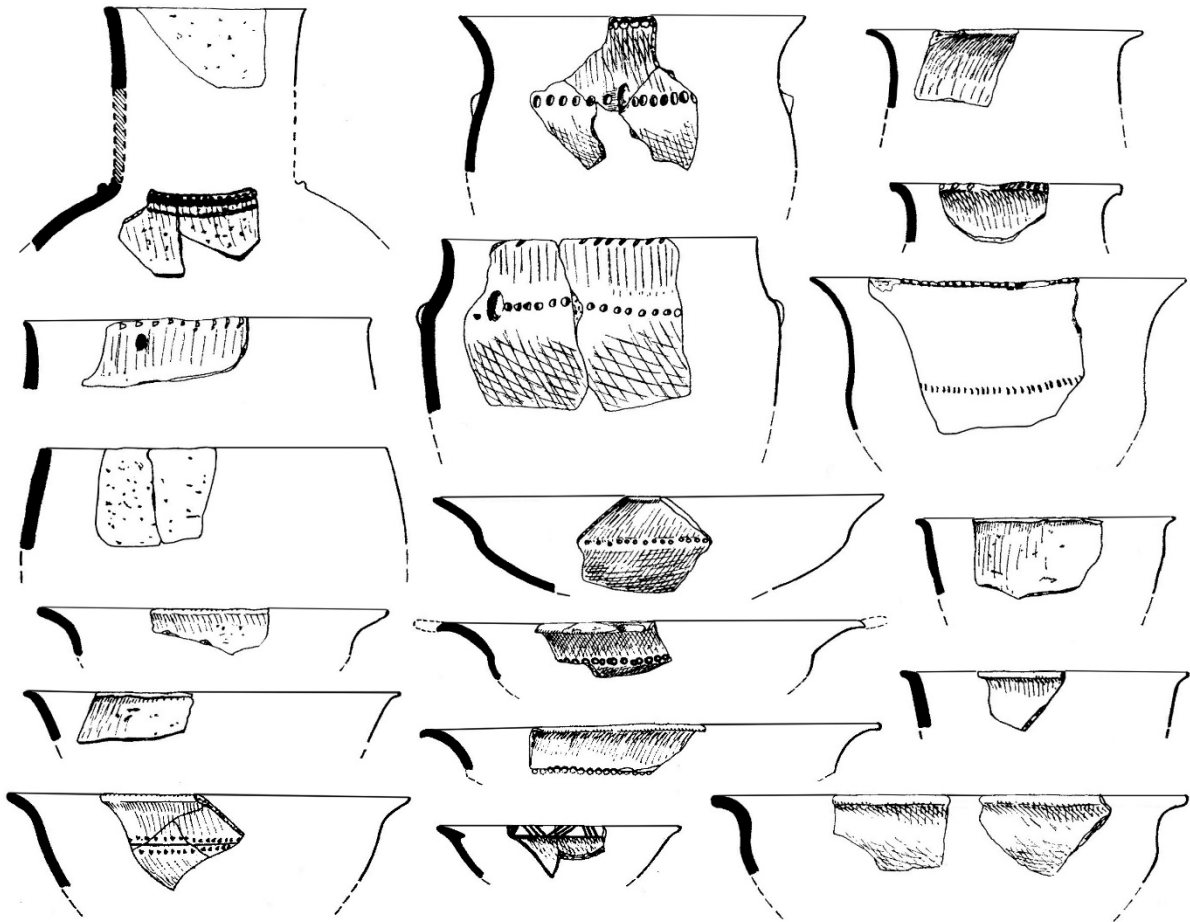

Fig. 2a. Ceramică Cernavodă II din situl eponim (după D. Berciu *et alii* 1973).
Cernavodă II pottery from the eponymous site (following D. Berciu *et alii* 1973).

⁵ Menționăm M.4 de la Brad cu defunct așezat chircit-lateral, care avea în inventar un vas cu două toarte, decorat cu brăuri crestate (V. Ursachi 1995, p. 21, pl. 217/3-4).

⁶ Legat de confuziile generate de publicarea acestui vas vezi A. Frînculeasa *et alii* 2017a, p. 97, nota 108.

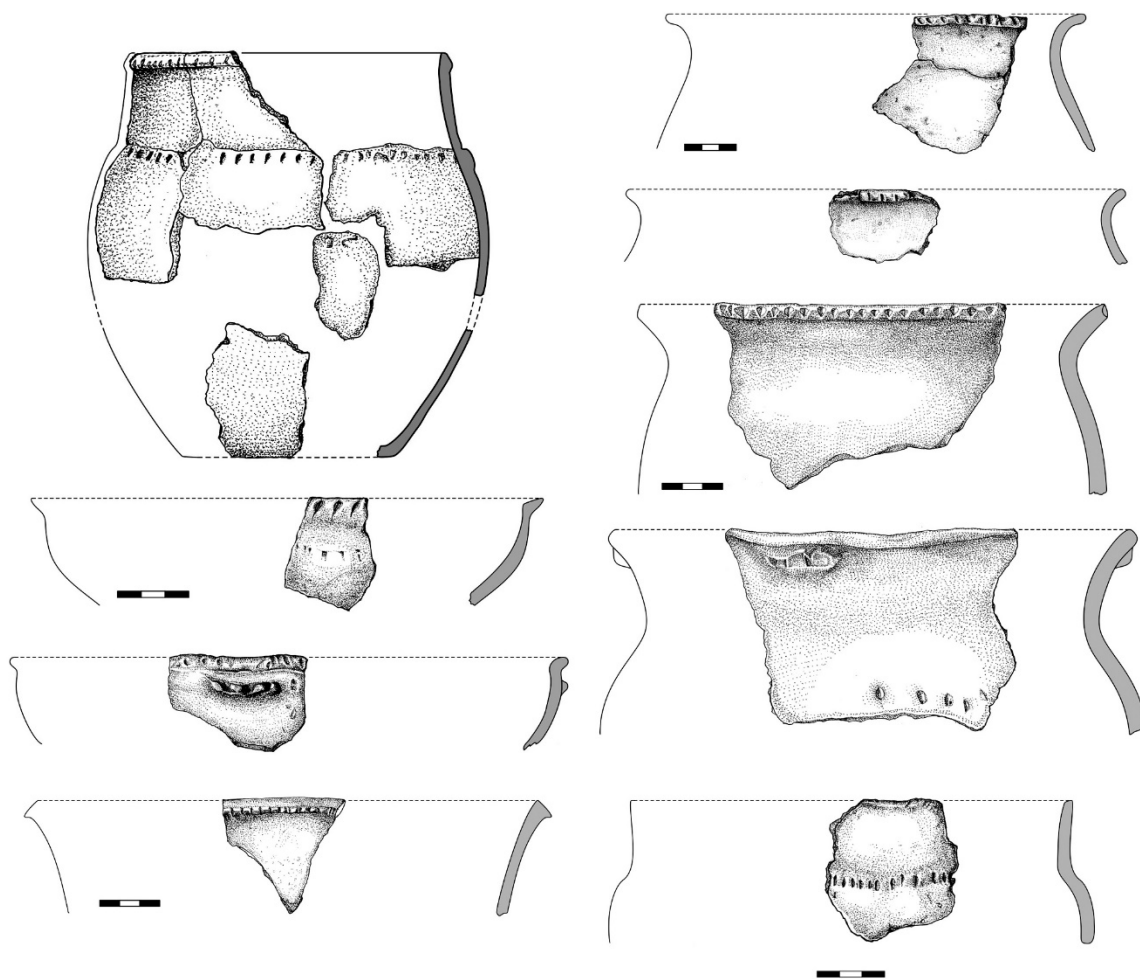

Fig. 2b. Ceramică Foltești II de la Bodești-Frumușica (după R. Munteanu 2018).
Foltești II pottery from Bodești-Frumușica (following R. Munteanu 2018).

◆ Studiu de caz – Târgșoru Nou (jud. Prahova)

În anul 2019 am coordonat cercetarea unui tumul în localitatea Târgșoru Nou - *Movila de la Pădure* (pl. 1-4). A avut diametrul de circa 25 m și 1 m înălțime. Era parțial distrus, treimea nordică fusese excavată până la nivelul actual de călcare (pl. 2/2-3). Au fost descoperite două morminte dispuse în centrul movilei, unul secundar - turanic (sec. XI-XII d.Hr.) (A. Frînculeasa *et alii* 2020a, pl. 3) și altul preistoric (M.2), care reprezenta înmormântarea primară atribuită comunităților Iamnaia (4037±43 BP/2620-2487 cal BC/sigma 1, 68,2% probabilitate) (pl. 4). Groapa mormântului preistoric, identificată la -0,75 m, avea formă rectangulară cu colțurile ușor rotunjite, dimensiuni de 1,55×1 m, orientată V-E. În groapă era depus un sub-adult în poziție dorsală cu membrele superioare întinse pe lângă corp, cele inferioare erau îndoite, inițial cu genunchii ridicați, apoi căzute lateral spre dreapta. În apropierea umărului drept era așezat un bulgăre de ocră. Urme de ocră au fost identificate și la nord de umărul stâng, dar și pe alte oase (pl. 4/3-4) (A. Frînculeasa 2019, p. 135).

Tumulul suprapunea un nivel de locuire mai vechi, identificat printr-un singur complex arheologic denumit *Cpl.1* care era dispus în zona centrală a movilei. Acest complex a

fost tăiat de groapa M.2 și suprapus de o nivelare a solului și apoi de mantaua ridicată deasupra mormântului (pl. 4/2). *Cpl.1* reprezenta o depunere de resturi menajere și avea forma unei movile neregulate (diametrul aproximativ 13,26-12,5 m), cu o grosime maximă spre centru de 0,35 m (pl. 3/4-5). Resturile menajere constau în foarte multă cenușă, oase de mamifere, ceramică, unelte realizate din os sau piatră, reprezentări antropomorfe/zoomorfe? modelate din lut, un pandantiv din lut. Dintre artefacte, ceramica reprezintă lotul cel mai numeros (2391 cioburi). Aceasta era toată fragmentară, cu nisip fin sau mai grosier utilizat ca degresant. A fost identificată ceramică fină cu pasta compactă, uneori cu aspect lustruit la suprafață, semifină și grosieră, pseudo-barbotinată, barbotină (pastă neomogenă). Dintre forme remarcăm străchinile cu gura puternic evazată și marginea lată, castroanele cu corpul semisferic sau tronconic, boluri, vase amforoidale, borcane, căni, pahare, vase de provizii. Sunt prezente toartele în bandă legate de forme precum cămile și vasele amforoidale. În ce privește decorul, acesta este prezent pe 171 de fragmente ceramice (aprox. 7% din numărul de cioburi). Decorul cel mai frecvent este reprezentat de șirurile de creștături/adâncituri dispuse pe buză și corp (99%), uneori asociate pe același vas (pl. 12). În câteva cazuri decorul crestă apar dispus pe partea interioară a marginilor late ale unor străchini. Alt decor este cel realizat prin apăsarea/imprimarea în lutul moale și obținerea unor șiruri de alveole alungite, triunghiulare sau romboidale, dispuse pe corpul sau buza vaselor. Uneori sunt realizate prin incizie șiruri de linii verticale, paralele. Există și vase care pe buză și gât au decor imprimat/crestă, iar pe corp regăsim pseudo-barbotina. În cazul unor vase care au toarte, buza prezintă un lob reliefat, crestă (pl. 8/1; 10/1). Apar și perforații deasupra umărului vasului, asociate cu decor imprimat. Am identificat un fragment cu pseudo-șnur obținut prin incizii, dispus pe buza unui vas (fig. 3/1).

Dintre uneltele realizate din os remarcăm împungătoare, dar și dălțițele (pl. 13/1-6). Din piatră, alături de o daltă, a apărut un fragment de topor până (pl. 13/8), dar și unul aflat în curs de prelucrare care probabil avea gaură de înmănușare (pl. 13/7). Un fragment de pandantiv din lut ar putea fi o imitație a unui topor în miniatură (pl. 13/10).

◆ Poziția culturală a complexului de la Târgșoru Nou

Lotul de ceramică descoperit la Târgșoru Nou este unul foarte fragmentar, cu un număr restrâns de forme de vase. În abordarea noastră sunt importante vasele amforoidale, străchinile cu marginea lată, borcanele, castroanele, cămile, recipiente care cunosc o anumită ocurență în epocă, toate bine reprezentate în *Cpl.1* de la Târgșoru Nou (pl. 5-12).

În *Cpl.1* de la Târgșoru Nou au fost descoperite numeroase **străchini cu marginea lată** (pl. 8-9). Sunt decorate pe corp sau buză prin imprimarea unor șiruri de incizii verticale sau cu creștături. Ele apar în siturile specifice ultimului sfert al mileniului al IV-lea, atât în arealul extracarpatic, dar sunt prezente și în mediul Coțofeni. Un vas cu decor asemănător pe corp și buză, dublat de incizii în registre pe marginea lată a fost descoperit în T.VI de la Ariceștii-Rahtivani (A. Frînculeasa 2020). Acest vas are analogii în situl de la Cernavodă (S. Morintz, P. Roman 1968a, fig. 54/4; D. Berciu *et alii* 1973, pl. 8/11). Forma aceasta de vas o regăsim în situri Horodiștea (Gh. Dumitroaia 2000, fig. 28/19-20), dar și Cernavodă III-Boleraz (M. Nica 1982; A. Bulatović, A. Kapuran 2016, pl. I/17). Unele străchini cu marginea lată sunt decorate pe partea superioară cu triunghiuri hașurate sau linii paralele oblice realizate prin incizii, șnur sau în tehnica *Furchenstich*, uneori cu pastă albă incrustată. Astfel de vase, cu decoruri asemănătoare, apar în situri atribuite culturii Coțofeni în Transilvania cum e cel de la Gligorești (C.I. Popa, F. Gogâltan 2020) sau la sud de Carpați cum sunt cele de la Ostrovul

Corbului (P. Roman 1976a, pl. 99/1, 3-4), Orlea (P. Roman 1976b, fig. 1/1) sau Rogova (I. Tuțulescu 2016, fig. 40/16; 41/2; 60/1-4; 67/4). Ele continuă să fie prezente în prima jumătate a mileniului al III-lea (E. Bujor 1967, p. 214; M. Nica 1982, fig. 12/1), inclusiv la sud de Dunăre (G.I. Kitov *et alii* 1991, fig. 33; St. Alexandrov 2015, fig. 15; I. Iliev, St. Bokardzhiev 2018). Pentru tumulul de la Ovchartsî există o datare a M.9 la 4328±29 BP/3017-2895 cal BC (St. Alexandrov 2015, fig. 12/1; E. Kaiser, K. Winger 2015, tab. 1). Un astfel de vas este întâlnit și la Mologa într-un tumul aflat în zona Bugeacului (A.E. Maliuchevici *et alii* 2017, fig. 37/7). Cele din Bulgaria din morminte tumulare sau așezări (inclusiv la Ezero) au fost legate de EBA II, numită *faza Mihalic* (St. Alexandrov 2018b, fig. 4).

O altă formă prezentă la Târgșoru Nou este **vasul borcan** cu corpul zvelt, decorat pe buză și corp cu creștături (pl. 6; fig. 6/a-b). Important este vasul de la Smeeni care provine dintr-un nivel de locuire care precede ridicarea tumulului (A. Frînculeasa *et alii* 2017a, fig. 7/1; pl. 62/1-2). Astfel de vase apar în așezările de la Coșereni (I. Nestor, E. Zaharia 1968, fig. 6/9), Cernavodă (D. Berciu *et alii* 1973), București-Dămăroaia (E. Gavrilă *et alii* 2016, pl. IX/7), Foltești (M. Petrescu-Dîmbovița 1951, fig. 4/6; M. Petrescu-Dîmbovița, M. Dinu 1974b, fig. 2/1), Horodiștea (Gh. Dumitroaia 2000, pl. 23/1-3; F. Burtănescu 2002, pl. VII/7), Bodești (R. Munteanu 2018). Evidențiem și vasele din mormintele M.27 și M.30 de la Brăilița în care defuncți depuși în gropi de formă ovală sunt în poziție chircită-lateral (N. Harțușche, F. Anastasiu 1976, nr. 302; N. Harțușche 2002, p. 54-55) sau din tumulii de la Liești (M. Brudiu 2003, fig. 13/4), Bolotești în M.7 și M.13 (C. Buzdugan *et alii* 1987, fig. 6/3; 7/2) și Sărăteni care se află la est de Prut (O. Levițki *et alii* 1996, fig. 14/3) sau Pliska situat la sud de Dunăre (fig. 6/7) (St. Alexandrov, E. Kaiser 2016, fig. 2-3). Și la Sozopol (Bulgaria) sunt cunoscute astfel de vase (H. Vasilieva 2018, fig. 3/7-8). Apar și în corpusul ceramicii Zhivotilovka (S. Ivanova, G. Toshev 2015b, fig. 8/3; I. Manzura 2016, fig. 7/14), sau într-un mormânt plan de la Gordinești (I. Manzura, N.P. Telnov 1992, fig. 1/9, 12).

Vasele amforoidale - au gâtul relativ înalt, corpul sferoidal și sunt decorate pe buză sau pe baza gâtului prin imprimare sau creștere (pl. 6; fig. 6/1-4). Astfel de vase apar în situri precum cele de la Cernavodă (D. Berciu *et alii* 1973) sau Cățelu Nou (V. Leahu 1965, fig. 5), dar și în mediul Coțofeni (Silvașu, Săvârșin, Râmnicu Vâlcea, Basarabi, Ocnele Mari etc.) (P. Roman 1976a; H. Ciugudean 2000; I. Tuțulescu 2016), inclusiv la sud de Dunăre (St. Alexandrov 2007, p. 226, pl. III). Pentru zona est-carpatică amintim descoperirile de la Horodiștea (H. Dumitrescu 1945), Izvoarele (R. Vulpe 1957), Foltești (M. Petrescu-Dîmbovița 1974b, fig. 12/1-3), Bodești (R. Munteanu 2018), etc. Forma aceasta de vas este bine-cunoscută și în mediul cultural Tripolie CII (S. Ivanova, G. Toshev 2015a). La est de Prut găsim vase amforoidale și la Kazaklia într-un mormânt tumular (S. Agulnikov, S. Redina 2005, fig. 6/6; E. Sava *et alii* 2019, fig. 83/1), dar și la Taraklia, Sărăteni, Kamenca (O. Levițki *et alii* 1996, fig. 4; S. Ivanova 2013), care sunt complexe cu caracteristici funerare Iamnaia. Un mormânt Iamnaia este și M.22 de la Valea Lupului (M. Dinu 1959, fig. 3, 4; 1974, p. 263-264, fig. 2-3). La sud de Dunăre un vas amforoidal provine dintr-un tumul de la Drazhevo (I. Iliev, St. Bokardzhiev 2018, fig. 3, cat. no. 18), într-un mormânt bogat care ar putea fi unul Iamnaia timpuriu. Acest tip de vas a fost descoperit în tumuli cercetați recent în județul Prahova la Ariceștii-Rahtivani T.IV, T.VI și T.VII, Păulești T.IV (A. Frînculeasa *et alii* 2014a; 2017d; A. Frînculeasa 2020), dar pare să fi existat și în T.I de la Ploiești-*Triaj*⁷. Forma acestui vas în spațiul extracarpatic ar putea să își aibă originea în mediul Tripolie CI/Cucuteni B (Gh. Dumitroaia 2000), dar nu ar trebui ignorată nici influența exercitată de cultura Amforelor Sferice (M. Szmyt 2013; S. Ivanova

⁷ Inedit, fragment ceramic aflat în patrimoniul MJIA.

2013), care își face cunoscută prezența în zona extracarpatică (M. Dinu 1961; I. Motzoi-Chicideanu 2011), dar și în Transilvania (Z. Szekely 2009; F. Gogâltan 2013; H. Ciugudean 2015). Datele radiocarbon indică însă un decalaj cronologic (V. Bârliba-Mihăilescu, M. Szmyt 2013; M. Szmyt 2013), contactul care a existat mai curând cu mediul Iamnaia/Bugeac (V. Heyd 2017, p. 351) a fost probabil spre începutul mileniului al III-lea (S. Ivanova 2013; P. Włodarczak 2017). În această discuție amintim și relația comunităților Baden târzii cu Amforele sferice (R. Krauß 2014).

Situația de la Tîrpești este una care merită analizată. În situl de la *Râpa lui Bodai* au fost cercetate patru morminte plane de inhumatie, dar și o așezare cu o ceramică al cărui aspect amintește de orizontul Foltești II-Cernavodă II (S. Marinescu-Bîlcu 1964; 1981). Defuncții erau așezați în poziție dorsală, cu membrele inferioare îndoite și ridicate, căzute apoi lateral/în romb. M.4 se afla la distanță mare față de nucleul format din primele trei morminte. În M.1 a fost descoperit un vas amforoidal (fig. 6/3), dar și o piesă tubulară din cupru, în M.2 un vas sferoidal (S. Marinescu-Bîlcu 1964), iar în M.4 o amforetă și un castron cu buza crestată și un șir de adâncituri pe corp (S. Marinescu-Bîlcu 1981, fig. 211/3,10). Mai remarcăm că defunctul din M.1 era o persoană de sex feminin (D. Nicolăescu-Plopșor 1964). Menționăm că localitatea Tîrpești se află la vest de Siret, într-un areal lipsit de tumuli (F. Burtănescu 2002), dar unde există și un alt exemplu de înmormântare plană precum M.3 de la Costișa (A.D. Popescu, R. Băjenaru 2008, fig. 4/3), care marchează prezența ritualului Iamnaia în acest areal⁸. Este dificil de precizat raportul stratigrafic dintre așezarea de la Tîrpești și morminte. Ceramica din așezare, între care și un vas *askoidal* asemănător cu cel de la Bodești-Frumușica (R. Munteanu 2018, pl. 12), pot reprezenta elemente care să indice că locuirea este anterioară mormintelor cu ritual Iamnaia. Un element timpuriu este securea din cupru cu margini ridicate descoperită întâmplător în situl *Râpa lui Bodai* (Gh. Dumitroaia 1985, p. 469-470, fig. 3).

Cana cu toartă supraînălțată, cu gura orizontală sau ușor oblică, eventual cioc de scurgere, este o prezență bine-cunoscută în această perioadă (fig. 7/b). Din complexul de la Târgșoru Nou provin două căni (pl. 11/12) și numeroase toarte în bandă (61 fragmente) ceea ce reprezintă un indiciu că acest tip de vas (dar și cele amforoidale) era o prezență importantă în tipologia olăriei. O cană a fost descoperită în M.1 din tumulul de la Ploiești - *Gara de Vest* (pl. 14/2)(A. Frînculeasa *et alii* 2019a, pl. 4), iar alta în M.5/T.IV de la Ariceștii-Rahtivani (pl. 15/2), complex care datează din ultimul sfert al mileniului al IV-lea î.Hr. (A. Frînculeasa *et alii* 2014a, pl. 9/1, 10/1-2). Un vas asemănător din același interval cronologic (A. Frînculeasa *et alii* 2015a, pl. 18/7) ar putea fi cel din M.3/Ploiești-Triaj T.I (pl.16/7-8)⁹. Căni au fost identificate în mai multe morminte din cimitirul de la Brăilița, respectiv în M.24, M.36, M.40, M.46, nici unul cu ritual Iamnaia, ci cu defuncți așezați chircit-lateral sau dorsal-întins (N. Harțușche 2002). Și de la Lișcoteanca provine un astfel de vas descoperit în M.11 cu defunct așezat dorsal-întins (N. Harțușche 1987, p. 34, fig. 43/2; 44/4). La Gherăseni o cană a fost descoperită în M.119 (fig. 7/13), cu individ depus chircit-lateral, într-o groapă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite (E.M. Constantinescu, L. Grigoraș 2004, pl. 1/4, 2/1; A. Frînculeasa *et alii* 2017a, pl. 71), iar de la Răcăciuni, dintr-un mormânt plan, provine o cană decorată cu impresiuni oblice la baza gâtului, care amintește de cea din M.24 de la Brăilița. Vasul era asociat cu un topor din piatră, dar și două piese din cupru (E. Tudor 1973). Toporul are analogii cu unul descoperit în situl Cernavodă II de la Coșereni sau în M.2 de la Ploiești - *Gara de Vest* (pl. 14/5)(A. Frînculeasa *et*

⁸ Menționăm și un pumnal din cupru cu limbă la mâner de la Văleni-Neamț (V. Diaconu, G.-D. Hânceanu 2020).

⁹ În arhiva MJIAIP există fotografii cu vasul însoțit de o toartă, în prezent pierdută.

alii 2019a, fig. 5/3, pl. 6). Un vas asemănător, cu același tip de decor, a fost descoperit în T.II de la Ciulnița (E. Rența 2016, p. 92, pl. 30/4, fig. 188/1). Și din așezarea de la Foltești provine un astfel de vas, cu același tip de decor, dispus pe două rânduri la baza gâtului (M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu 1974b, fig. 13/5). Amintim și mormintele Iamnaia de la Luncavița-*Movila Mocuța*/M.15 (I. Vasiliu 1995, p. 92-93) și M.2 de la Vlădești (fig. 7/14)(M. Brudiu 2003, p. 68, fig. 32/2). O cană a fost descoperită în T.16/M.5 de la Taraklia (fig. 7/16)(S. Agulnikov, S. Redina 2005, fig. 6/7).

Din Bulgaria amintim o cană cu gura oblică care provine din M.10 (defunct chircit-lateral) de la Ovchartsii-*Movila Mare* (St. Alexandrov 2015, fig. 4, 16), complex care are o datare de 4391 ± 29 BP (3091-2919 cal BC) (E. Kaiser, K. Winger 2015, p. 127, tab. 1). Într-un mormânt colectiv (4 indivizi) cercetat la Sabrano/Zagortsi au fost descoperite patru căni cu gura oblică, dar și un vas borcan cu buza crestată. Din acest complex provin două date ^{14}C , respectiv 4394 ± 28 BP (3091-2921 cal BC) și 4395 ± 28 BP (3092-2921 cal BC) (T. Hristova, J. Uzunov 2012, p. 67, fig. 2). Adăugăm și alte contexte mai timpurii sau din aceeași perioadă și areal din medii culturale Ezero A, Ezerovo II (G.II. Georgiev *et alii* 1979, fig. 36, 172, 174, 176, 183; G. Tončeva 1981, fig. 7, 10; P. Roman *et alii* 1992; K. Leshtakov 1994; L. Nikolova 1999, p. 203, fig. 9.2.2.; D. Agre 2015, p. 145). De asemenea, amintim descoperirile din tumulii de la Târnovo, Placidol (Y. Panayotov 1989, fig. 91), Goliama Detelina II (M. Kunchev 1995, fig. 22-23). Căni cu gura ușor oblică le regăsim și la est de Prut, în morminte atribuite fazei recente a variantei Bugeac a culturii Iamnaia (fig. 7/15)(A. Häusler 1976, pl. 33/6; S. Ivanova 2013, pl. 6/8-9)¹⁰.

Căni cu toarte supraînălțate apar și în mediul funerar Baden (C. Mayer 1991; M. Bodnár, P. Rakzky 2009; C. Sachße 2010; T. Horváth 2017; T. Horváth *et alii* 2020), dar și Coțofeni (P. Roman 1976a; H. Ciugudean 2000; St. Alexandrov 2007; I. Tuțulescu 2016). Sunt cunoscute și în nivelul Troia I aflat din punct de vedere cronologic în prima parte a mileniului al III-lea (B. Weninger 1995; B. Kromer *et alii* 2003; B. Weninger, D. Easton 2014; R. Krauß 2014).

La Târgșoru Nou există numeroase **castroane** tronconice sau care au pereții arcuiți, unele de dimensiuni mari, altele medii sau chiar mici; puține sunt decorate prin creștături sau linii paralele incizate/imprimate (pl. 10). Ele cunosc analogii în situl de la Cernavodă, dar și în mediile culturale Foltești II (R. Munteanu 2018). Din categoria castroanelor remarcăm vasul din M.1 cercetat în tumulul de la Ploiești-*Gara de Vest* în care se aflau doi defuncți așezați chircit-lateral, cu o formă tronconică ceva mai rar identificată în complexe funerare contemporane (pl. 14/3)(A. Frînculeasa *et alii* 2019a, pl. 4/6, 8). Importantă este prezența acestui tip de vas în situl de la Cernavodă (D. Berciu *et alii* 1973), dar și în cel de la Cățelu Nou (V. Leahu 1965, fig. 6/6; P. Roman 1969, p. 18, nota 15). Analogii pot fi urmărite cu cele două vase din M.20 (mormânt colectiv, plan) de la Smyadovo (S. Chohadzhiev, N. Mihaylova 2014, fig. 28b/7-8), din care provin două date ^{14}C -AMS, respectiv 4445 ± 35 BP/3328-3015 cal BC și 4470 ± 30 BP/3338-3025 cal BC (S. Chohadzhiev, N. Mihaylova 2014, p. 40). Din M.27 din același cimitir provine un castron asemănător cu cel de la Ploiești din M.1, asociat cu un *askoi*. Mormântul este plan, cu defunctul depus dorsal cu membrele inferioare îndoite și ridicate, craniul spre est, având data radiocarbon 4305 ± 35 BP/3015-2882 cal BC (S. Chohadzhiev, N. Mihaylova 2014, p. 44, fig. 34/6-7), asemănătoare cu cea pentru M.1 de la Ploiești - *Gara de Vest* care are 4381 ± 31 BP/3090-2913 cal BC (A. Frînculeasa *et alii* 2019a, tabel 2).

Este relevant că din așezările Cernavodă II lipsește ceramica pictată, cea șnurată *apare excepțional*, iar în siturile de la Cernavodă și Târgșoru Nou nu a fost identificată ceramica cu

¹⁰ Aceste căni/cești cu gura oblică prefigurează apariția vaselor de tip Zimnicea-Batin (A.D. Alexandrescu 1974; L. Nikolova 1999).

brâu în relief (crestat sau alveolat). În schimb există mai multe fragmente decorate cu brâuri alveolate/crestate publicate din aşezarea de la Bucureşti-Dămăroaia (E. Gavrilă *et alii* 2016). De asemenea, brăurile în relief sunt prezente pe ceramica din situl de la Căţelu Nou (V. Leahu 1965). Din baza tumulului I de la Blejoi (Prahova) au fost recuperate două fragmente ceramice cu brâuri în relief, din care unul este crestat (E. Paveleş 2007, p. 111, fig. 7/3-4)¹¹. Un element care merită menţionat este prezenţa perforaţiilor în peretele vasului. Această caracteristică a fost identificată în cazul ceramicii de la Târgşoru Nou (pl. 9/3), dar şi Bucureşti-Dămăroaia (E. Gavrilă *et alii* 2016, pl. XIII/1), Cernavodă (D. Berciu *et alii* 1973, pl. 1/15, 10/2), Folteşti (M. Petrescu-Dîmboviţa, M. Dinu 1974b, fig. 30/2), Tîrpeşti (S. Marinescu-Bîlcu 1981, fig. 210/5). Aceste găuri dispuse în multe cazuri în asocieră cu brâuri în relief crestăte, apar în prima jumătate a mileniului III în situri în care se păstrează un fond important din repertoriul ceramic Cernavodă II, precum e cel de la Moara Vlăsiei (A. Frînculeasa *et alii* 2014b). Le regăsim inclusiv în Transilvania în situl de la Deva-Dealul Cetăţii în asocieră cu ceramică decorată cu brâuri în relief crestăte/adâncite sau şiruri crestăte (C.N. Rîşcuţa 2000, pl. VI/10-11; VIII/1)¹². Decorul plastic în relief este prezent pe câteva vase şi constă în aplicarea unor bumbi sau modelarea în pasta moale a unor nervuri.

De la Târgşoru Nou provine un fragment de vas care are un *pseudoşnur* pe buză realizat prin imprimarea unor linii scurte, iar pe perete apare un decor realizat cu măturica, dispus vertical (fig. 3/1). Existenţa şnurului nu a fost exclusă cu totul din decorul ceramicii Cernavodă II-Folteşti II (P. Roman 1969, p. 20). De altfel, un ciob decorat cu şnurul provine şi din situl Cernavodă II de la Coşereni (Ialomiţa) (fig. 3/2).

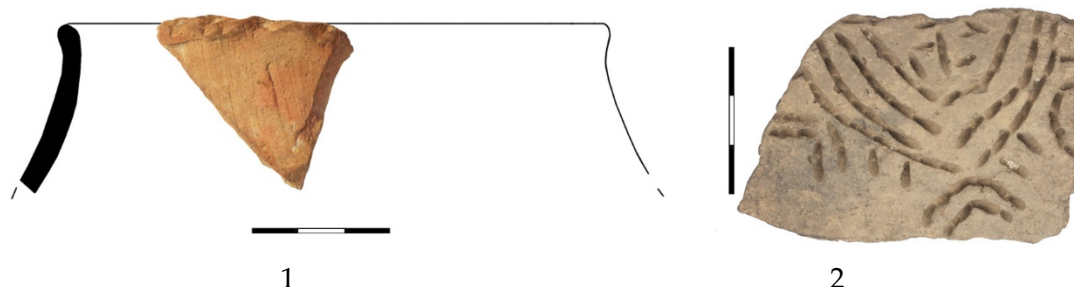

Fig. 3. Ceramica şnurată descoperită la Târgşoru Nou, CPL.1 (1) şi Coşereni (2).
Cord-decorated pottery discovered at Târgşoru Nou, CPL.1 (1) and Coşereni (2).

◆ Noi repere de cronologie absolută

Deşi datele absolute nu sunt încă numeroase, iar cele existente sunt concentrate în anumite zone/situri, intervalul analizat este relativ bine conturat (fig. 4). Amintim că din situl

¹¹ M.1 este o înmormântare secundară care a suprapus un mormânt cu ring de piatră care probabil aparţine ultimului sfert al mileniului al IV-lea. Nu a fost identificat scheletul din mormântul primar, ci doar oase şi o piesă din cupru în poziţie secundară. Vezi o discuţie recentă legat de acest tumul la A. Frînculeasa *et alii* 2019b, p. 37.

¹² În aceeaşi perioadă regăsim ceramică cu astfel de perforaţii chiar şi în Anatolia (B. Horejs, B. Weninger 2016, fig. 3/3). Ulterior sunt foarte prezente şi în situri Glina şi Schneckenberg (A. Prox 1941; R. Băjenaru 2014; A. Frînculeasa, D. Garvăn 2017).

de la Cernavodă există patru date ^{14}C realizate și publicate la începutul *revoluției radiocarbon* (G. Kohl, H. Quitta 1963, p. 297; 1964, p. 314), din care trei acoperă a doua jumătate a mileniului al IV-lea și începutul următorului, dar eroarea de 100 ani le face inutilizabile. De asemenea, probele au contexte discutabile (L. Nikolova 1999, p. 99-100).

Din nordul Munteniei, din arealul analizat, amintim două date absolute (din cele trei disponibile) din situl de la Sărata Monteoru-*Cetățuie*- 4481±33 BP/3342-3030 cal BC, 4440±25 BP/3329-2939 cal BC (C.M. Lazarovici 2010) și una de la Pietroasa Mică-*Gruia Dării*- 4391±32 BP/3096-2913 cal BC (R. Munteanu 2017), obiective aflate în zona colinară a Munteniei. Menționăm că la Sărata Monteoru, precum și la Pietroasa Mică, apare asociată ceramică pictată și cea șnurată, care datează locuirea în prima jumătate a mileniului al IV-lea (A. Frînculeasa 2016; R. Munteanu 2017). Din situl de la Pietroasa Mică au fost publicate fragmente ceramice decorate cu șiruri de impresiuni/crestături pe buză și corp, asemănătoare cu cele care apar pe vasele Cernavodă II (V. Sîrbu *et alii* 2011, fig. 17/4; 18/3). Din ce s-a publicat de la Sărata Monteoru (I. Nestor, E. Zaharia 1955; 1968; E. Zaharia 2013), chiar dacă foarte selectiv (R. Munteanu 2017, p. 45), nu am identificat materiale care să depășească prima jumătate a mileniului al IV-lea. Prin urmare, corelarea datelor absolute cu materialele publicate este deocamdată una problematică. Într-o situație asemănătoare se află și o probă de la Șoimești-Merez (Prahova) care acoperă începutul mileniului al III-lea (tab. 1).

Menționăm și o serie de date absolute din situl de la Celei (C.M. Mantu 1995, nr. 110-113). Din locuințele 1 și 2 provin date aflate în al doilea sfert al mileniului al III-lea, legate probabil de o locuire de tip Zimnicea (2850-2600 î. Hr.), contemporană cu prezența Iamnaia la Dunărea Inferioară (A. Frînculeasa *et alii* 2015a; E. Kaiser, K. Winger 2015). A treia probă, care provine din L.7, are data de 4335±45 BP (3092-2895 cal BC) și este importantă deoarece acest complex este unul mai vechi decât L.4 din care provine un vas *askoidal* în care se aflau două inele de buclă și un pandantiv din aur și decât L.13 în care au fost găsite 10 *askos*-uri/căni cu gura oblică (A. Frînculeasa *et alii* 2017a, p. 99-100, nota 116). Cea mai timpurie dată are 4655±55 BP (3632-3345 cal BC) putând fi atribuită nivelului de locuire Cernavodă III/Celei (S. Morintz, P. Roman 1968b, p. 558-559).

De la est de Carpați există trei date din așezarea de la Horodiștea, prelevate din ambele niveluri de locuire. Cea timpurie provine din nivelul I și se suprapune ultimei treimi a mileniului al IV-lea, iar celelalte sunt de la începutul următorului (C.M. Mantu 1994, p. 127-128). De la Grumezoaia (Vaslui) există o dată (4499±24 BP/3346-3098 cal BC) (C.M. Lazarovici 2010, p. 83) realizată pentru un mormânt cu schelet depus dorsal-întins, cu două vase în inventar, din care unul este pictat. Asocierea vaselor cu data ^{14}C -AMS sugerează că mormântul poate fi legat de orizontul cronologic Foltești II-Cernavodă II (C.M. Mantu 1994). De la Bodești-Frumușica (Neamț), dintr-un sit în care apare ceramică decorată prin șiruri de crestături însă din care lipsește cea pictată, provin două date aflate în ultima treime a mileniului al IV-lea - 4513±30 BP/3357-3099 cal BC și 4515±30 BP/3358-3100 cal BC (R. Munteanu 2018, tab. 1). De la est de Prut sunt cunoscute date absolute atribuite grupelor Tripolie CII (Al. Diachenko, T.Kh. Harper 2016; G. Sîrbu 2019; A. Immel *et alii* 2020), Zhivotilovka (I. Manzura 2016; P. Włodarczak 2017, p. 264), Usatovo (Y. Rassamakin 2012), inclusiv pentru defuncții depuși dorsal-întins înmormântați în tumuli (A. Frînculeasa *et alii* 2017b, fig. 1/A), care așază și ele evenimentele într-o anumită dinamică (A. Frînculeasa *et alii* 2017b; P. Włodarczak 2017, p. 266).

În ce privește cultura Coțofeni amintim datele absolute din tumulul de la Silvașu de Jos (D. Diaconescu, S. Tincu 2016; D. Diaconescu 2020), cele din așezările de la Ostrovul Corbului, Băile Herculane (H. Ciugudean 2000, p. 58), Poiana Ampoiului (H. Ciugudean 2015, p. 168) și Gligorești (A. Frînculeasa 2020). Majoritatea provin din situri atribuite fazei Coțofeni

III și acoperă ultima treime a mileniului al IV-lea și începutul următorului (D. Diaconescu 2020; A. Frînculeasa 2020, tab. 2).

Datele atribuite nivelurilor timpurii Ezero A/Yunacite/Dyadovo se încadrează în ultima parte a mileniului al IV-lea - începutul următorului (Y. Boyadziev 1995; L. Nikolova 1999; St. Schwenzer 2005; I. Merkyte 2007, p. 6-7; M. Semmoto, H. Kamuro 2015; St. Alexandrov 2018b, p. 303), complexe funerare Iamnaia din Bulgaria fiind încadrate în prima jumătate a mileniului al III-lea (E. Kaiser, K. Winger 2015). Prin urmare înmormântările tumulare care preced fenomenul Iamnaia prezente la Golyamo Detelina, Pliska, Ovchartsi, Târnovo, Kamen, Veselet, Troyanovo etc. (St. Alexandrov 2011; 2015; St. Alexandrov, E. Kaiser 2016; D. Dimitrova 2014; 2018; P. Georgieva *et alii* 2018), sunt contemporane cu evoluția culturilor Ezero A, Cernavodă II, Coțofeni etc. De altfel, la Pliska în M.1/T.XXVI apare un vas-borcan cu decor imprimat pe buză și corp (St. Alexandrov, E. Kaiser 2016, fig. 2-3), care poate fi atribuit culturii Cernavodă II, cu bune analogii la nordul Dunării (A. Frînculeasa *et alii* 2017a, fig. 7).

Un lot consistent de date absolute provine din tumulii cercetați în *arealul Prahova* (fig. 1/2), din morminte care preced orizontul Iamnaia, în care principalele caracteristici sunt depunerea defunctului chircit-lateral, înmormântările colective, manipularea post-mortem a oaselor, prezența unor inventare complexe (A. Frînculeasa *et alii* 2015a; 2017a; 2019a).

ID laborator	Context arheologic	Probă	Data în ani BP	Ani calibrați, Sigma 1 68,2%	Ani calibrați, Sigma 2 95,4%	Valoare medie/ mean
RoAMS-1173.105	Târgșoru Nou, T.I/Cpl.1	Os de mamifer	4400±42	3089-2928	3322-2908	3042
DeA-21468	Târgșoru Nou, T.I/Cpl.1	Os de mamifer	4398±30	3086-2930	3261-2917	3016
RoAMS-1174.105	Târgșoru Nou, T.I/Cpl.1	Os de mamifer	4360±42	3016-2916	3091-2899	2988
DeA-21470	Dămăroaia, cpl.15	Os de mamifer	4556±53	3369-3118	3491-3099	3250
DeA-21469	Dămăroaia, cpl.15	Os de mamifer	4378±39	3077-2921	3261-2904	3002
DeA-7736	Ploiești-Triaș, T.I/M.3	Os uman	4399±33	3087-2929	3264-2913	3022
DeA-26782	Soimești Cas. E/2020	Os de mamifer	4286±38	2922-2881	3016-2780	2908

Tab. 1. Date AMS-¹⁴C inedite care apar în acest studiu.
New AMS-¹⁴C dates published in this study.

În anul 2019 s-au analizat cinci date din așezări/complexe atribuite culturii Cernavodă II de la Târgșoru Nou și București-Dămăroaia în laboratoarele de la Debrecen și Măgurele (tab. 1). Probele au fost prelevate din *Cpl.1* de la Târgșoru Nou și din *Cpl. 15* de la București-Dămăroaia. *Cpl.15* de la București-Dămăroaia era o locuință adâncită, abandonată și folosită ca zonă menajeră (1839 fragmente ceramice). Remarcăm prezența în acest complex, atât a unor fragmente ceramice cu brâu în relief, cât și cu decor imprimat sau crestat (E. Gavrilă *et alii* 2016). Inedită este și data de 4399 ± 33 BP/3264-2913 cal BC (sigma 2) pentru M.3/T.I de la Ploiești-Triaș în care alături de piese de podoabă realizate din cupru, argint și cochilii de scoică, apare și un vas fragmentar (A. Frînculeasa *et alii* 2015a, pl. 18/7) decorat în manieră Cernavodă II (pl. 16/7-8). Din zona acestui tumul, dar și a *movilei II* provin fragmente ceramice care ar putea fi atribuite culturii Cernavodă II. Alte complexe importante cu datări absolute sunt M.5/T.IV de la Ariceștii-Rahtivani și M.1/Ploiești-Gara de Vest în inventarul cărora a fost descoperită câte o cană cu toarta supraînălțată (A. Frînculeasa *et alii* 2014a, pl. 10/1-2; 2019a, pl. 4/1-2, 4-5) (pl. 14/2; 15/2).

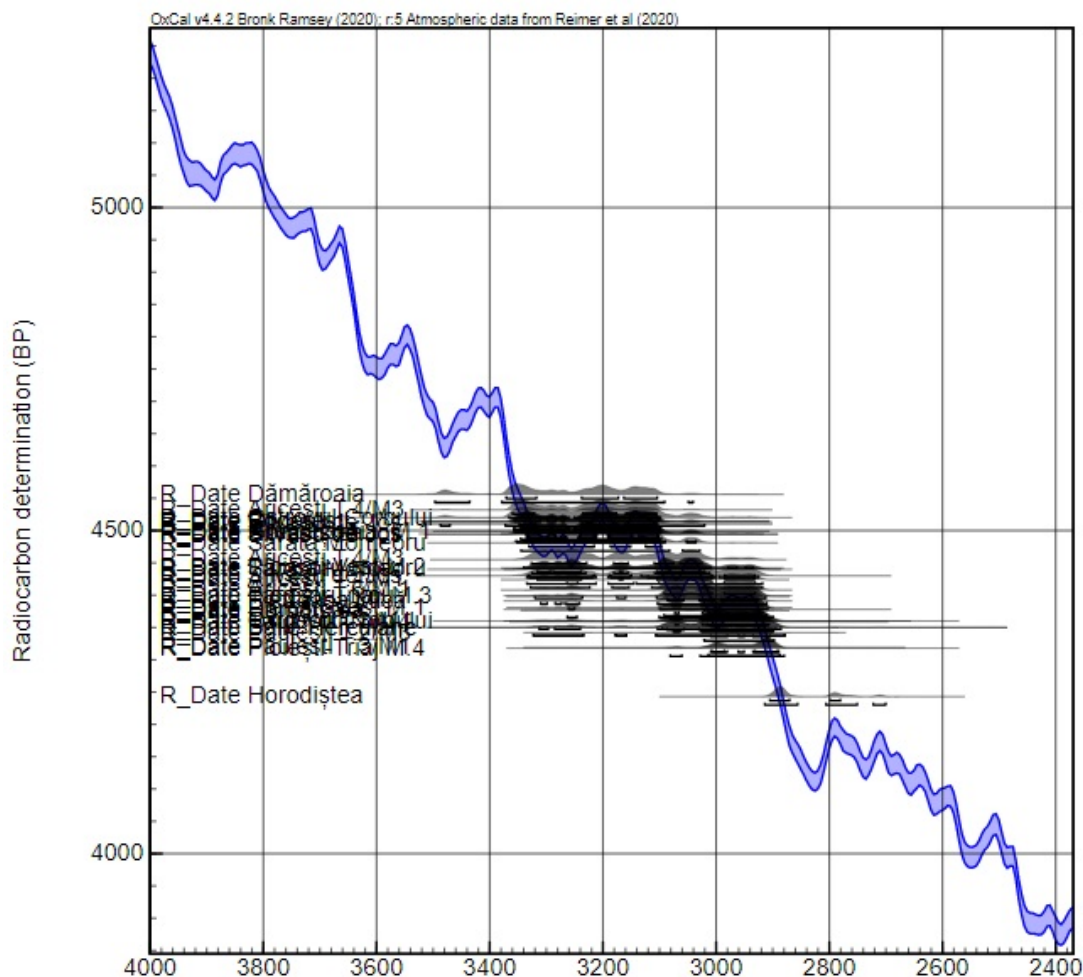

Fig. 4. Graficul curbei de calibrare a datelor ^{14}C din România: pre-Iamnaia, Cernavodă II, Coțofeni III, Horodiștea.

Graph of calibration curve of the ^{14}C dates from Romania: pre-Yamnaya, Cernavodă II, Coțofeni III, Horodiștea.

◆ Despre tumuli și Cernavodă II-Foltești II

Prin comparație cu vechile publicații în care arheologii au avut la dispoziție puține informații, noile săpături în așezări sau tumuli și datele absolute, sunt elemente care oferă un cadru de analiză ceva mai generos. Posibilitatea ca o parte din mormintele tumulare cu defuncți depuși chircit-lateral să poată fi atribuite contextului cultural Cernavodă II-Foltești II este una care trebuie luată în considerare, eventual redeschisă o discuție legată de *grupul tumular Bolotești-Vânători* (F. Burtănescu 2002, p. 393-395). De asemenea, trebuie urmărit în ce măsură putem raporta aceste descoperiri la grupa Zhivotilovka (I. Manzura 2016). Importante sunt și câteva morminte plane cum sunt cele de la Brăilița, Gumelnița, Oltenița, Pietrele (D. Berciu *et alii* 1973, 396; N. Harțuche 2002; S. Hansen 2014, p. 250, fig. 10-11; D. Șerbănescu, O. Androne 2016a, p. 154; 2016b, p. 29, nota 16)¹³. Deși există autori care le atribuie culturii Cernavodă II (D. Berciu *et alii* 1973, p. 395-396), cel puțin unul din cele două morminte de la Cernavodă este mai timpuriu (A. Frînculeasa *et alii* 2017b, p. 83).

În ce privește problema relației și raportului dintre cultura Cernavodă II și înmormântările tumulare, câteva exemple mai vechi sau mai recente merită abordate. În *tumulul* 2 de la Bolotești (Vrancea) cu o înălțime de 3 m au fost descoperite 15 morminte, din care unele mai recente, cu ritual creștin, unul cu vas Monteoru. Inventarele funerare erau formate din vase și o piesă de os. Cinci morminte, prin ritual și inventarul ceramic, sunt de interes aici, respectiv M.5, M.7, M.9, M.10 și M.12 (C. Buzdugan *et alii* 1987)¹⁴. O parte din morminte sunt cu defuncți depuși chircit-lateral cum sunt M.7, M.9 și M.10, altele nu păstrează oasele în bune condiții, respectiv M.5 și M.12. Cu excepția M.5 care avea groapă ovală, în cazul celorlalte aceasta era rectangulară (C. Buzdugan *et alii* 1987). Sunt prezente vase borcan cu incizii pe buză sau corp, eventual nedecorate (M.7), uneori asociate cu aplicații-pastile, dar și o cană cu incizii pe corp realizate cu *măturica*, cu toarta ușor supraînălțată, care apare în M.9 asociată cu un vas-borcan decorat cu șnurul. Dacă am considera că în acest tumul avem o înmormântare timpurie reprezentată de M.4, atunci M.12 ar putea fi imediat următoarea și este una cu ceramică specifică culturii Cernavodă II (două vase decorate cu incizii/crestături pe buză și corp, din care unul este de tip borcan).

La Vânători (Galați) a fost cercetată *Movila Țocu* care avea 3 m înălțime și 14 morminte, din care ne interesează trei, respectiv M.10, M.11 și M.13. Ele pot fi legate, inclusiv stratigrafic, de trei faze de înmormântări, în interiorul a două etape culturale. M.13 prin ritual (depunere dorsală cu membrele inferioare îndoite și ridicate căzute apoi lateral în romb, orientare V-E), inventar (ocru, inel de buclă din argint), construcție funerară (capac de lemn, groapă rectangulară) este unul Iamnaia, iar M.10 și M.11 sunt anterioare și au elemente de ritual și inventar specifice orizontului cronologic care precede Iamnaia (chirciți-lateral, mormânt colectiv cu 6 indivizi, ceramica specifică). Vasul din M.11 decorat pe buză și corp cu incizii scurte, are analogii în mediul cultural Cernavodă II (M. Brudiu 1985, fig. 3/3). M.10 în care apare ocru și un vas sferoidal, cu baza ușor convexă (M. Brudiu 1985, fig. 3/1), a fost considerat Zhivotilovka (F. Burtănescu 2002, p. 394). Din același interval cronologic, remarcăm descoperirile din M.2 (schelet păstrat parțial, groapă orientată N-S) din *movila* 78 de la Liești-Arbănașu cu vas

¹³ Unele morminte de la Oltenița ar putea să aparțină culturii Baden.

¹⁴ Propunerea ca M.4 să fie primar, atribuit grupei Hadziger este una discutabilă (F. Burtănescu 2002, p. 390-391, 393-394). Există neconcordanțe între plan, profil și textul publicate. Astfel, M.4 apare la -3 m în text și -3,30 m pe plan, iar M.12 la -3,20 m, respectiv -3,40 m. Menționăm că tumulul are 3 m înălțime, iar cele două morminte apar la baza lui. Deși profilul publicat suprapune și un mormânt, acesta nu apare conturat pe desen (C. Buzdugan *et alii* 1987).

decorat pe corp cu un șir de puncte incizate, vas considerat „specific pentru cultura Cernavodă II” (M. Brudiu 2003, p. 39-39, fig. 13/4). Din același tumul provine M.22 cu defunct depus chircit-lateral care reprezintă înmormântarea primară. Acesta are în inventar un vas pictat în manieră Gordinești și, un altul Cernavodă II (șir de creștături). Este suprapus de M.14 care este un complex Iamnaia, cu individ depus dorsal, cu membrele inferioare îndoite și genunchii ridicați, orientat V-E, cu ocră așezat în apropierea craniului (M. Brudiu 2003, p. 42, 44, fig. 11/1-2, 14/1, 15/1). Foarte important este situl de la Brăilița din care provin o serie de morminte care ne apropie de mediul cultural Cernavodă II. Există morminte plane și/sau tumulare cu defuncți așezați chircit-lateral, gropi ovale, vase-borcan, câni și vase-askos decorate în manieră Cernavodă II (șiruri de creștături, incizii), castroane tronconice cu marginea lată (N. Harțușche 2002; A. Frînculeasa *et alii* 2017a; 2017b).

Deplasându-ne la est de Prut, de la Kazaklia din T.III/M.13 dintr-o înmormântare secundară de sub-adult cu ritual Iamnaia, provine un vas amforoidal cu două toarte în bandă care prezintă deasupra părții superioare un decor cu brâu în relief creștat (S. Agulnikov, S. Redina 2005, fig. 5-6; E. Sava *et alii* 2019, pl. 83/1-2). Astfel de aplicații prezente în jurul unor toarte de amfore/vase sunt cunoscute în situri precum cele de la Foltești, Stoicani, Tîrpești, Hăbășești, Izvoare, Erbiceni, Cățelu Nou, Cernavodă etc. (V. Dumitrescu *et alii* 1954; R. Vulpe 1957; S. Marinescu-Bîlcu 1964; D. Berciu *et alii* 1973; M. Petrescu-Dîmbovița, M. Dinu 1974a; 1974b; M. Dinu 1998, p. 36; Gh. Dumitroaia 2000), dar și cele mai vechi niveluri de locuire (XIII-XII) din situl de la Ezero (M. Dinu 1998, p. 36).

Din tumuli cercetați la est de Prut provin castroane atribuite culturii Cernavodă II, unul din M.5/T.8 de la Kazaklia, iar altul de la Taraklia I din M.1 sau M.2?¹⁵/T.14a (S. Agulnikov 1995; E. Sava *et alii* 2019, pl. 35/8). Cel de la Kazaklia a fost descoperit într-un complex Iamnaia, iar cel de la Taraklia într-un mormânt cu schelet parțial conservat, dar care pare a fi tot unul cu ritual Iamnaia (S. Agulnikov 1995; E. Sava *et alii* 2019). Ambele morminte erau secundare, cel de la Kazaklia a tăiat ringul din piatră al mormântului primar, considerat eneolitic (S. Agulnikov 1995, p. 82; E. Sava *et alii* 2019, pl. 89/1; 90/5). O cană decorată cu creștături pe buză, care poate fi atribuită culturii Cernavodă II, a fost descoperită la Taraklia II/T.17/M.6. Se afla pe treapta unei gropi de mormânt secundar în care nu s-au păstrat oase umane (S. Agulnikov, S. Redina 2005, fig. 6/7-8; E. Sava *et alii* 2019, pl. 41/1-2).

Foarte importantă este *Movila Mare* de la Smeeni (Buzău), atât prin dinamica sa internă, cât și prin prezența unor vase în M.12 și M.13, complexe funerare datând din faza a II-a de înmormântări (fig. 5). Chiar dacă datele absolute care provin din tumul sunt pentru morminte Iamnaia și ulterioare (A. Frînculeasa *et alii* 2017a, tab. 4), faptul că acesta suprapune o așezare Cernavodă II¹⁶ este un bun reper, util unei analize privind raportul cronologic între cele două manifestări/episoade culturale/cronologice.

Nivelul de locuire Cernavodă II este unul modest, în care au fost descoperite un bordei și fragmente ceramice (N. Simache, V. Teodorescu 1962, p. 275). Important este un vas-borcan care la baza gâtului prezintă un șir orizontal de impresiuni verticale, iar pe buză creștături (fig. 6/16) (A. Frînculeasa *et alii* 2017a, p. 38, fig. 7/1, pl. 62/1-2).

¹⁵ Neconcordanță între cele două publicații.

¹⁶ Atribuite unui nivel de locuire timpuriu denumit Horodiștea-Foltești (N. Simache, V. Teodorescu 1962, p. 275, 280)

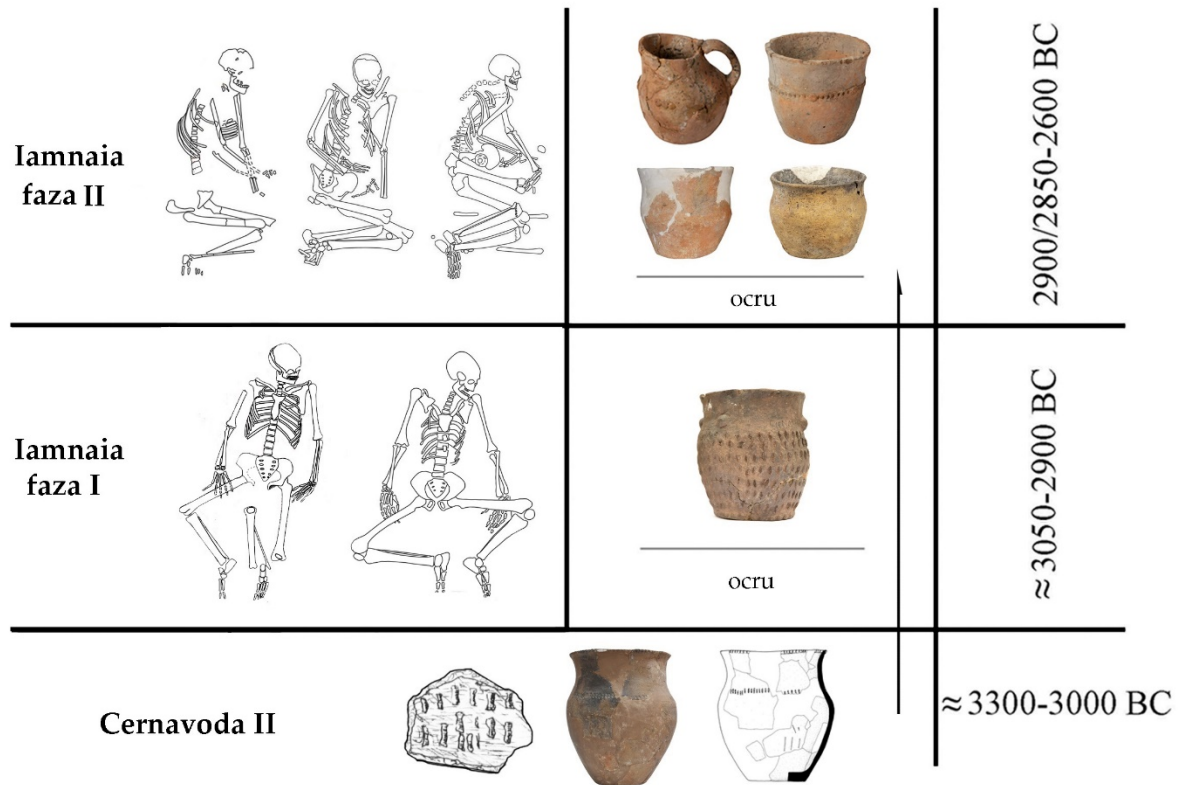

Fig. 5. Tumulul de la Smeeni *Movila Mare*: stratigrafie, ritual și ceramică (așezarea Cernavodă II și primele două faze de înmormântări Iamnaia) (după A. Frînculeasa et alii 2017b).

The burial mound from Smeeni *Movila Mare*: stratigraphy, ritual and pottery (the Cernavodă II settlement and the first two phases of Yamnaya burials) (following A. Frînculeasa et alii 2017b).

Din prima fază de înmormântări remarcăm M.5 care are data AMS-¹⁴C de 4357±35 BP (3089-2899 cal BC, sigma 2)¹⁷ (A. Frînculeasa et alii 2017b, tab. 4). Din M.19, care este un mormânt din aceeași fază de înmormântări, provine un fragment ceramic decorat „cu scoica” în manieră Cernavodă II, antrenat probabil în umplutura complexului funerar (A. Frînculeasa et alii 2017a, pl. 62/4). Alte cioburi Cernavodă II se aflau sub movila ridicată peste M.17, acestea din urmă decorate cu „crestături pe buză și pe umăr” (N. Simache, V. Teodorescu 1962, p. 275)¹⁸.

Din faza a II-a de înmormântări provin 3 date absolute realizate pentru M.15, M.16 și M.18, toate morminte Iamnaia de adulți, aflate în intervalul 2900/2850-2650 î.Hr. (A. Frînculeasa et alii 2017a, tab. 4). Două morminte prezintă interes datorită prezenței unor vase cu forme și decoruri specifice. Din M.12, care reprezintă un sub-adult, provine un vas care are forma unui borcan, cu un profil ușor arcuit, dimensiuni reduse (înălțimea=8,6 cm) (fig. 6/16). Este decorat cu imprimare/adâncituri pe cea mai mare parte din corp, la care se adaugă o serie de incizii și aplicarea unor *bumbi* în zona superioară a acestuia. Atât prin formă, cât și decor are analogii cu vase de la est de Prut precum cele provenind din M.5/T.1 de la Găvănoasa (S. Agulnikov, S. Popovici 2015, pl. 3/6) sau din M.14/T.3 de la Sărăteni (O. Levițki et alii 1996, fig. 30/2), ambele încadrate în faza timpurie a variantei Bugeac a culturii Iamnaia (S. Ivanova 2013; S. Agulnikov, S. Popovici 2015, p. 180). Defunctul din M.14/T.3 de la Sărăteni,

¹⁷ Realizarea datelor absolute a fost condiționată de oasele disponibile/păstrate.

¹⁸ Fragmentele ceramice sunt pierdute și nu au putut fi redată în acest studiu.

care era un adult, se afla depus într-o poziție apropiată de a unora din faza a II-a de la Smeeni (M.13, M.20), respectiv chircit-lateral cu membrele superioare aduse spre genunchi (O. Levițki *et alii* 1996, p. 43, fig. 30/1). Scheletul de la Găvănoasa care era slab conservat pare să fi aparținut unui sub-adult (S. Agulnikov, S. Popovici 2015, p. 178). Un vas cu un decor asemănător celui de la Smeeni a fost descoperit în *movila* 2 de la Burlănești (T. Demcenko, O. Levițki 2006, fig. 7/4; S. Ivanova, G. Toshev 2015a, fig. 23/21). În M.13 de la Smeeni care este o înmormântare atribuită unui adult de sex feminin, cu o poziție a defunctului mai curând chircită lateral, a fost depus alături de un vas *askoidal*, un vas tronconic care prin formă și decor (mici aplicații-*bumbi*) poate fi atribuit culturii Cernavodă II (fig. 5). Vasul tronconic prezintă o serie de analogii cu două vase prezente în M.1 sau M.2/T.14a de la Taraklia și M.5/T.8 de la Kazaklia (fig. 6/5-6)(E. Sava *et alii* 2019, fig. 35/8, 90/4). Aplicații (*pastile*) apar și pe un vas descoperit în T.I/M.1 de la Blejoi, care este un mormânt al unei persoane adulte de sex feminin cu un ritual nespecific standardului Iamnaia (E. Paveleț 2007, fig. 6/4-5), cu o dată AMS-¹⁴C aflată în același interval cronologic cu faza a II-a din tumulul de la Smeeni (A. Frînculeasa *et alii* 2015a, p. 62).

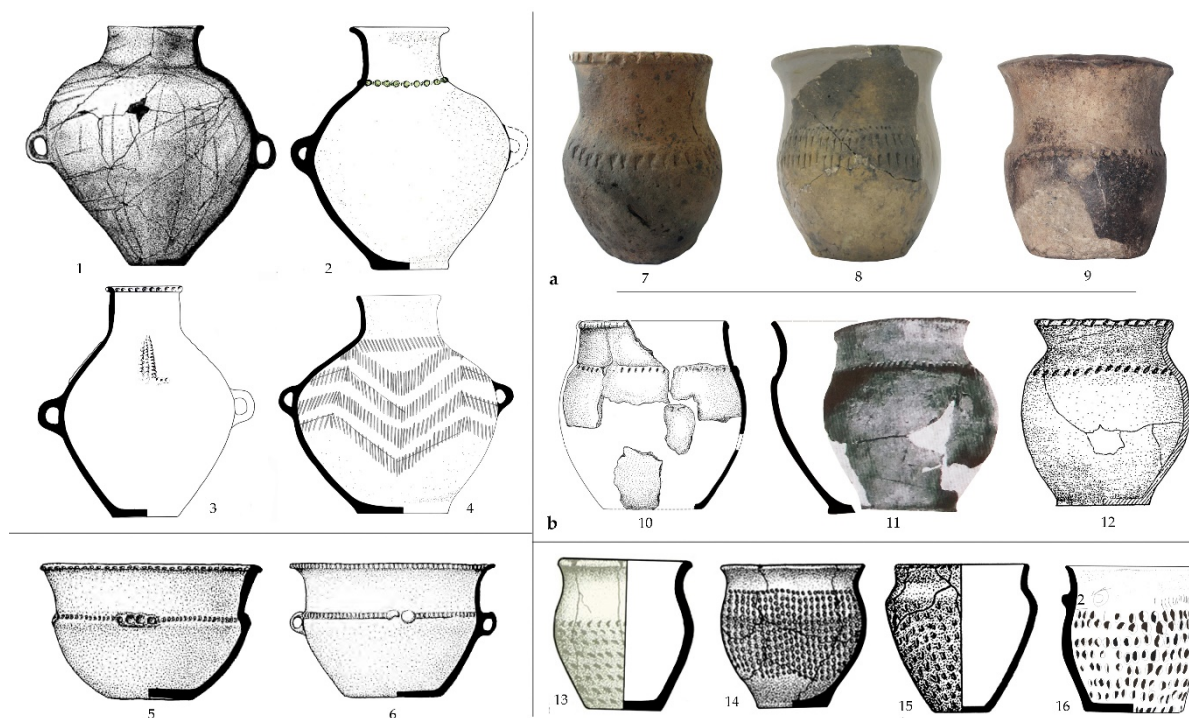

Fig. 6. Forme de vase specifice care apar în așezări Cernavodă II/Foltești II și tumuli: Kazaklia (1, 5), Păulești (2), Tîrpești (3), Ariceștii-Rahtivani (4), Taraklia (6), Pliska (7), Brăilița (8), Liești (9), Bodești (10), Coșereni (11), Horodiștea (12), Găvănoasa (13), Sărăteni (14), Burlănești (15), Smeeni (16) (a=vase borcan din tumuli; b=vase borcan din așezări) (după autori care apar în acest text).

Pot-shapes typical of the Cernavodă II/Foltești II settlements and mound burials: Kazaklia (1, 5), Păulești (2), Tîrpești (3), Ariceștii-Rahtivani (4), Taraklia (6), Pliska (7), Brăilița (8), Liești (9), Bodești (10), Coșereni (11), Horodiștea (12), Găvănoasa (13), Sărăteni (14), Burlănești (15), Smeeni (16) (a=jars from burial mounds; b=jars from settlements) (following authors mentioned in this text).

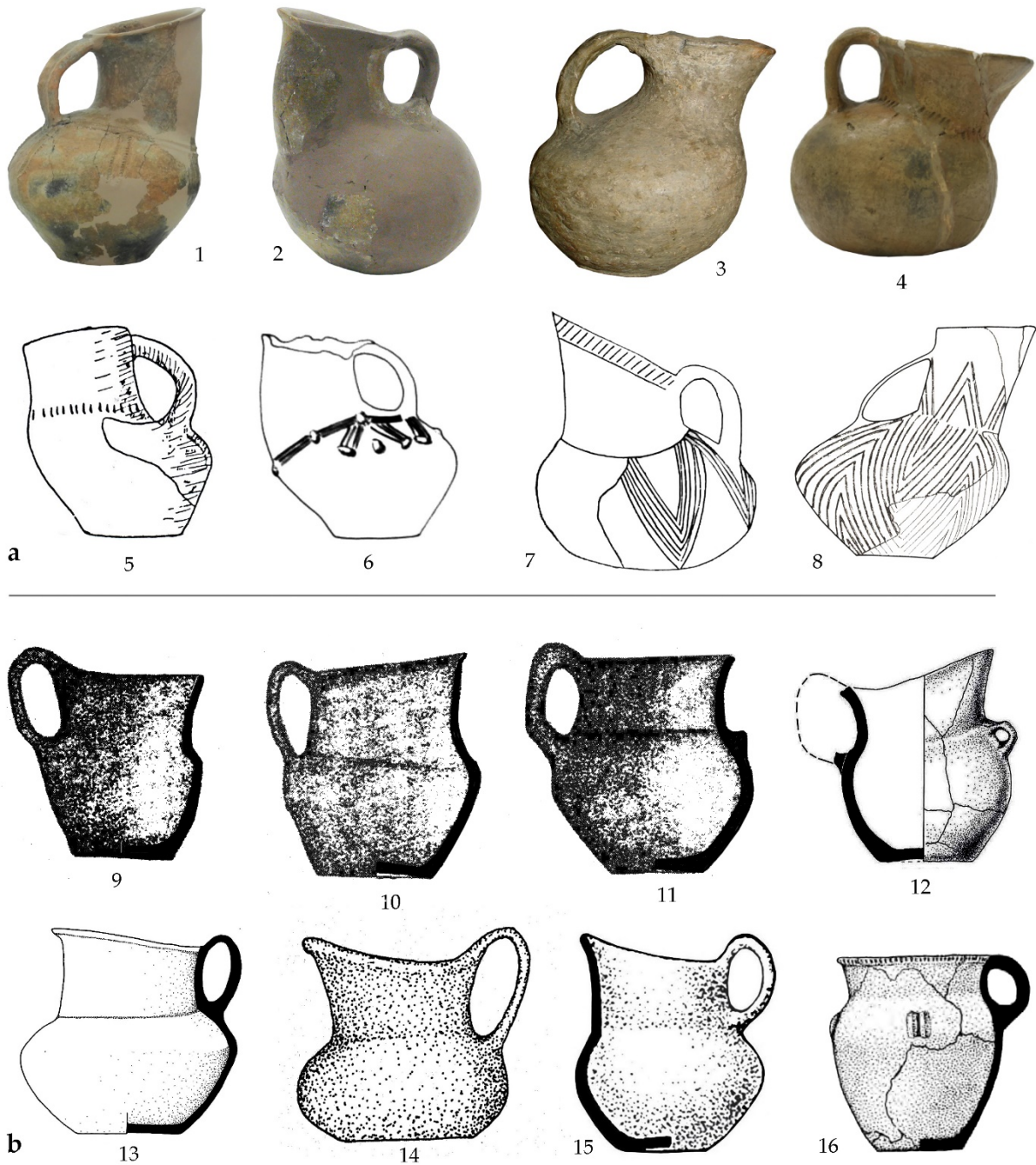

Fig. 7. Vase askoidale (a) și căni (b) descoperite în complexe funerare sau așezări Foltești II/Cernavodă II, Coțofeni, pre-Iamnaia și Iamnaia: Bodești (1), Tîrpești (2), Rădășeni (3), Brăilița (4, 9-11), Foltești (5-6), Târnovo (7), Basarabi (8), Casimcea (12), Gherăseni (13), Vlădești (14), Glubokoe (15), Kazaklia (16) (după autori care apar în acest text). Askos-shaped pots (a) and cups (b) found in burials or in settlements: Foltești II/Cernavodă II, Coțofeni, pre-Yamnaya and Yamnaya: Bodești (1), Tîrpești (2), Rădășeni (3), Brăilița (4, 9-11), Foltești (5-6), Târnovo (7), Basarabi (8), Casimcea (12), Gherăseni (13), Vlădești (14), Glubokoe (15), Kazaklia (16) (following authors mentioned in this text).

◆ Concluzii

▪ Cernavodă II (-Foltești II) evoluează într-un areal care se configurează ca unul intermediar, unde steпа vest-pontică se află în contact cu periferia estică a *Bazinului Carpatic*, spațiu deschis unor interacțiuni care au modelat evoluția comunităților umane de aici în direcții care încă merită exploatate (A. Frînculeasa 2020; A. Frînculeasa *et alii* 2020b). Așa cum arată dinamica siturilor, depozitele arheologice, caracteristicile locuirilor, artefactele prezente în așezări și morminte, putem presupune un grad important de mobilitate a comunităților Cernavodă II. Este o moștenire a unei experiențe directe sau indirecte de aproape un mileniu, generată de intersectarea comunităților locale (sau care devin locale) (B. Preda-Bălănică *et alii* 2020, p. 97) cu acest tip de comportament specific lumii stepice nord-pontice.

▪ Arealul locuit/controlat de comunitățile Cernavodă II (-Foltești II) este mai curând lipsit de resurse naturale, cea mai importantă fiind sarea prezentă în zona colinară subcarpatică (D. Ciobanu 2002; V. Cavruk 2010). În același timp curbura Carpaților prezintă culoare de comunicare cu Transilvania asigurate de râurile care taie căi de acces între Transilvania și Muntenia sau Transilvania și Moldova. Rețeaua de râuri, unele cu izvoarele în spațiul intracarpatic, este una care conectează aceste spații cu Dunărea, un reper important și în preistorie. De altfel, cele câteva vase Coțofeni prezente în morminte tumulare sunt în lunca Dunării (Suharu, Cârna, Coslogeni, Târnovo, Taraklia) sau în nordul Munteniei la Ariceștii-Rahtivani T.IV și T.VI, T.VII, Păulești T.IV (A. Frînculeasa 2020). Menționăm prezența unor pandantive-ochelari în morminte tumulare la Ploiești-*Triaj*, Ariceștii-Rahtivani, Blejoi (pl. 15/6; 16/5), element care poate fi legat de relația acestui spațiu cu cel intracarpatic (B. Preda 2015; A. Frînculeasa *et alii* 2016; 2017a; 2017c; 2020b; A. Frînculeasa 2020), cunoscute fiind decorurile cu motivul care imită aceste podoabe dispuse pe ceramica Coțofeni (C.I Popa 2010; 2011; M.Gh. Barbu *et alii* 2016). Un alt artefact cunoscut și în Transilvania, aflat probabil în legătură cu mediul Coțofeni (M. Wittenberger, M. Rotea 2015; M.-M. Ciută, R. Totoianu 2020), este securea din cupru cu margini ridicate prezentă și la exteriorul Carpaților. Aici piesele provin din morminte tumulare (Ploiești, Păulești, Ariceștii-Rahtivani¹⁹, Vădastra?)(pl. 15/7; 16/9)(B. Preda-Bălănică *et alii* 2019) sau din așezări/descoperiri fortuite (Retevoiești, Tohani, Blejani, Tîrpești, Hlăpești etc.). Din aceeași perioadă, astfel de piese apar și la sud de Dunăre în mormântul tumular²⁰ de la Kamen (D. Dimitrova 2018; A. Modi *et alii* 2019, tab. 1), dar și în așezări cum sunt cele de la Ovchartsî sau Ezero (L. Nikolova 2002, p. 15; St. Alexandrov 2018b, fig. 2).

▪ Pare încă neclară originea acestei manifestări culturale, dar ar trebui să o regăsim în tradiții și elemente moștenite din mediile culturale Cernavodă I, Cucuteni B/Tripolie CI-CII, dar și Horodiștea-Erbiceni-Foltești, Cernavodă III, etc. Rămâne să înțelegem ce se întâmplă în intervalul rămas între finalul culturii Cernavodă I care pare, din perspectiva datelor absolute, că se oprește la mijlocul mileniului al IV-lea (A. Frînculeasa 2016, tab. 3; R. Munteanu 2017;

¹⁹ Din mantaua tumulului VII de la Ariceștii Rahtivani cercetat în anul 2018 provin două fragmente de vase cu buza crestată.

²⁰ M. Irîmia vorbește despre o piesă descoperită într-un tumul din apropierea localității Nova Zagora (M. Irîmia 1977, p. 298); în fapt e vorba de tell-ul de la Ezero (St. Alexandrov 2018b, p. 300, fig. 2). Piesa seamănă cu cea de la Grădinile, care are în compoziție și staniu (M. Irîmia 1977, p. 299), ceea ce arată că nu este una timpurie. I. Motzoi-Chicideanu menționează o secure descoperită într-un tumul de la Goran Slatina (I. Motzoi-Chicideanu 2011, p. 255), dar piesa este o daltă (St. Alexandrov 2018c, p. 331), așa cum reiese din fotografie și desen (G.I. Kitov *et alii* 1991, fig. 47/σ; L. Nikolova 2000, fig. 6/16). Provine dintr-un mormânt Iamnaia, în care se aflau și două inele de buclă (G.I. Kitov *et alii* 1991, fig. 47).

C. Preoteasa *et alii* 2020) și acest orizont care debutează spre 3300/3250 î.Hr. Sunt mai mult de două secole care apar marcate foarte rar de descoperiri/repere ^{14}C , singurele date absolute cunoscute fiind cele de la Sărata Monteoru (4701±42 BP/3626-3371 cal BC) (C.M. Lazarovici 2010) și Săveni (4750±50 BP/3640-3378 cal BC) (C. Preoteasa *et alii* 2020, p. 396), la care se adaugă una de la Celei legată probabil de locuirea Cernavodă III (C.M. Mantu 1995). Poate în acest episod cronologic, încă nedețvăluit, ar trebui căutate originile acestei culturi. Prezența în nordul Munteniei a unor locuri târzii Cucuteni B/Tripolie CI, eventual a unora atribuite post Cucuteni B nu ar trebui exclusă. De altfel, celelalte două date absolute (3356-3153 cal BC=*median* 3292 cal BC) de la Sărata Monteoru au fost legate de finalul fazei Cucuteni B (etapa B2)²¹ (D.N. Popovici, F. Drașoveanu 2020, p. 377). În același timp, acest *hiatus* ar putea fi ocupat, cel puțin pe linia Dunării, de comunitățile Cernavodă III (P. Roman 2001). La est de Carpați, mai ales în jumătatea nordică, există situri în care apare ceramică pictată de tradiție Cucuteni (grupele Tripolie CII).

▪ Fără să definim faza inițială a acestei culturi, avem conturat un prim episod care se derulează în interiorul ultimului sfert al mileniului al IV-lea, cu prezențe în exteriorul arcului carpatic (Moldova, Muntenia, Dobrogea), anumite elemente fiind difuzate inclusiv dincolo de zonele în care se intersectează cu mediile funerare Zhivotilovka și Usatovo. Sunt caracteristice așezările cu depozite arheologice inconsistente, dar și morminte tumulare cu ritual specific (defuncți așezați chircit-lateral). Probabil în jumătatea nordică a Moldovei, dar mai curând în interfluviul Prut - Nistru, încă evoluează grupele cu ceramică pictată, categorie care apare și mai la sud în această provincie (Grumezoaia, Liești, Brăilița). Fără să fie unul intens, există și un proces de difuziune/transmitere a unor elemente de inventar, eventual ritual funerar (inclusiv tumuli), în spațiul intracarpatic unde se intersectează cu mediul Coțofeni (C.N. Rișcuța 2000; A. Frînculeasa 2020). Relația înmormântărilor tumulare din arealul Cernavodă II cu grupa Zhivotilovka este una care trebuie urmărită, elementele comune fiind depunerea chircit-laterală, manipularea post-mortem a oaselor, bunuri funerare, etc. Sunt incluse în grupa Zhivotilovka morminte descoperite la Vânători și Liești (F. Burtănescu 2002, p. 394; I. Manzura 2016, fig.1). În cazul M.20 de la Liești avem asociat un vas Cernavodă II cu unul pictat specific grupei Gordinești a culturii Cucuteni/Tripolie (M. Brudiu 2003). Din Dobrogea remarcăm mormântul plan M.2 de la Sarichioi, cu defunct depus chircit-lateral, în care a fost descoperit un pandantiv semilunar realizat din corn de cerb (E. Oberländer-Târnoveanu, I. Oberländer-Târnoveanu 1979, fig. 6; I. Vasiliev 2002, p. 146, pl. 57/4), tip de podoabă specifică grupei funerare Zhivotilovka (I. Manzura 2016; S. Popovici 2020). Și ceramica nepictată prezintă în cele două grupe culturale prezintă unele caracteristici comune (I. Manzura 2016, fig. 6-7).

▪ În această perioadă sunt cunoscute și alte morminte plane cu indivizi depuși chircit-lateral, mai rar dorsal-întinși, cum sunt cele de la Brăilița, Lișcoteanca, Largu, Râmnicelu,

²¹ Asta înseamnă o evoluție de aproape un mileniu a fazei B a culturii Cucuteni, ceea ce e puțin probabil. Cele trei date de la Sărata Monteoru par să creeze confuzii. Una acoperă a doua treime a mileniului al IV-lea, celelalte două ultima treime a aceluiași mileniu. Ceramica publicată pare să indice o locuire care datează din prima jumătate a mileniului al IV-lea, putând fi atribuită fazei B a culturii Cucuteni. Prin urmare, există o neconcordanță în încadrarea culturală a materialului arheologic descoperit cu datele absolute disponibile. Putem inventaria câteva situații posibile: a. o parte a materialul arheologic aparține mai curând celei de a doua jumătăți a mileniului al IV-lea, deci post Cucuteni B; b. avem o evoluție târzie a Cucuteni B în acest areal; c. datele absolute sunt problematice; d. există în acest sit o locuire post Cucuteni B, neidentificată sau neprecizată de cercetători.

Stoicani, Cireșu, Gherăseni, Grădiștea, Pietrele, Jijila (M. Petrescu-Dîmbovița 1953; N. Harțuche 1973; 1987; 2002; N. Harțuche *et alii* 1983; V. Sîrbu 1980; P.-V. Batariuc 1983; S. Hansen 2014, p. 250; A. Frînculeasa *et alii* 2017a; 2017b; 2019a; S. Ailincăi *et alii* 2020). Pentru zona de la est de Carpați le menționăm pe cele de la Răcăciuni, Brad, Gârceni, Aldești, Grumezoaia, Vișani, Râsești, Suceava (A. Florescu, M. Florescu 1959; E. Zaharia 1964; E. Tudor 1973; C.M. Mantu 1994; V. Ursachi 1995). Unele au în inventar vase specifice grupelor Tripolie CII, altele mai curând pot fi atribuite complexului cultural Cernavodă II-Foltești II. Dintre tipurile de vase prezente remarcăm *askoi*, cănile sau vasele borcan, iar la Stoicani, Răcăciuni și Gârceni avem topoare din piatră asemănătoare cu cel din M.2 din tumulul de la Ploiești-*Gara de Vest* (A. Frînculeasa *et alii* 2019a, pl. 5-6). O parte din morminte sunt lipsite de inventar. De la sud de Dunăre includem aici înmormântările plane cu defuncți așezați chircit-lateral de la Lîga (I. Merkyte *et alii* 2005, p. 146-147; I. Merkyte 2007, p. 36), Sabrano (T. Hristova, J. Uzunov 2012), Smyadovo (S. Chohadzhiev, N. Mihaylova 2014) sau Dzhulyunitsa (I. Mathieson *et alii* 2018, p. 6), eventual unele de incinerare legate de cultura Coțofeni (L. Nikolova 1995, p. 274).

- Menționăm prezența în baza și mantaua unor tumuli sau chiar în morminte (în poziție secundară) atribuite orizontului cronologic pre-Iamnaia din nordul Munteniei a unor fragmente ceramice Cernavodă II sau Coțofeni (A. Frînculeasa 2020). Acestea marchează locuri ușor anterioare sau contemporane cu acest fenomen care precede înmormântările Iamnaia. Numărul restrâns de cioburi descoperite indică caracterul locuirii, element suplimentar care poate fi legat de mobilitatea acestor comunități.

- Remarcăm mai curând lipsa ceramicii șnurate în așezările Cernavodă II, dar prezentă în morminte cu defuncți așezați chircit-lateral sau dorsal-întins dispuse în interiorul spațiului cultural ocupat de aceste comunități (Brăilița, Lișcoteanca) (N. Harțuche 1987; 2002). În cazul acestor complexe e posibilă o datare aflată la începutul mileniului al III-lea într-o perioadă de coexistență și interacțiune între comunitățile locale și cele stepice. Ulterior, ceramica decorată cu șnurul apare relativ frecvent în mormintele Iamnaia de la Dunărea Inferioară (Ploiești-*Triaj*, Blejoi, Gurbănești, Grivița, Valea Lupului, Bolotești, Independența, Medgidia, etc) (A. Frînculeasa *et alii* 2019b, p. 43).

- La începutul mileniului al III-lea mare parte din arealul controlat de comunitățile Cernavodă II - Foltești II este suprapus de înmormântările tumulare Iamnaia, care vor ocupa teritoriile exploatate/controlate anterior de cele locale. Probabil areale din zona dealurilor subcarpatice, sau a unor zone joase aflate la vest de Siret, rămân unele în care elemente Cernavodă II continuă să supraviețuiască. Și zona Bucureștiului ar putea intra în această discuție. Acest tablou nu este unul omogen, astfel că în *tumulul* 2 de la Bolotești din descrieri și publicare nu avem niciun mormânt Iamnaia, dar există unele anterioare (C. Buzdugan *et alii* 1987), iar din *tumulul* 1 din aceeași localitate provine cel puțin un mormânt (M.4) cu ritual Iamnaia (C. Buzdugan *et alii* 1986). În același timp la vest de râul Siret au fost cercetate morminte plane cu ritual Iamnaia (Tîrpești, Costișa) (S. Marinescu-Bîlcu 1964; 1981; A.D. Popescu, R. Băjenaru 2008). Un alt exemplu este *arealul Prahova* în care inițial a existat o perioadă de coexistență a celor două tradiții culturale, dar în final fenomenul Iamnaia se va impune (A. Frînculeasa 2020).

- După acest prim episod în care impactul Iamnaia pare să fi fost unul relevant prin amploare și consecințe imediate, înregistrăm (re)apariția unor artefacte (în special ceramică) care par să își aibă originea în tradiții Cernavodă II. Fără să excludem din această observație adulții de sex masculin, remarcăm apariția unor vase specifice prezente în morminte de sub-adulți și/sau a unor persoane de sex feminin, însoțite uneori de prezența unor elemente de

ritual ușor diferite de standardul funerar Iamnaia (Smeeni, Blejoi, Sărăteni, Taraklia, Kazaklia, Găvănoasa, Burlănești etc.).

▪ În al doilea sfert al mileniului al III-lea putem contura un episod nou în care încă regăsim la sud și est de Carpați elemente care pot fi căutate în fondul cultural Cernavodă II, la care se adaugă unele cu origine în spațiul intracarpatic, areal în care evoluează grupa Livezile/cultura Copăcenii. Deocamdată singulară, așezarea de la Moara Vlăsiei (Ilfov) care evoluează în plină dezvoltare/peisaj Iamnaia, înglobează o serie de elemente specifice culturii Cernavodă II, dar și unele caracteristice epocii bronzului timpuriu din Transilvania. În același timp prefigurează apariția culturii Glina (A. Frînculeasa *et alii* 2014b; 2015b)²².

▪ Având în vedere mediul natural asemănător, dinamica și caracteristicile locuirilor, analogiile artefactelor, intersectarea cu fenomenul tumular, credem că avem aceeași compoziție culturală, care poate fi gestionată sub denumirea de complexul cultural Cernavodă II-Foltești II. Eventualele decalaje cronologice, particularități culturale regionale sunt legate de evoluții și contextul local, dar fenomenul în care au fost incluse cele două segmente este același. Legătura cu spațiul intracarpatic rămâne una constantă, iar în al doilea sfert al mileniului al III-lea elementele comune le regăsim în toate cele trei provincii, respectiv Moldova, Muntenia și Transilvania, într-o coexistență cu fenomenul funerar tumular care pare să se fi acomodat cu realitățile culturale locale.

▪ Trebuie remarcată această coexistență între înmormântările plane și cele tumulare în această perioadă. Această situație ar putea fi un semn al prezenței unei elite locale care folosea în cadrul ritualului funerar tumulii și care avea această autoritate de a capacita societatea pentru un efort comunitar care implica ridicarea unui tumul. În plus ideea că tumulii sunt utilizați exclusiv de o populație venită din stepele nordului Mării Negre pare una depășită.

▪ Tradițiile Cernavodă II-Foltești II se suprapun peste un segment cronologic care acoperă un cadru cultural aflat între finalul Cernavodă I, Cucuteni B, Tripolie CI/CII? și debutul culturii Glina, ceea ce ar corespunde cu aproape un mileniu (R. Băjenaru 1998; A. Frînculeasa 2016; A. Frînculeasa *et alii* 2019a). Acest interval larg, care pare în prezent mai curând unul discontinuu cultural, rămâne a fi completat de cercetări viitoare care vor lumina acele umbre conturate probabil subiectiv de stadiul actual al cunoașterii.

◆ Mulțumiri

Mulțumesc colegilor Octav Negrea, Daniel Garvăn, Claudia Dumitrescu, Roxana Munteanu pentru ajutorul oferit în timpul derulării săpăturilor arheologice de la Târgșoru Nou. Mulțumesc domnului Teodor Ignat care ne-a oferit probe din situl de la București-Dămăroaia pentru realizarea datelor AMS-¹⁴C. Mulțumesc domnului Cătălin Nicolae pentru ajutorul dat la identificarea fotografiilor cu mormântul 3 din *Movila I* de la Ploiești-Triaș din arhiva fotografică a Institutului de Arheologie Vasile Pârvan. Mulțumesc domnilor V. Diaconu și M.-M. Ciută pentru că ne-au pus la dispoziție spre consultare studii aflate în curs de publicare. Mulțumesc colegilor de la Muzeului Național de Istorie a României pentru ajutorul oferit în vederea identificării unor vase descoperite la Smeeni, aflate în patrimoniul respectivei

²² O analiză punctuală legată de situl de la Moara Vlăsiei ne-am propus să o publicăm într-un studiu separat.

instituții. Mulțumesc colegei Roxana Munteanu care ne-a permis menționarea în acest text a unei securi cu margini ridicate descoperite în localitatea Blăjani (Buzău).

◆ Bibliografie

- S. Agulnikov 1995 Importuri de pe cursul inferior al Dunării în complexe arheologice ale bronzului timpuriu din stepa Bugeacului, *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, I, p. 81-85.
- S. Agulnikov,
S. Redina 2005 Moghilnik epohi raneie Emneiaia Balka i c Koșarîi, *Revista Arheologică*, S.N., I/2, p. 267-276.
- S. Agulnikov,
S. Popovici 2015 Rezultatele investigațiilor arheologice de la Găvănoasa, Raionul Cahul, Republica Moldova, în C. Schuster, C. Tulugea, C. Terteci (eds.), *Buridava XII/1, Symposia Thracologica X, Volum dedicat profesorului Petre I. Roman la cea de-a 80-a aniversare*, Râmnicu Vâlcea, p. 176-185.
- D. Agre 2015 Archaeological Investigation of the "Lozianska Mogila" Barrow located near the Village of Boyanovo, Municipality of Elkhovo, în South-Eastern Bulgaria, *PZ*, 90 (1-2), p. 141-171.
- S. Ailincăi et alii 2020 S. Ailincăi, S. Aurel, M. Marian, M. Florian, C. Micu, M. Florin, C. Ioana, M. Lucian, M. Bleoancă, Jijila, județul Tulcea, *Cronica. Campania 2019*, Biblioteca Mousaios, XVII, Buzău, p. 481-484.
- A.D. Alexandrescu 1974 La nécropole du Bronze ancien de Zimnicea (dép. de Teleorman), *Dacia (NS)*, 18, p. 79-94.
- St. Alexandrov 1995 The Early Bronze Age in Western Bulgaria: Periodisation and Cultural Definition, în D. Bailey, I. Panajotov (eds.), *Prehistoric Bulgaria*, Monographs in World Archaeology, 22, Madison Wisconsin, p. 253-270.
- St. Alexandrov 2007 Bronze Age Materials From Bagacina (North-West Bulgaria), în M. Stefanovich, Chr. Angelova (eds.), *PRAE In Honorem Henrieta Todorova*, National Archaeological Institute with Museum, Sofia, p. 225-248.
- St. Alexandrov 2011 Prehistoric Barrow Graves between the Danube and the Balkan Range. Stratigraphy and Relative Chronology, în S. Müller-Celka, E. Borgna (eds.), *Ancestral Landscapes: Burial mounds in the Copper and Bronze Ages (Central and Eastern Europe – Balkans – Adriatic – Aegean, 4th – 2nd millennium BC)*, Lyon, p. 307-320.
- St. Alexandrov 2015 Moghilini grobove ot rannata bronzova epoha v Trakija (55 godini po-kijсно), *Arheologhija*, LVI, 1-2, 2015, p. 33-48.

- St. Alexandrov 2018a Ранн и средна бронзова епоха в българските земи: хронология, периодизация, културни контакти и находки от благородни мета/The Early and Middle Bronze Age in Bulgaria: Chronology, Periodization, Cultural Contacts and Precious Metal Finds, în St. Alexandrov, Y. Dimitrova, H. Popov, B. Horejs, K. Chukalev (eds.), *Metals, Technologies and Interregional Contacts in the Eastern Balkans during the Bronze Age*, Sofia, p. 85-95.
- St. Alexandrov 2018b Селищна могила Езеро/Tell Ezero, în St. Alexandrov, Y. Dimitrova, H. Popov, B. Horejs, K. Chukalev (eds.), *Metals, Technologies and Interregional Contacts in the Eastern Balkans during the Bronze Age*, Sofia, p. 300-303.
- St. Alexandrov 2018c Могилен некропол от ранната бронзова епоха Горан – Слатина/Early Bronze Age Tumular Necropolis Goran – Slatina, în St. Alexandrov, Y. Dimitrova, H. Popov, B. Horejs, K. Chukalev (eds.), *Metals, Technologies and Interregional Contacts in the Eastern Balkans during the Bronze Age*, Sofia, p. 330-331.
- St. Alexandrov,
E. Kaiser 2016 The Early Barrow Graves in West Pontic Area. Cultures? Migrations? Interactions?, în V. Nikolov, W. Schier (eds.), *Der Schwarzmeerraum vom Neolithikum bis in die Früheisenzeit (6000–600 v. Chr.). Kulturelle interferenzen in der zirkumpontischen Zone und Kontakte mit ihren Nachbargebieten*, *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa*, Band 30, Rahden/Westf., Verlag Marie Leidorf GmbH, p. 359-370.
- D.W. Anthony 2007 *The horse, the wheel and language. How Bronze-Age riders from the Eurasian steppes shaped the modern world*, Princeton University Press, Princeton (NJ).
- D.W. Anthony 2010 The Rise and the Fall of Old Europe, în D.W. Anthony, J.Y. Chi, *The Lost World of Old Europe. The Danube Valley, 5000-3500 BC*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, p. 29-57.
- T. Arvaniti,
Y. Maniatis 2018 Tracing the Absolute Time-Frame of the Early Bronze Age in the Aegean, *Radiocarbon* (3), p. 751-773.
- M.Ghe. Barbu *et alii* 2016 M.Ghe. Barbu, O.L. Barbu, A.T. Marc, Locuirea culturii Coțofeni de la Deva-Magna Curia, județul Hunedoara, în C.I. Popa (ed.), *The Carpathian Basin and the Northern Balkans between 3500 and 2500 BC: Common Aspects and Regional Differences*, *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica* 20 (II), Editura Mega, Cluj Napoca, p. 359-379.
- P.-V. Batariuc 1983 Un mormânt din perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului descoperit la Suceava, *Suceava*, X, p. 835-840.
- R. Băjenaru 1998 Discuții privind cronologia absolută a culturii Glina, *SCIVA*, 49, 1, p. 3-22.

- R. Băjenaru 2014 *Sfârșitul bronzului timpuriu în regiunea dintre Carpați și Dunăre*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca.
- V. Bârliba-Mihăilescu, M. Szmyt 2013 Radiocarbon Chronology of the Moldavian (Seret) Subgroup of the Globular Amphora Culture, în A. Koško (ed.), *The foundations of radiocarbon chronology of cultures between the Vistula and Dnieper: 4000–1000 BC*, Baltic-Pontic Studies, 12, p. 82-112.
- D. Berciu 1961 *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, Editura Academiei, București.
- D. Berciu *et alii* 1973 D. Berciu, S. Morintz, P. Roman, Cultura Cernavoda II. Așezarea din sectorul b de la Cernavoda, *SCIV*, 24, 3, p. 373-405.
- Gh. Bichir 1962 Beitrag zur Kenntniis der frühen Bronzezeit im südöstlichen Transilvanien und der Moldau (im Lichte der Grabungn von Cuciulata und Mândrișca), *Dacia (NS)*, 6, p. 87-114.
- M. Bondár, P. Raczky 2009 *The Copper Age cemetery of Budakalasz*, Budapest.
- Y.D. Boyadžiev 1995 Chronology of Prehistoric Cultures in Bulgaria, în D. Bailey, I. Panajotov (eds.), *Prehistoric Bulgaria*, Madison, Wiscosin, p. 149-191.
- M. Brudiu 1985 Informații noi privind epoca bronzului în sud-estul Moldovei, *SCIVA*, 36, 3, p. 235-246.
- M. Brudiu 2003 *Lumea de sub tumulii din sudul Moldovei. De la indo-europeni la turanicii târzii-mărturii arheologice*, Editura Printech, București.
- E. Bujor 1967 Așezarea de la Celei din perioada de tranziție spre epoca bronzului, *Revista Muzeelor*, IV, 3, p. 211-216.
- A. Bulatović 2014 Corded Ware in the Central and Southern Balkans: A Consequence of Cultural Interaction or an Indication of Ethnic Change?, *Journal of Indo-European Studies*, 42 /1-2, p. 101-143.
- A. Bulatović, A. Kapuran 2016 Cultural contacts between communities of southwestern Romania and the central Balkans in the fourth millennium BC, *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 20, II, p. 183-201.
- F. Burtănescu 2002 *Epoca timpurie a bronzului între Carpați și Prut cu unele contribuții la problemele epocii bronzului în Moldova*, Biblioteca Thracologica, XXXVII, București.
- C. Buzdugan *et alii* 1986 C. Buzdugan, V. Bobi, A. Paragină, Cercetări arheologice în necropola tumulară de la Bolotești, *CA*, VIII, p. 27-35.
- C. Buzdugan *et alii* 1987 C. Buzdugan, V. Bobi, N. Cernea, Cercetările arheologice din tumulul 2 de la Bolotești-Vrancea, *SCIVA*, 38, 3, p. 224-232.
- V. Cavruk 2010 Considerații privind schimbul de sare în milenii VI-II î. Hr. în spațiul Carpato-Dunărean, *Tyrageția*, S.N., 4 (XIX), 1, p. 7-34.
- S. Chohadzhiev, N. Mihaylova 2014 *Smyadovo. Prehistoric Cemetery 2005–2008*, Sofia.

- D. Ciobanu 2002 *Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I-XIII e.n.) în spațiul carpato-dunărean*, Biblioteca Mousaios, 3, Buzău.
- H. Ciugudean 2000 *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: cultura Coțofeni*, Editura Mirton, Timișoara.
- H. Ciugudean 2015 Contacte între Cultura Amforelor Sferice și comunitățile Coțofeni în spațiul transilvan, în C. Schuster, C. Tulugea, C. Terteci (eds.), *Buridava XII/1, Symposia Thracologica X, Volum dedicat profesorului Petre I. Roman la cea de-a 80-a aniversare*, Râmnicu Vâlcea, p. 164-175.
- M.-M. Ciută,
R. Totoianu 2020 A Flanged-Axe Discovered at Petrești-Dealul Netotu (Alba County), and some remarks about the detectorists, *Journal of Ancient History and Archaeology*, 7 (3), p. 64-73.
- J.E. Coleman 2011 The Petromagoula - Doliana Group and the beginning of the Aegean Early Bronze Age, în D. Katsonopoulou (ed.), *Helike IV. Ancient Helike and Aigialeia: Protohelladika. The Southern and Central Greek Mainland*, Athens, p. 13-44.
- J.E. Coleman,
Y. Facorellis 2018 The shadowy 'proto-Early Bronze Age' in the Aegean, în S. Dietz, F. Mavridis, Ž. Tankosić, T. Takaoğlu, *Communities in transition. The Circum-Aegean Area during the 5th and 4th Millennia BC*, Oxford&Philadelphia, Oxbow, p. 33-66.
- E.M. Constantinescu,
L. Grigoraș 2004 Cercetările arheologice de la Gherăseni „Grindul Cremenea”, Campaniile 2002-2003, *Mousaios. Buletin Științific al Muzeului Județean Buzău*, 9, p. 9-13.
- T. Demcenko,
O. Levițki 2006 Kurgany u sela Burlănești, *Revista Arheologică*, S.N., II/1-2, p. 293-327.
- Al. Diachenko,
Th.K. Harper 2016 The absolute chronology of Late Tripolye sites: a regional approach, *Sprawozdania Archeologiczne*, 68, p. 81-105.
- D. Diaconescu 2020 Step by Steppe: Yamnaya culture in Transylvania, *PZ*, 91 (1), p. 17-44.
- D. Diaconescu,
S. Tincu 2016 Considerații arheologice privind necropola tumulară de la Silvașu de Jos - Dealul Țapului (oraș Hațeg, jud. Hunedoara), *AnB*, XXIV, p. 107-135.
- V. Diaconu,
G.-D. Hânceanu 2020 Discovered in the ground, rediscovered in the museum. Metallic artifacts from the Bronze Age discovered at Văleni (Neamț county, eastern Romania), în D. Aparaschivei, G. Bilavski, L. Pârâu (eds.), *Varia archaeologica (I). Tradiție și inovație în cercetarea arheologică din România și Republica Moldova*, Editura Mega, Cluj-Napoca, p. 91-100.
- D. Dimitrova 2014 Grobove ot bronzovata epoha pri Kamen, Slivensko, *Arheologia*, 1-2, p. 69-82.

- D. Dimitrova 2018 Могилен гроб от ранната бронзова епоха до с. Камен, община Сливен/Early Bronze Age Tumular Grave near Kamen, Sliven Region, în St. Alexandrov, Y. Dimitrova, H. Popov, B. Horejs, K. Chukalev (eds.) *Metals, Technologies and Interregional Contacts in the Eastern Balkans during the Bronze Age*, Sofia, p. 316-317.
- M. Dinu 1959 Șantierul arheologic Valea Lupului, MCA, VI, p. 203-211.
- M. Dinu 1961 Contributii la problema cultuii amforelor sferice pe teritoriul Moldovei, *ArhMold*, I, p. 43-64.
- M. Dinu 1974 Le problème des tombes à ocre dans les régions orientales de Roumania, *Prehistoria Alpina*, X, p. 261-275.
- M. Dinu 1977 *Complexul cultural Horodiștea-Foltești. Contribuția noilor cercetări arheologice la problema perioadei de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului din zona est carpatică a României*, (teză de doctorat susținută în anul 1977 la Universitatea „Alexandru Ion Cuza” din Iași, Facultatea de Istorie și Filozofia, coordonator M. Petrescu-Dîmbovița), Iași.
- M. Dinu 1980 Afinități între culturile Horodiștea-Erbiceni, Foltești-Cernavoda II și Coțofeni. Contribuții la geneza tracilor nordici, *Analele Universității Al.I.Cuza din Iași*, t. XXVI, seria III, p. 1-8.
- M. Dinu 1988 Cu privire la originea și evoluția comunităților de tip Foltești - Cernavoda II, *Istorie și civilizație*, I, Iași, p. 1-7.
- M. Dinu 1998 Foltești-Cernavoda II. O cultură de origine răsăriteană?, *Carpica*, XXVII, p. 32-43.
- M. Dinu 1999 Perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului (50 de ani de cercetare în centrul academic și universitar Iași, 1949-1999), *Arheologia Moldovei*, II, p. 159-169.
- H. Dumitrescu 1945 La station préhistorique de Horodiștea, sur le Prut, *Dacia*, IX-X (1941-1944), p. 127-153.
- V. Dumitrescu et alii 1954 V. Dumitrescu, H. Dumitrescu, M. Petrescu-Dîmbovița, N. Gostar, *Hăbășești monografie arheologică*, Editura Academiei, București.
- Gh. Dumitroaia 1985 Obiecte de aramă și bronz de pe teritoriul județului Neamț, *MemAnt*, IX-XI (1977-1979), p. 465-481.
- Gh. Dumitroaia 2000 *Comunități preistorice din nord-estul României: de la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, VII, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț.
- M. Florescu 1964 Contribuții la problema începuturilor epocii bronzului, *ArhMold*, 2-3, p. 105-125.
- M. Florescu 1965 Unele observații asupra evoluției bronzului timpuriu în Moldova, *SCIV*, 16, 4, p. 649-661.

- A. Florescu,
M. Florescu 1959 Sondajul de la Gârceni (r. Negrești, reg. Iași), *MCA*, VI, p. 221-229.
- A. Frînculeasa 2016 Nordul Munteniei și cronologia aspectului cultural Stoicani-Aldeni - stratigrafie, elemente de reper și date radiocarbon din situl de la Mălăiești de Jos (jud. Prahova), *BMJT SA*, 8, p. 59-107.
- A. Frînculeasa 2019 The Children of the Steppe: Descendance as a key to Yamnaya success, *SP*, 16, p. 129-168.
- A. Frînculeasa 2020 Earthen burial mounds and the Coțofeni culture south of the Carpathians. Archaeological research in Ariceștii-Rahtivani-Movila pe Răzoare, *Ziridava. Studia Archaeologica*, 34, p. 35-90.
- A. Frînculeasa,
D. Garvăn 2017 Un raport pierdut: săpăturile de la Șoimești – Dealul Merez/La Merez, com. Ceptura, jud. Prahova, campania 2016, *Mousaios. Buletin Științific al Muzeului Județean Buzău*, XXI, p. 57-67.
- A. Frînculeasa *et alii*
2014a A. Frînculeasa, B. Preda, T. Nica, A. Soficaru, Un nou tumul preistoric cercetat la Ariceștii-Rahtivani (jud. Prahova), *SP*, 11, p. 189-227.
- A. Frînculeasa *et alii*
2014b A. Frînculeasa, B. Ciupercă, N. Șerban, A.D. Soficaru, Șantierul arheologic Independența, com. Gherghița (jud. Prahova), punctul „Borosu”. Raport de cercetare arheologică preventivă, *Anuarul MIAP*, S.N., V, p. 35-101.
- A. Frînculeasa *et alii*
2015a A. Frînculeasa, B. Preda, V. Heyd, Pit-Graves, Yamnaya and Kurgans along the Lower Danube: Disentangling 4th and 3rd Millennium BC Burial Customs, Equipment and Chronology, *PZ*, 90, p. 45-113.
- A. Frînculeasa *et alii*
2015b A. Frînculeasa, A. Soficaru, A. Măgureanu, B. Preda, B. Ciupercă, D. Garvăn, A. Anton, C. Constantinescu, Un complex funerar preistoric descoperit la Târgșoru Vechi (jud. Prahova), *BMJT SA*, 7, p. 133-156.
- A. Frînculeasa *et alii*
2016 A. Frînculeasa, B. Preda, I. Adamescu, A.D. Soficaru, Ariceștii-Rahtivani, comuna Ariceștii-Rahtivani, jud. Prahova, *Cronica. Campanie 2015, Târgu-Jiu*, p. 120-122.
- A. Frînculeasa *et alii*
2017a A. Frînculeasa, A. Simalcsik, B. Preda, D. Garvăn, *Smeeni-Movila Mare: monografia unui sit regăsit*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.
- A. Frînculeasa *et alii*
2017b A. Frînculeasa, P. Mirea, G. Trohani, Local cultural settings and transregional phenomena: on the impact of a funerary ritual on the Lower Danube in the 4th millennium B.C, *BMJT SA*, 9, p. 75-116.
- A. Frînculeasa *et alii*
2017c A. Frînculeasa, B. Preda, C. Dumitrescu, O. Negrea, A.D. Soficaru, Blejoi, jud. Prahova, *Cronica. Campanie 2016, București*, p. 166-168.

- A. Frînculeasa et alii 2017d A. Frînculeasa, B. Preda, O. Negrea, C. Dumitrescu, R. Munteanu, D. Garvăn, A.D. Soficaru, Păulești, jud. Prahova. *Cronica. Campania 2016*, București, p. 207-208.
- A. Frînculeasa et alii 2019a A. Frînculeasa, B. Preda-Bălănică, D. Garvăn, O. Negrea, A. Soficaru, Towards a better understanding of the end of the fourth millennium bc in Northern Muntenia: the case of the burial mound in Ploiești - Gara de Vest, *Ziridava. Studia Archaeologica*, 33, p. 53-88.
- A. Frînculeasa et alii 2019b A. Frînculeasa, B. Preda-Bălănică, A. Simalcsik, O. Negrea, B. Constantinescu, D. Stan, Morminte Iamnaia într-un tumul redescoperit și salvat în localitatea Blejoi (jud. Prahova), *BMJT SA*, XI, p. 35-78.
- A. Frînculeasa et alii 2020a A. Frînculeasa, R. Munteanu, D. Garvăn, C. Dinu, O. Negrea, B. Preda-Bălănică, L. Grigoraș, A. Simalcsik, L. Băjenaru, D. Cristea-Stan, F. Constantin, M. Petruneac, M. Focșăneanu, T.B. Sava, A. Dima, G. Sava, M. Ilie, Turanici la Dunărea Inferioară - complexe cercetate recent în nordul Munteniei, *MCA (S.N.)*, XVI, p. 199-228.
- A. Frînculeasa et alii 2020b A. Frînculeasa, D. Garvăn, M. Mărgărit, A. Bălășescu, I. Lazăr, M.N. Frînculeasa, A.D. Soficaru, M. Molnár, M. Georgescu, Between worlds and elites at the beginning of Early Bronze Age at the Lower Danube: an pluridisciplinary approach to personal ornaments, *Archaeological and Anthropological Sciences*, 12, 213, 2020, <http://doi.org/10.1007/s12520-020-01177-0>.
- E. Gavrilă et alii 2016 E. Gavrilă, T. Ignat, M. Vintilă, Date preliminare privind materiale arheologice din perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului descoperite la Dămăroaia, campania 2013, *Revista de cercetări arheologice și numismatice*, II, p. 36-40.
- P. Georgieva et alii 2018 P. Georgieva, M. Popova, V. Danov, Kozareva Mogila: A settlement and necropolis in the West Black Sea region, în S. Dietz, F. Mavridis, Ž. Tankosić, T. Takaoğlu (eds.), *Communities In Transition. The Circum-Aegean Area during the 5th and 4th Millennia B*, Oxbow, Oxford&Philadelphia, p. 107-119.
- G.II. Georgiev et alii 1979 G.II. Georgiev, N. Ia. Merpert, R. V. Katinčarov, D.G. Dimitrov, *Ezero. Rannobronzovoto selische*, Bolgarskata academia na naukite, Sofia.
- F. Gogâltan 2013 Transilvania și spațiul nord-pontic. Relații interculturale între sfârșitul epocii cuprului și începutul epocii bronzului (cca. 3500-2500 a.Chr.), *Acta Musei Sabesensis*, 5, p. 1-53.

- S. Hansen 2014 The 4th Millennium: A Watershed in European Prehistory, în B. Horejs, M. Mehofer (eds.), *Western Anatolia before Troy Proto-Urbanisation in the 4th Millennium BC?*, Proceedings of the International Symposium held at the Kunsthistorisches Museum Wien, Vienna, Austria, 21–24 November, 2012 *Oriental and European Archaeology*, Volume 1, Vienna, p. 243-259.
- N. Harțuče 1973 N. Harțuče, Contribuții la cunoașterea epocii bronzului în jud. Brăila, *SCIV*, 24, 1, p. 15-25.
- N. Harțuče 1987 Cercetările arheologice de la Lișcoteanca, I, Așezarea „Movila Olarului” (1970-1976), *Istros*, V, p. 7-90.
- N. Harțuče 2002 *Complexul arheologic Brăilița*, Bibliotheca Thracologica, XXXV, București.
- N. Harțuče,
F. Anastasiu 1976 *Catalogul selectiv al colecției de arheologie a Muzeului Brăilei*, Brăila.
- Harțuče et alii 1983 N. Harțuče, F. Anastasiu, V. Sîrbu, Săpăturile de salvare de la Grădiștea, jud. Brăila (punctul „mormântul Elizei” - necropolă), *Istros*, II-III, p. 49-65.
- A. Häusler 1976 *Die Gräber der älteren Ockergrabkultur zwischen Dnepr und Karpaten*, Berlin.
- V. Heyd 2011 Yamnaya groups and tumuli west of the Black Sea, în E. Borgna, S. Müller Celka (Hrsg.), *Ancestral Landscapes. Travaux de la Maison de l’Orient et de la Méditerranée*, 58, Lyon, p. 536-555.
- V. Heyd 2013 Europe at the Dawn of the Bronze Age, în V. Heyd, G. Kulcsár, V. Szeverényi (eds.), *Transitions to the Bronze Age. Interregional Interaction and Socio-Cultural Change in the Third Millennium BC Carpathian Basin and Neighbouring Regions*, *Archaeolingua*, 30, Budapest, p. 9-66.
- V. Heyd 2017 Kossinna’s smile, *Antiquity*, 91, p. 348-359.
- B. Horejs,
B. Weninger 2016 Early Troy and its significance for the Early Bronze Age in Western Anatolia, în E. Pernicka, S. Ünlüsoy, S.W. E. Blum (eds.) *Early Bronze Age Troy: Chronology, Cultural Development and Interregional Contacts*, Proceedings of an International Conference held at the University of Tübingen May 8-10, p. 123-146.
- T. Horváth 2017 Balatonszöd-Temeti, Hungary: A Late Copper Age Boleráz-Baden opened settlement with human burials and sacrifice, în H. Meller, S. Friederich (Hrsg.) *Salzmünde – Regel oder Ausnahme/Salzmünde – Rule or exception?*, Tagungen des Landesmuseum für Vorgeschichte Halle (Saale), Band 16, p. 389-415.

- T. Horváth *et alii* 2013 T. Horváth, J. Dani, A. Pető, L. Pospieszny, E. Svingor, Multidisciplinary Contributions to the Study of Pit Grave Culture Kurgans of the Great Hungarian Plain, in V. Heyd, G. Kulcsár and V. Szeverényi (eds.), *Transitions to the Bronze Age. Interregional Interaction and Socio-Cultural Change in the Third Millennium BC Carpathian Basin and Neighbouring Regions*, Archaeolingua 30, Budapest, p. 153-79.
- T. Horváth *et alii* 2020 Horváth T., J. Cseh, P. Barkóczy, L. Juhász, S. Gulyás, Z. Bernert, A. Buzár, A double burial of the Baden culture from Tatabánya–Delphi (northern Transdanubia, Hungary)–A case study of the *Dentalium* beads of the Baden culture and their interpretation, *QI*, 539, p. 78-91.
- T. Hristova,
J. Uzunov 2012 Kolektiven grob s trupopologane ot rannata bronzovata epoha pri Sibrano, Novozagorsko, *Arheologhija*, LIII, 1, p. 62-67.
- I. Iliev,
St. Bokardzhiev 2018 Могилен гроб от ранната бронзова епоха до с. Дражево, Ямболско/Early Bronze Age Tumular Grave near the Village of Drazhevo, Yambol Region, în St. Alexandrov, Y. Dimitrova, H. Popov, B. Horejs, K. Chukalev (eds.), *Metals, Technologies and Interregional Contacts in the Eastern Balkans during the Bronze Age*, Sofia, p. 325-327.
- A. Immel *et alii* 2020 Al. Immel, S. Terna, A. Simalcsik, J. Susat, O. Šarov, G. Sîrbu, R. Hofmann, J. Müller, A. Nebel, B. Krause-Kyora, Gene-flow from steppe individuals into Cucuteni-Trypillia associated populations indicates long-standing contacts and gradual admixture, *Scientific Reports*, 10, 4253, doi.org/10.1038/s41598-020-61190-0, 2020.
- M. Irimia 1977 Un topor din bronz descoperit la Grădina, *Pontica*, 10, p. 297-300.
- S. Ivanova 2013 Connections between the Budzhak culture and Central European groups of the Corded Ware culture, în A. Koško, V. Klochko (eds.), *The Ingul-Donets Early Bronze Civilization as Springboard for Transmission of Pontic Cultural Patterns to the Baltic Drainage Basin 3200-1750 BC*, Baltic-Pontic Studies, 18, Poznań, p. 86-120.
- S. Ivanova,
G. Toshev 2015a Late Eneolithic and Bronze Age prologue Pontic societies. Forest-steppe Middle Dniester and Prut drainage basins in the 4th/3rd-2nd millennium BC: A history of investigations, în A. Koško (ed.), *Podolia as a Cultural Contact Area in the 4th/3rd-2nd Millennium BC*, Baltic-Pontic Studies, 20, Poznań, p. 7-39.
- S. Ivanova,
G. Toshev 2015b The Middle-Dniester cultural contact area of early metal age societies. The frontier of Pontic and Baltic drainage basins in the 4th/3rd-2nd millennium BC, în A. Koško (ed.), *Podolia as a Cultural Contact Area in the 4th/3rd-2nd Millennium BC*, Baltic-Pontic Studies 20, Poznań, p. 331-397.

- E. Kaiser,
K. Winger 2015 Pit graves in Bulgaria and the Yamnaya Culture, *PZ*, 90 (1-2), p. 114-140.
- A. Kapuran *et alii* 2018 A. Kapuran, Al. Bulatović, D. Milanović, Settlement pattern changes during the Central Balkans Copper Age, în S. Dietz, F. Mavridis, Ž. Tankosić, T. Takaoğlu (eds.), *Communities In Transition. The Circum-Aegean Area during the 5th and 4th Millennia BC*, Oxbow, Oxford&Philadelphia, p. 77-88.
- G.I. Kitov *et alii* 1991 G.I. Kitov, I. Panayotov, P. Pavlov, Mogilni nekropoli v Loveschkija krai. Ranna bronzova epoha (nekropol Goran-Slatina), *Razkopki i proucivanija*, 23, Sofia.
- G. Kohl, H. Quitta 1963 Berlin – Radiokarbondaten archäologischer Proben, I, Ausgrabungen und Funde, *Nachrichtenblatt der Landesarchäologie*, 8, 6, p. 281-301.
- G. Kohl, H. Quitta 1964 Berlin Radiocarbon Measurements I, *Radiocarbon*, 6, p. 308-317.
- R. Krauß 2014 Troy, Baden Culture and Corded Ware – Correlations in the Balkan-Carpathian Region at the Turn of the 4th Millennium BC, în B. Horejs, M. Mehofer (eds.), *Western Anatolia before Troy Proto-Urbanisation in the 4th Millennium BC?*, Proceedings of the International Symposium held at the Kunsthistorisches Museum Wien, Vienna, Austria, 21–24 November, 2012 *Oriental and European Archaeology*, Volume 1, Vienna, p. 261-274.
- B. Kromer *et alii* 2003 B. Kromer, M. Korfmann, P. Jablonka, Heidelberg Radiocarbon Dates for Troia I to VIII and Kumtepe, în G.A. Wagner, E. Pernicka, H.-P. Uerpmann (eds.), *Troia and the Troad: Scientific Approaches*, Springer, Berlin, p. 43-54.
- M. Kunchev 1995 Nadgrobna moghila II (Golyamata moghila) do sela Golyama Detelina, obschina Radnevo (Chasti I), *Maritsa-Iztok, Arheologhiceski proucivanija*, 3, p. 35-63.
- C.M. Lazarovici 2010 New data regarding the chronology of the Precucuteni, Cucuteni and Horodiştea-Erbiceni cultures, în J. Šuteková, P. Pavúk, P. Kalábková and B. Kovár (eds.) *PANTA RHEI Studies on the Chronology and Cultural Development of South-Eastern and Central Europe in Earlier Prehistory Presented to Juraj Pavúk on the Occasion of his 75th Birthday*, Comenius University Bratislava, Bratislava, p. 71-94.
- V. Leahu 1965 Săpăturile arheologice de la Căţelu Nou, *CAB*, II, p. 11-74.
- K. Leshtakov 1994 The detachment of the Early Bronze age ceramics along the Southern Bulgarian Black Sea Coast, în M. Lazarov, C. Angelova (eds.), *Thracia-Pontica V, Les ports dans la vie de la Thrace Ancienne, 17-21 octobre 1991*, Sozopol, Bulgaria, 1994, p. 23-38.

- O. Levițki *et alii* 1996 O. Levițki, I. Manzura, T. Demcenko, *Necropola tumulară de la Sărăteni*, Biblioteca Thracologica, XVII, București.
- A.E. Maliuchevici *et alii* 2017 A.E. Maliuchevici, S.M. Agulnikov, S.S. Popovici, *Kurganî pravoberejiia Dnescrovckogo limana i c. Mologa*, Odessa-Khișinev.
- Y. Maniatis *et alii* 2014 Y. Maniatis, Z. Tsirtsoni, C. Oberlin, P. Darcque, Ch. Koukouli-Chryssanthaki, D. Malamidou, T. Siros, M. Miteletsis, S. Papadopoulos, B. Kromer, New 14C evidence for the Late Neolithic-Early Bronze Age transition in Southeast Europe, în R.H. Tykot (ed.), *Proceedings of the 38th International 10th-14th 2010, Open Journal of Archaeometry*, 2, 5262, Tampa, Florida.
- Y. Maniatis *et alii* 2016 Y. Maniatis, C. Oberlin, Z. Tsirtsoni, "BALKANS 4000": The radiocarbon dates from archaeological contexts, în Z. Tsirtsoni (ed.), *The human face of radiocarbon. Reassessing chronology in prehistoric Greece and Bulgaria, 5000-3000 cal BC*, TMO 69, Maison de l'Orient et de la Méditerranée, Lyon, 2016, p. 41-65.
- C.M. Mantu 1994 Un mormânt de înhumăție din perioada de tranziție la epoca bronzului de la Grumezoaia (jud. Iași), *AMN*, 31, p. 123-129.
- C.M. Mantu 1995 Câteva considerații privind cronologia absolută a neo-eneoliticului din România, *SCIVA*, 46, 3-4, p. 213-235.
- I. Manzura 1999 Cernavoda I culture, în L. Nikolova (ed.) *The Balkans in Later Prehistory. Periodization, Chronology and Cultural Development in the Final Copper and Early Bronze Age (Fourth and Third Millennia BC)*, BAR (IS), 791, Archaeopress, Oxford, p. 95-174.
- I. Manzura 2016 North Pontic steppes at the end of the 4th millennium BC: the epoch of broken borders, în A. Zanoci, E. Kaiser, M. Kashuba, E. Izbitser, M. Băț (eds.), *Mensch, Kultur und Gesellschaft von der Kupferzeit bis zur frühen Eisezeit im Nördlichen Eurasien (Beiträge zu Ehren zum 60. Geburtstag von Eugen Sava)*, Tyragetia International I, Chișinău: National Museum of History of Moldova, Freie Universität, Berlin, p. 53-75.
- I. Manzura, N.P. Telnov 1992 Проблема позднетрипольского погребального обрядальесостепной зоны Днестровско-Карпатски хземель. Некоторые итоги и перспективы изучения. В сб.: *Материалы и исследование по археологии и этнографии. Кишинев: Штиинца*, p. 118-130.
- S. Marinescu-Bîlcu 1964 Unele probleme ale perioadei de tranziție de la neolitic la epoca bronzului din Moldova în lumina a trei morminte plane de înhumăție de la Tîrpești, *SCIV*, 15, 2, p. 241-250.
- S. Marinescu-Bâlcu 1981 *Tîrpești. From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR, Oxford.
- I. Mathieson *et alii* 2018 I. Mathieson (+114 coautori), The Genomic 1 History of Southeastern Europe, *Nature*, 555, p. 197-203.

- C. Mayer 1991 Bersttungen der Baden Kultur aus Österreich, *Archaeologia Austriaca*, 75, p. 29-61.
- I. Merkyte 2007 Ezero - Kale from the Copper Age to the Bronze Age in the southern Balkans, *Acta Archaeologica*, 78, 2, p. 1-78.
- I. Merkyte 2018 Modelling the black box: Bulgaria in the 4th millennium BC, în S. Dietz, F. Mavridis, Ž. Tankosić, T. Takaoğlu, *Communities In Transition. The Circum-Aegean Area during the 5th and 4th Millennia BC*, Oxbow, Oxford&Philadelphia, p. 89-94.
- I. Merkyte et alii 2005 I. Merkyte, S. Albek, J. Sørensen Ostegaard, P. Zidarov, *Lîga. Copper Age strategies in Bulgaria*, Acta Archaeologica 76/1. Acta Archaeologica Supplementa, VI, Centre of world Archaeology (CWA) – Publications, 2.
- A. Modi et alii 2019 Al. Modi, D. Nesheva, S. Sarno, St. Vai, S. Karachanak-Yankova, D. Luiselli, E. Pilli, M. Lari, C. Vergata, Y. Yordanov, D. Dimitrova, P. Kalcev, R. Staneva, O. Antonova, S. Hadjidekova, A. Galabov, D. Toncheva, D. Caramelli, Ancient human mitochondrial genomes from Bronze Age Bulgaria: new insights into the genetic history of Thracians, *Scientific Reports*, 9, 5412, <https://doi.org/10.1038/s41598-019-41945-0>.
- Al. Morintz 2019 Povestea a trei culturi arheologice cu denumiri neobișnuite: Cernavoda I, Cernavoda II și Cernavoda III. Un demers istoriografic, *Revistă de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare*, 1, p. 105-117.
- S. Morintz,
P. Roman 1968a Aspekte des Ausgangs des Äneolithikum und der Übergangsstufe zur Bronzezeit im Raum der Niederdonau, *Dacia (NS)*, XII, p. 5-128.
- S. Morintz,
P. Roman 1968b Asupra perioadei de trecere de la eneolitic la epoca bronzului la Dunărea de Jos, *SCIV*, 19, 4, p. 553-573.
- I. Motzoi-Chicideanu
2011 *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea mijlocie și inferioară, vol. I, II*, Editura Academiei Române, București.
- R. Munteanu 2017 Eneoliticul târziu în nord-estul Câmpiei Române. Câteva remarci privind amprenta culturală locală, *Mousaios. Buletin Științific al Muzeului Județean Buzău*, XXI, p. 45-55.
- R. Munteanu 2018 Începutul bronzului timpuriu în estul României: observații privind valoarea cronologică a orizonturilor ceramice, în baza descoperirilor de la Bodești-Cetățuia Frumușica, *Mousaios. Buletin Științific al Muzeului Județean Buzău*, XXII, p. 141-172.
- I. Nestor,
E. Zaharia 1955 Șantierul arheologic de la Sărata Monteoru (1954), *SCIV*, 3-4, p. 497-513.

- I. Nestor,
E. Zaharia 1968 Sur la période de transition du Néolithique à l'âge du Bronze dans l'aire des civilisations de Cucuteni et de Gumelnița, *Dacia NS*, XII, p. 17-43.
- M. Nica 1982 Locuirea preistorică de la Sucidava-Celei din perioada de trecere de la neolitic la epoca bronzului, *Oltenia. Studii și Comunicări*, 4, p. 15-38.
- D. Nicolăescu-Plopșor 1964 Studiul antropologic și morfobiologic al scheletelor neolitice târzii descoperite la Tîrpești, *SCA*, 1, 2, p. 157-176.
- L. Nikolova 1995 Burials in Settlements and Flat Necropolises during the Early Bronze Age in Bulgaria, în D. Bailey, Y. Panajotov (eds.), *Prehistoric Bulgaria*, Monographs in World Archaeology 22, Madison Wisconsin, p. 271-275.
- L. Nikolova 1999 *The Balkans in Later Prehistory. Periodization, Chronology and Cultural Development in the Final Copper and Early Bronze Age (Fourth and Third Millennia BC)*, BAR (IS), 791, Oxford.
- L. Nikolova 2000 Ямная культура на Балканах (Динамика структуры погребального обряда и соотношение с другими культурами ранней бронзы), *Stratum plus*, 2, p. 423-458.
- L. Nikolova 2002 A bronze flange-axe from the Early Bronze Dubenesarovka settlement (production, function and social context), *Archaeologia Bulgarica*, VI, 2, p. 13-25.
- V. Nikolov,
V. Petrova 2016 Tell Karanovo: the hiatus between the Late Copper and the Early Bronze Age, în Z. Tsirtsoni (ed.), *The human face of radiocarbon. Reassessing chronology in Prehistoric Greece and Bulgaria, 5000-3000 cal BC*, TMO 69, Maison de l'Orient et de la Méditerranée, Lyon, France, 2016, p. 128-139.
- S. Oanță-Marghitu 2003 Fenomenul Cernavoda III-Boleráz: după 30 de ani, *CA*, XII, p. 109-138.
- E. Oberländer-
Târnoveanu,
I. Oberländer-Târnoveanu 1979 Așezarea neolitică și necropola de la Sarichioi (județul Tulcea) (Campania 1978), *MCA*, 13, p. 59-70.
- I. Panayotov 1989 *Jamnata kultura v bolgarskite zemi*, Razkopki i proucivanija, 21, Sofia.
- C.N. Patroi 2016 C. N. Patroi, Repertoriul așezărilor și descoperirilor culturii Coțofeni în Oltenia, *Litua. Studii și cercetări*, XVIII, p. 17-93.
- C.N. Patroi 2017 Noi informații despre așezările și descoperirile culturii Coțofeni din Oltenia/New information about the settlements and discoveries Coțofeni culture in Oltenia, *Litua. Studii și cercetări*, XIX, p. 140-151.

- E. Paveleț 2007 Cercetări arheologice preventive întreprinse în tumulul situat pe raza comunei Blejoi, jud. Prahova, *Mousaios. Buletin Științific al Muzeului Județean Buzău*, 12, p. 107-122.
- M. Petrescu-Dîmbovița 1951 Săpăturile arheologice de la Foltești (raionul Tg. Bujor, reg. Galați), *SCIV*, II, 1, p. 249-266.
- M. Petrescu-Dîmbovița 1953 Cetățuia și cimitirul hallstattian de la Stoicani, *MCA*, I, p. 13-211.
- M. Petrescu-Dîmbovița, M. Dinu M. 1974a Noi cercetări arheologice la Stoicani (jud. Galați), *SCIVA*, 25, 1, p. 71-97.
- M. Petrescu-Dîmbovița, M. Dinu 1974b Nouvelles fouilles archéologique a Foltești (dep. de Galați), *Dacia (NS)*, XVIII, p. 19-72.
- C. I. Popa 2010 Între podoabe, statut social și simbolistică. Pandantivele-ochelari din bronzul transilvănean, *Apulum*, 47, p. 1-22.
- C.I. Popa 2011 Between ornaments, social status and symbolism. Spectacle-shaped pendants of the Transylvanian Bronze Age, *Thraco-Dacica (NS)*, 11 (25–26)/1–2, p. 35-46.
- C.I. Popa 2015 C.I. Popa, În căutarea identității unei lumi. cultura Coțofeni - între hățişul terminologic și practica „expunerii arheologice”, *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis*, 7, p. 11-58.
- C.I. Popa, F. Gogâltan 2020 *Locuirea Coțofeni de pe grindul de la Gligorești-Holoame (jud. Cluj). Un studiu arheologic al aşezărilor de la cumpăna mileniilor 4-3 BC*, Editura Mega, Cluj-Napoca (în curs de publicare).
- A.D. Popescu, R. Băjenaru 2008 Mormântul colectiv din perioada timpurie a epocii bronzului de la Costișa (jud. Neamț), *Acta Moldaviae Meridionalis*, 28-29, p. 63-80.
- D.N. Popovici, F. Drașoveanu 2020 Despre evoluția culturilor Precucuteni și Cucuteni. Analiza bayesiană a datelor 14C vs. crono-tipologie, *CA*, XXVII, p. 331-386.
- S. Popovici 2020 Ecouri nord-vest caucaziene în complexele tumulare timpurii din nord-vestul Mării Negre, în A. Melniciuc, B.P. Niculică, S. Ignătescu, S.-C. Enea (eds.), *Eternitatea arheologiei, Studii în onoarea profesorului Dumitru Boghian la a 65-a aniversare*, Cluj-Napoca, p. 519-537.
- M. Porčić 2019 Evaluating Social Complexity and Inequality in the Balkans Between 6500 and 4200 BC, *Journal of Archaeological Research*, 27, p. 335-390.
- B. Preda 2015 Considerations regarding barrow burials and metal depositions during the Early Bronze Age in the Carpathian-Danube area, *Hiperboreea Journal*, Vol. 2, 2, p. 5-51.

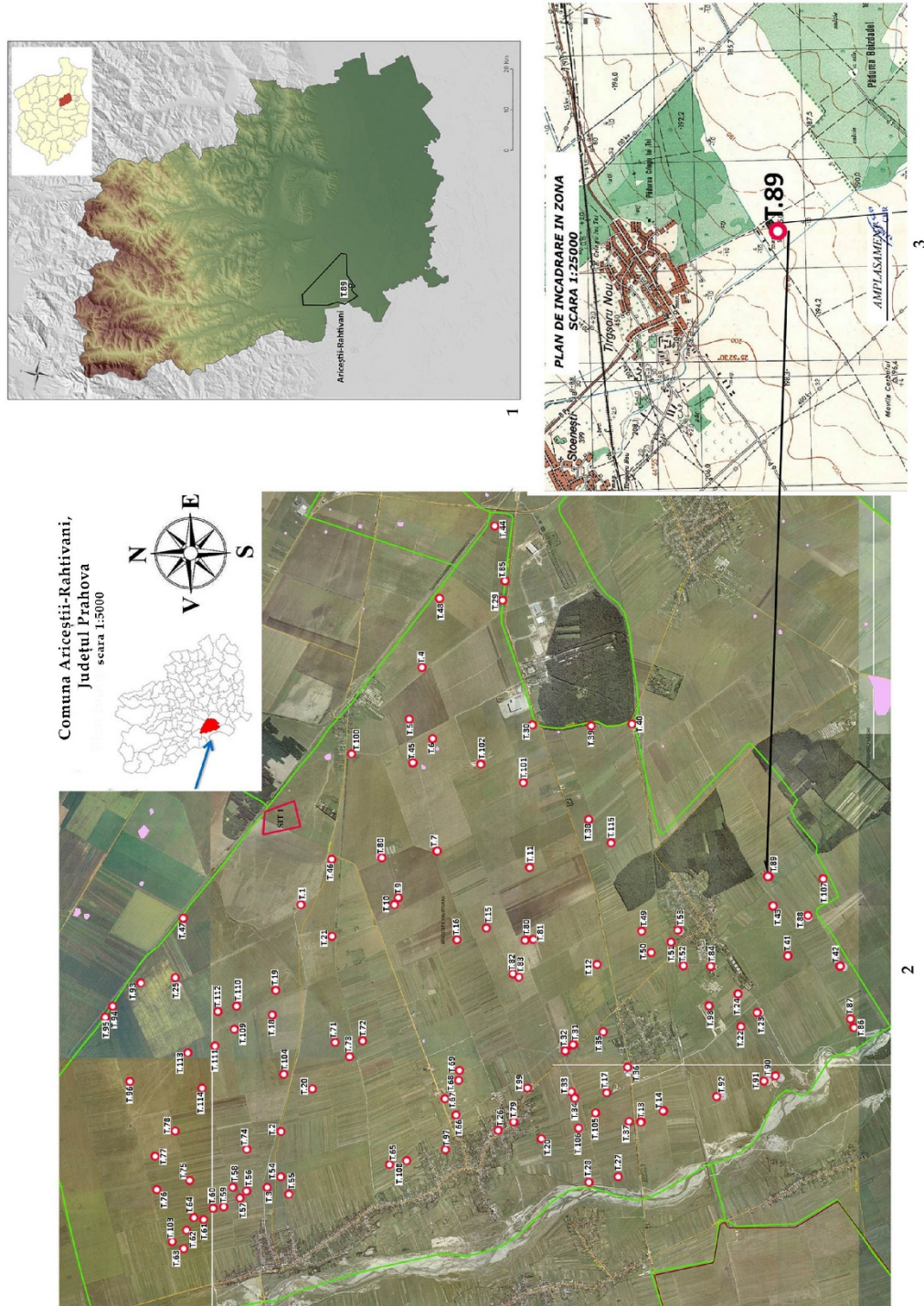
- B. Preda-Bălănică *et alii* 2019 B. Preda-Bălănică, A. Frînculeasa, D. Garvăn, B. Constantinescu, D. Stan, Unfortuitous accidents - prehistoric metal artefacts recently detected in Northern Muntenia (Prahova County), în V. Sîrbu, A. Comșa, D. Hortopan (eds.), *Digging in the past of Old Europe. Studies in Honor of Cristian Schuster at his 60th Anniversary*, Editura Istros, Brăila și Târgu Jiu, p. 321-340.
- B. Preda-Bălănică *et alii* 2020 B. Preda-Bălănică, A. Frînculeasa, V. Heyd, The Yamnaya Impact North of the Lower Danube: A Tale of Newcomers and Locals, *Bulletin de la Société préhistorique française*, 117/1, p. 85-101.
- C. Preoteasa *et alii* 2020 C. Preoteasa, F. Vlad, A. Bălășescu, R. Coman, Noi date cronologice referitoare la culturile Cernavodă I și Cucuteni obținute în urma cercetărilor arheologice de la Săveni (județul Ialomița), *CA*, XXVII, p. 387-401.
- A. Prox 1941 *Die Schneckenbergkultur*, Kronstadt/ Brașov.
- N. Rascovan *et alii* 2019 N. Rascovan, K.-G. Sjogren, K. Kristiansen, R. Nielsen, E. Willerslev, C. Desnues, S. Rasmussen S., Emergence and Spread of Basal Lineages of *Yersinia pestis* during the Neolithic Decline, *Cell*, 176, 1-2, p. 1-11, 295-305.
- Y. Rassamakin 2011 Zur absoluten Chronologie des Äneolithikums in den Steppen des Schwarzmeergebietes anhand neuer ¹⁴C-Daten, în E. Sava, B. Govedarica and B. Hänsel (eds.), *Der Schwarzmeerraum vom Äneolithikum bis in die Früheisenzeit (5000–500 v.Chr.)*, Band 2: Globale Entwicklung versus Lokalgeschehen, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 27, Rahden/Westf, Marie Leidorf, p. 80-100.
- Y. Rassamakin 2012 Absolute Chronology of Ukrainian Tripolian Settlements, în F. Menotti, A. G. Korvin-Piotrovskiy (eds.), *The Tripolye Culture Giant-Settlements in Ukraine. Formation, Development and Decline*, Oxford/Oakville, p. 19-69.
- A. Reingruber, J. Rassamakin 2016 Zwischen Donau und Kuban: Das nordpontische Steppengebiet im 5. Jt. v. Chr., în V. Nikolov, W. Schier (eds.), *Der Schwarzmeerraum vom Neolithikum bis in die Früheisenzeit (6000-600 V. CHR.) kulturelle interferenzen in der zirkumpontischen zone und kontakte mit ihren nachbargebieten*, Prähistorische archäologie in Südosteuropa, band 30, Rahden/Westf., Marie Leidorf, p. 367-404.
- E. Rența 2016 *Cercetările arheologice de salvare de la Ciulnița, județul Ialomița (1994-1997). Așezarea neolitică Boian-Giulești, tumulii I-III și alte descoperiri din eneolitic, epoca bronzului și epoca fierului*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.
- C.N. Rișcuța 2000 Materiale arheologice preistorice aflate în colecția veche a muzeului din Deva, *AnB*, VII-VIII (1999-2000), p. 205-228.

- P. Roman 1964 Despre unele aspecte ale perioadei de trecere de la epoca neolitică la epoca bronzului în regiunile extracarpătice ale R.P.R., *Revista Muzeelor*, I, 4, p. 314-325.
- P. Roman 1969 Conceptul Foltești II și problema începuturilor epocii bronzului în Moldova, *Carpica*, II, p. 17-22.
- P. Roman 1976a *Cultura Coțofeni*, Editura Academiei, București.
- P. Roman 1976b Complexul Orlea-Sadovec, *SCIVA*, 27, 2, p. 147-169.
- P. Roman 1981a Forme de manifestare culturală din eneoliticul târziu și perioada de tranziție spre epoca bronzului, *SCIVA*, 32, 1, p. 21-42.
- P. Roman 1981b Modificări în structura etno-culturală a Europei de sud-est în eneoliticul târziu, *SCIVA*, 32, 2, p. 241-245.
- P. Roman 2001 Die Cernavoda III-Boleraz-Kulturererscheinung an der Unteren Donau, p. 13-59, în P. Roman, S. Diamandi (Hrsg.), *Die Cernavoda III Boleráz. Ein vorgeschichtliches Phänomen zwischen dem Oberrhein und der Unteren Donau. Mangalia/Neptun* (18.-24. Oktober 1999), București.
- P. Roman et alii 1992 P. Roman, A. Dodd-Oprițescu, J. Pál, *Beiträge zur Problematik der Schnurverzierten Keramik Südosteuropas*, Mainz: Heidelberger Akad. Wiss., Internationale Interakademische Kommission für die Erforschung der Vorgeschichte des Balkans, Monographien 3.
- C. Sachße 2010 *Untersuchungen zu den Bestattungssitten der Badener Kultur* (2 Bände), Univforsch. Prähist. Arch., 179, Bonn.
- E. Sava et alii 2019 E. Sava, S. Agulnicov, I. Manzura, *Исследования курганов в Буджакской степи (1980-1985 гг.)*, Biblioteca „Tyragetia” XXX, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău.
- I. Sălceanu 2008 *Sălcuța IV - Herculană II-III*, Fundația „Rădăcinile Europei”, Seria „Monographia”, I, Satu Mare.
- C. Schuster, T. Popa 2008 *Mironești. I. Locuri, cercetări arheologice, monumente și personaje istorice*, Bibliotheca Musei Giurgiuvensis, 3, Editura Pelican, Giurgiu.
- C. Schuster, T. Popa 2009 *Cercetări arheologice pe Câlniștea. Schitu – Bila – Cămineasca*, Bibliotheca Musei Giurgiuvensis, Seria Monografii, IV, Editura Pelican, Giurgiu.
- C. Schuster et alii 2009 C. Schuster, T. Popa, M. Panait, Gedanken zur Cernavoda II kultur (im Lichte der neusten Forschungen von Mironești-Malu Roșu, Bezirk Giurgiu, *Thraco-Dacica* (SN), 1 (24)/1-2, p. 5-23.

- St. Schwenzer 2005 Zur Beginn der Frühbronzezeit in Bulgarien, în B. Horejs, R. Jung, E. Kaiser, B. Teržan (Hrsg.), *Interpretationsraum Bronzezeit*, Bernhard Hänsel von seinen Schülern gewidmet, Bonn, p. 181-198.
- M. Semmoto,
H. Kamuro 2015 New AMS 14C Dates in Dyadovo of 2010-2012 Seasons - Notes on the Early Bronze Age and Late Chalcolithic Age in the Upper Thracian Plain, în H. Kamuro (ed.), *A Study of the Archaeological and Environmental Background of the Initial Period of the Bronze Age in Bulgaria. A report of the Dyadovo Excavations 2010-2012*, Tokio, p. 59-68.
- N. Simache,
V. Teodorescu 1962 Săpăturile de salvare de la Smeeni, *MCA*, VIII, p. 273-281.
- G. Sîrbu 2019 *Comunitățile Cucuteni-Tripolie târzii din spațiul prutonistean. Grupul cultural Gordinești*, Teză de doctorat, conducător științific O. Levițchi, Chișinău.
- V. Sîrbu 1980 Cercetările arheologice de la Cireșu (jud. Brăila); așezarea Gumelnița și descoperirile postneolitice, *Istros* 1, p. 19-31.
- V. Sîrbu *et alii* 2011 V. Sîrbu, S. Matei, D. Costache, L. Grigoraș, G. El Susi, *Pietroasa Mică-Griu Dării, județul Buzău. Descoperiri din epoca eneolitică și a bronzului*, vol. III, Monografii Arheologice, III, Biblioteca Mousaios, Buzău.
- Z. Székely 2009 The Beginnings of Early Bronze Age in South-East Transylvania. Problems of Chronology, în S. Berecki, R.E. Németh, B. Rezi (eds.), *Bronze Age Communities in the Carpathian Basin*, Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 24-26 October 2008, Cluj-Napoca, p. 39-44.
- M. Szmyt 2013 View from the northwest, în V. Heyd, G. Kulcsár, V. Szeverényi (eds.), *Transition to the Bronze Age: Interregional Interaction and Socio-Cultural Change at the Beginning of the Third Millennium BC in the Carpathian Basin and Surrounding Regions*, *Archaeolingua*, 30, Budapest, p. 93-111.
- D. Șerbănescu,
G. Trohani 1978 Cercetări arheologice pe valea Mostiștei, *Ilfov. File de Istorie*, p. 17-42.
- D. Șerbănescu,
O. Androne 2016a Complexe funerare ale culturii Cernavodă II descoperite la Oltenița, jud. Călărași, p. 154, în A. Boroneanț, A. Măgureanu, A. Vîlcu, *Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”*, SCIVA, 67, 1-2, p. 139-170.
- D. Șerbănescu,
O. Androne 2016b Some preliminary considerations regarding the spatial organization on the eponymous settlement of the Gumelnița culture, *Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice*, II, 2, p. 24-35.

- C. Ștefan 2012 Aspectul Brătești: filiație gumelnițeană sau grup intruziv?, *SCIVA*, 63, 1-2, p. 5-17.
- H. Todorova 1995 The Neolithic, Eneolithic and Transitional Period in Bulgaria, în D. Bailey, I. Panajotov (eds.), *Prehistoric Bulgaria*, Monographs in World Archaeology, 22, Madison, Wisconsin, p. 79-98.
- H. Todorova 2003 Praehistory of Bulgaria, în D. V. Gramenos (ed.), *Recent Research in the prehistory of the Balkans*, Tesalonik, p. 257-328.
- G. Tončeva 1981 Un habitat lacustre de l'age du Bronze Ancien dans les environs de la ville de Varna (Ezerovo II), *Dacia (NS)*, 25, p. 41-62.
- Z. Tsirtsoni 2014 Formation or Transformation? The 4th Millennium BC in the Aegean and the Balkans, în B. Horejs, M. Mehofer (eds.), *Western Anatolia before Troy. Proto-Urbanisation in the 4th Millennium BC? Book Subtitle: Proceedings of the International Symposium held at the Kunsthistorisches Museum Wien, Vienna, Austria, 21-24 November, 2012*, p. 275-304.
- E. Tudor 1973 Un mormânt de la începutul epocii bronzului descoperit la Răcăciuni (jud. Bacău), *SCIV*, 24, 2, p. 283-289.
- I. Tușulescu 2016 *Perioada de tranziție spre epoca bronzului în zona deluroasă și montană a Olteniei*, Editura Măiastra, Târgu-Jiu.
- V. Ursachi 1995 *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, Biblioteca Thracologica, X, București.
- I. Vajsov 2002 Das Grab 982 und die Protobronzezeit in Bulgarien, în H. Todorova (ed.), *Durankulak, II. Die Prähistorischen Gräberfelder*, 1 (Text teil), Sofia, Deutsches Archäologisches Institut, p. 159-176.
- I. Vasiliu 1995 Mormintele cu ocră de la Luncavița, Movila Mocuța, *Peuce*, 11, p. 89-115.
- I. Vasiliu 2002 Vasiliu I., *Bronzul timpuriu și mijlociu la Dunărea de Jos*, teză de doctorat susținută la Universitatea «1 decembrie 1918», Facultatea de Istorie și Filologie, Alba Iulia (conducător științific profesor Iuliu Paul) mai 2002.
- H. Vasilieva 2018 From the bottom of the sea: the early Bronze Age ceramics from Sozopol and Urdoviza, *Pontica*, LI, p. 135-149.
- M. Vernescu 2013 *Bărăganul în preistorie (cca 3500-1200 a.Chr.). Perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului și epoca bronzului*, Editura Istros, Brăila.
- F. Vlad, Gh. Matei 2004 Contribuții la repertoriul arheologic al județului Ialomița, *Ialomița*, IV (2003-2004), p. 197-220.
- R. Vulpe 1957 *Izvoare. Săpăturile din 1936-1938*, Editura Academiei, București.

- B. Weninger 1995 Stratified 14C dates and ceramic chronologies. Case studies for the Early Bronze Age at Troy (Turkey) and Ezero (Bulgaria), *Radiocarbon*, 37, p. 443-456.
- B. Weninger,
D. Easton 2014 The Early Bronze Age Chronology of Troy (Periods I-III): Pottery Seriation, Radiocarbon Dating and the Gap, în B. Horejs, M. Mehofer (eds.), *Western Anatolia before Troy Proto-Urbanisation in the 4th Millennium BC?*, Proceedings of the International Symposium held at the Kunsthistorisches Museum Wien, Vienna, Austria, 21-24 November, 2012, *Oriental and European Archaeology*, Volume 1, Vienna, p. 157-199.
- A. Windler 2017 Increasing Inequality and the Abandonment of Tell-Settlements: The Case of Durankulak, în S. Hansen, J. Müller (eds.), *Rebellion and inequality in archaeology*, Proceedings of the Kiel Workshops "Archaeology of Rebellion" (2014) and "Social Inequality as a Topic in Archaeology" (2015), In Kommission bei Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, p. 103-112.
- M. Wittenberger,
M. Rotea 2015 Un topor cu marginile ridicate descoperit la Sălicea, jud. Cluj, *Revista Bistriței*, XXIX, p. 20-22.
- P. Włodarczak 2017 Kurgan rites in the Eneolithic and Early Bronze Age Podolia in light of materials from the funerary ceremonial centre at Yampil, în Al. Koško, M. Szmyt (eds.), *Podolia 'barrow culture' communities: 4th/3rd-2nd mill. BC the Yampil barrow complex: interdisciplinary studies*, *Baltic-Pontic Studies*, 22, Poznań, p. 246-283.
- E. Zaharia 1964 Două vase pictate din grupul Horodiștea-Foltești descoperite în raionul Iași, *ArhMold*, 2-3, p. 439-444.
- E. Zaharia 2013 The Cucuteni B from Sărata Monteoru, Merei Commune, Buzău County, Romania, în A. Comșa, C. Bonsal, L. Nikolova (eds.), *Facet of the Past. The Challenge of the Balkan Neo-Eneolithic Proceedings of the International Symposium Celebrating the 85th Birth Anniversary of Eugen Comșa*, București, p. 489-495.

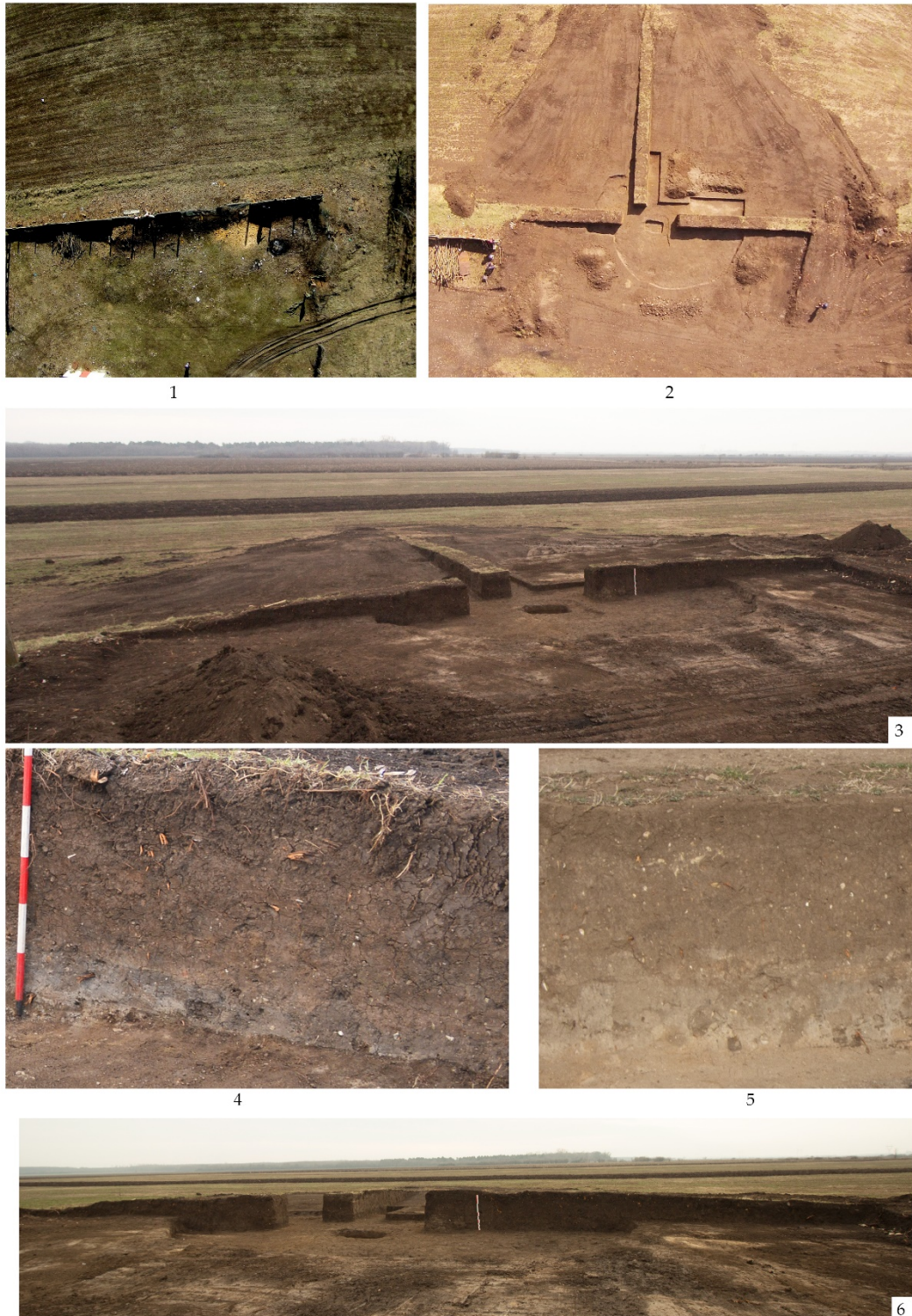
Pl. 1. Județul Prahova cu poziționarea tumului cercetat la Târgșoru Nou (1-3); tumulii identificați pe raza comunei Aricești-Rahivani (2).

Prahova County with the position of the mound investigated in Târgșoru Nou (1-3); the burial mounds mapped on the territory of the Aricești-Rahivani locality (2).

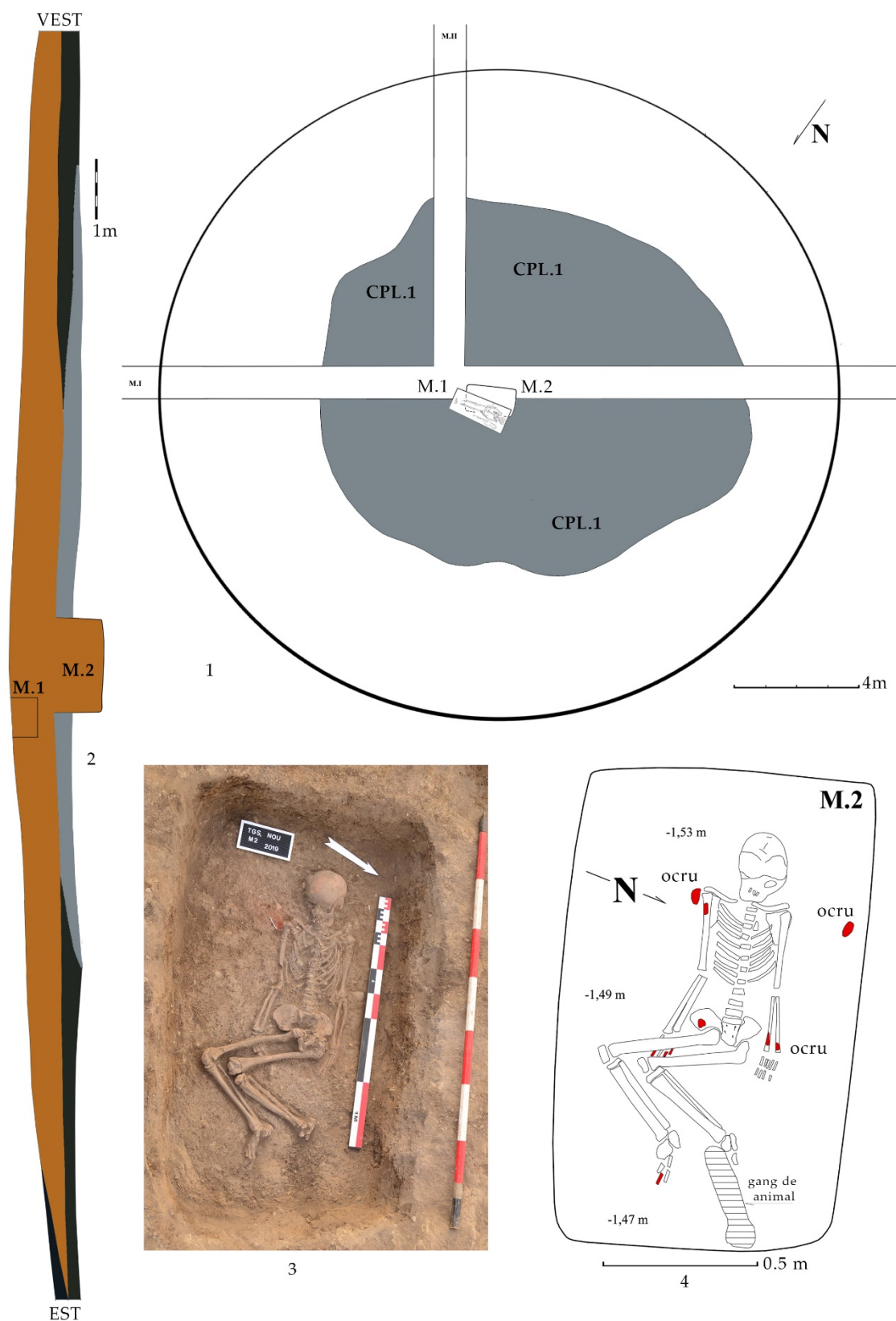

Pl. 2. Târgșoru Nou – tumulul văzut dinspre sud (1), nord (3), de sus (2); săgețile indică conturul părții nordice distruse (2).

Târgșoru Nou – the mound viewed from the south (1), north (3), from above (2); the arrows indicate the contour of the destroyed northern area (2).

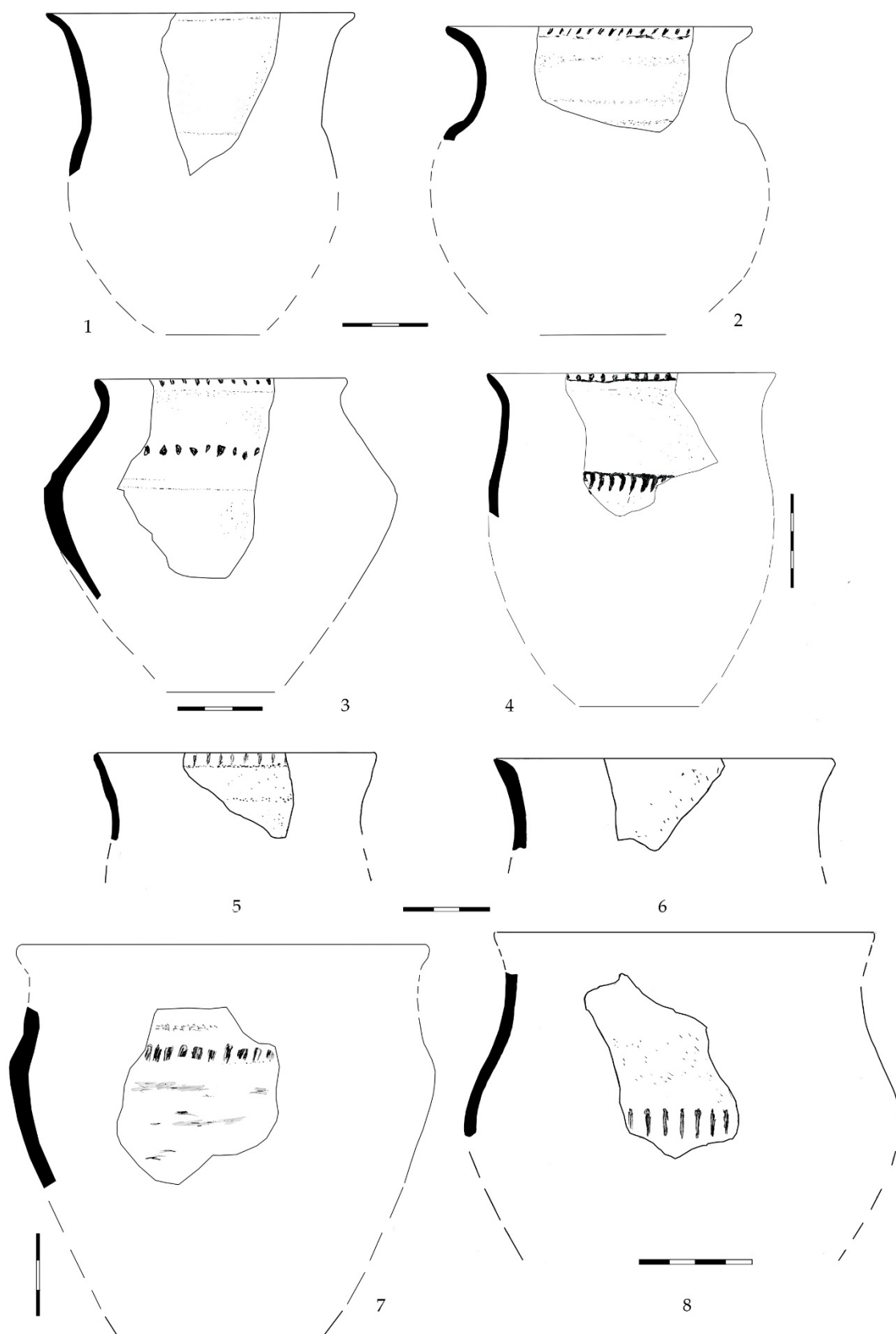

Pl. 3. Târgșoru Nou: imagini aeriene cu tumulul dinaintea (1) și din timpul cercetărilor (2-5); detalii cu profilul stratigrafic pe care se poate observa stratul de cenușă/CPL.1 (4-5).
Târgșoru Nou: aerial photographs of the mound before (1) and during researches (2-5); detail of the stratigraphic profile on which the ash layer/CPL.1 is visible (4-5).

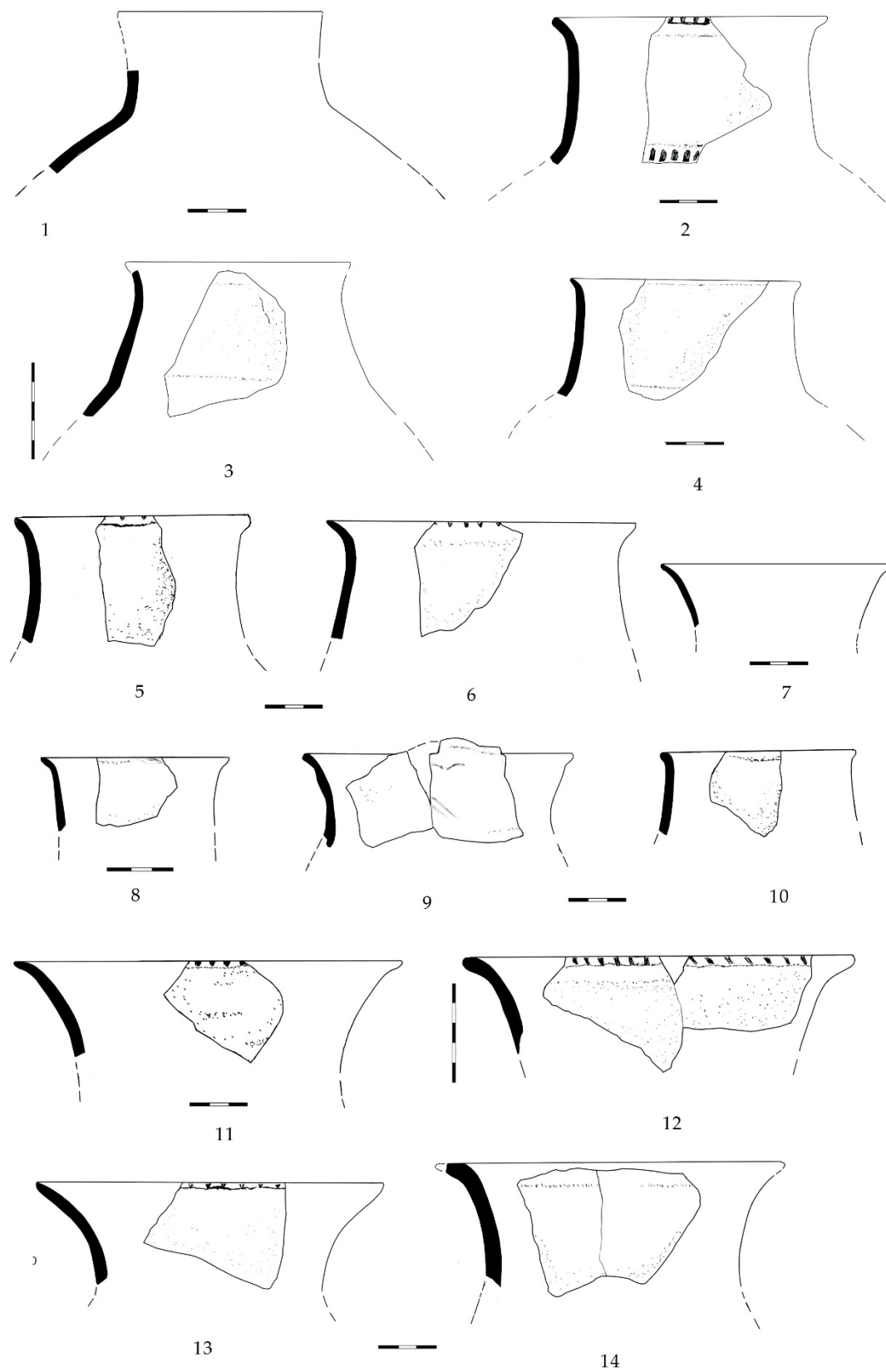

Pl. 4. Târgșoru Nou: planul general (1); profilul stratigrafic – martor I/M.I (2); M.2-mormântul primar, Iamnaia (3-4).

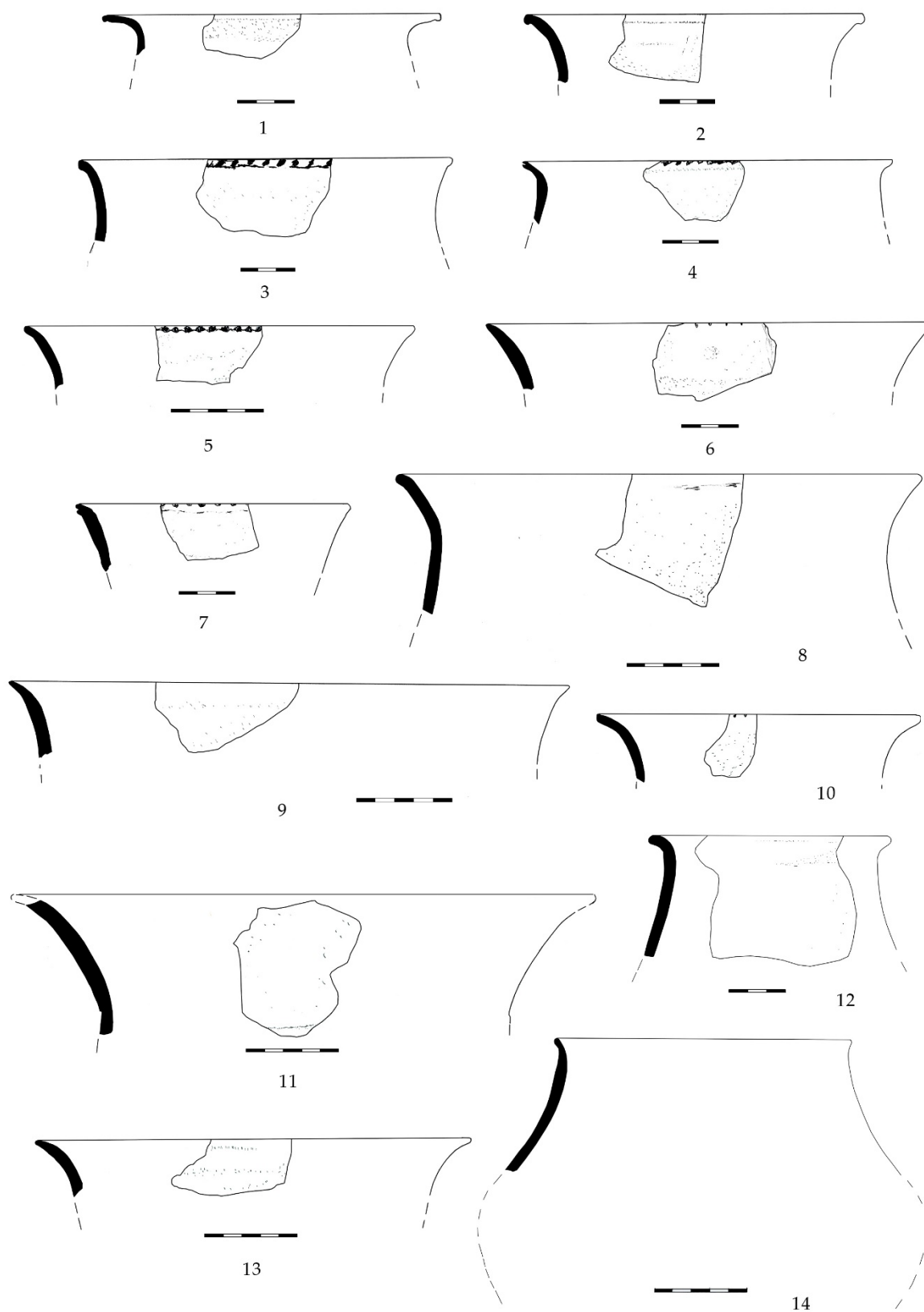
Târgșoru Nou: general plan (1); stratigraphic profile – baulk I/M.I (2); Gr.2-primary burial, Yamnaya (3-4).

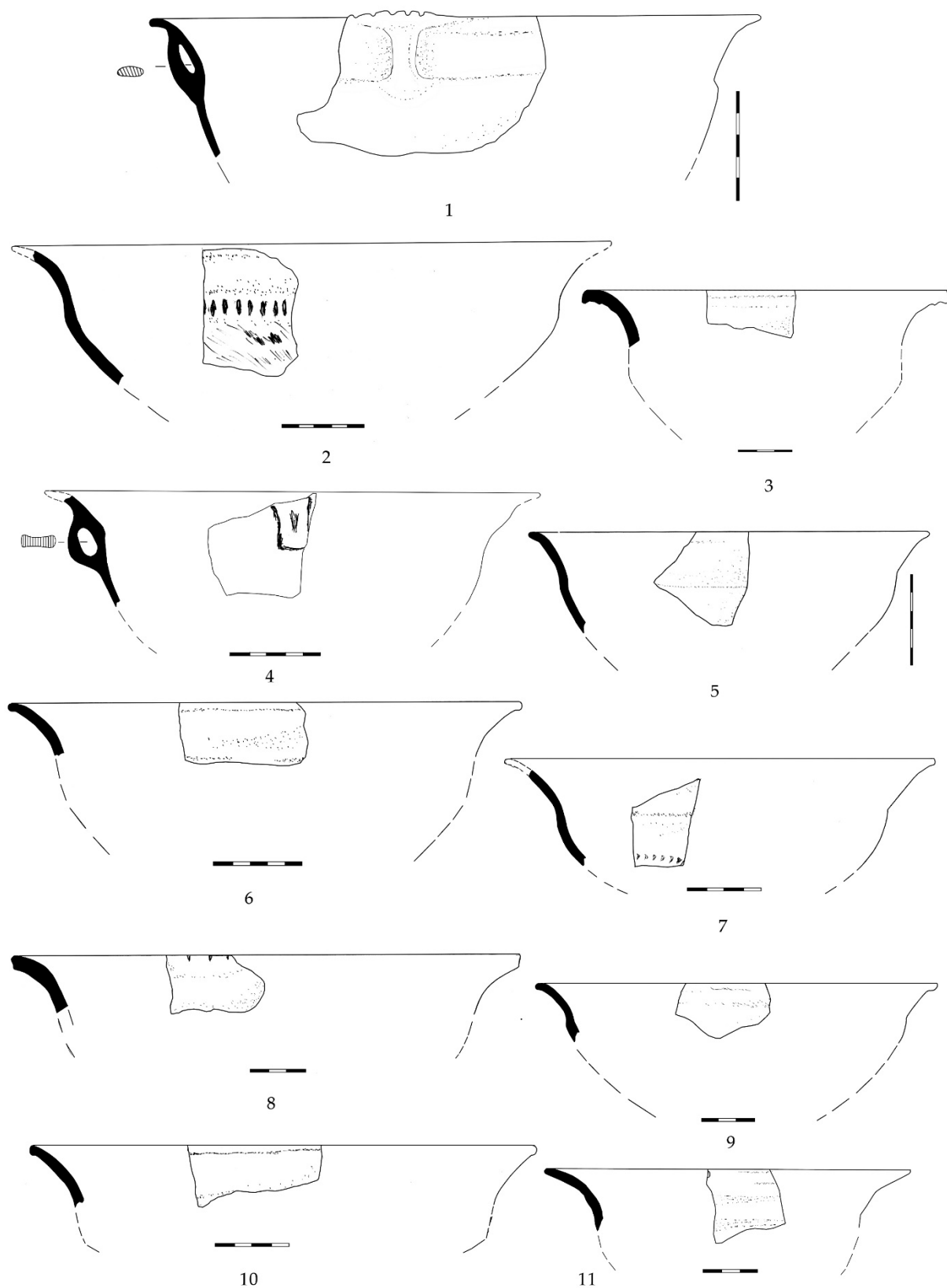
Pl. 5. Târgșoru Nou: ceramică Cernavodă II descoperită în CPL.1.
Târgșoru Nou: Cernavodă II pottery discovered in CPL.1.

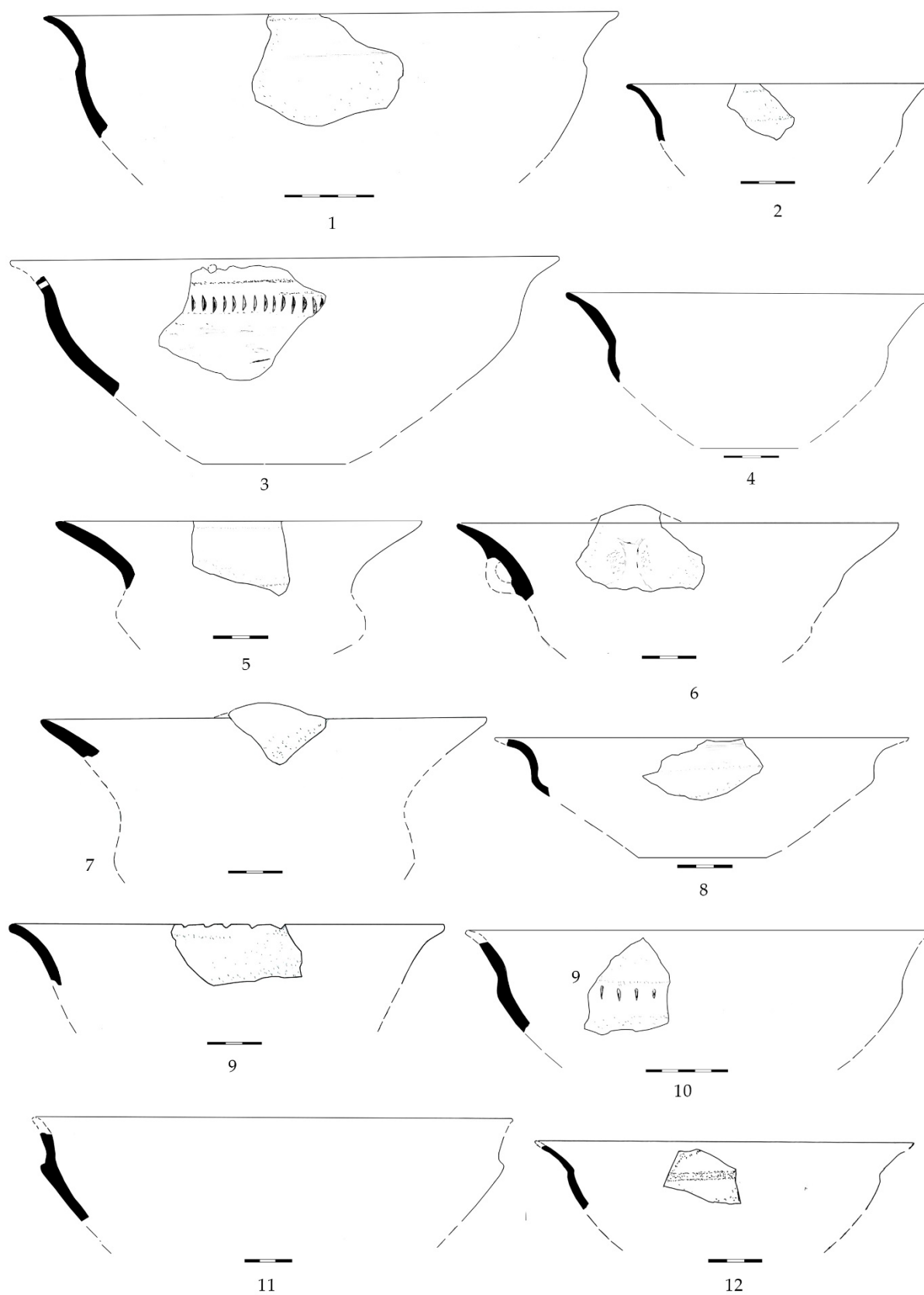
Pl. 6. Târgșoru Nou: ceramică Cernavodă II descoperită în CPL.1.
Târgșoru Nou: Cernavodă II pottery discovered in CPL.1.

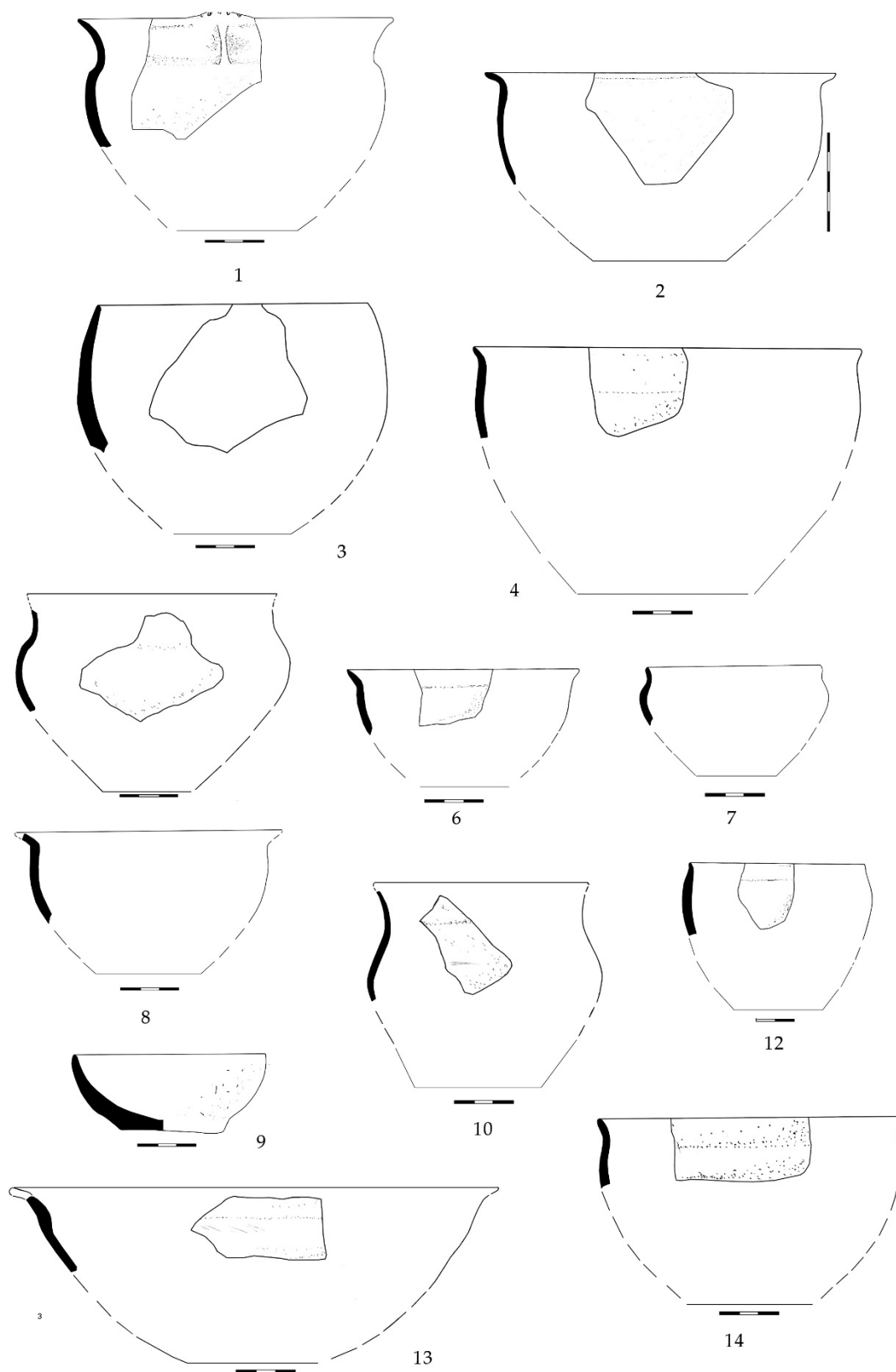
Pl. 7. Târgșoru Nou: ceramică Cernavodă II descoperită în CPL.1.
Târgșoru Nou: Cernavodă II pottery discovered in CPL.1.

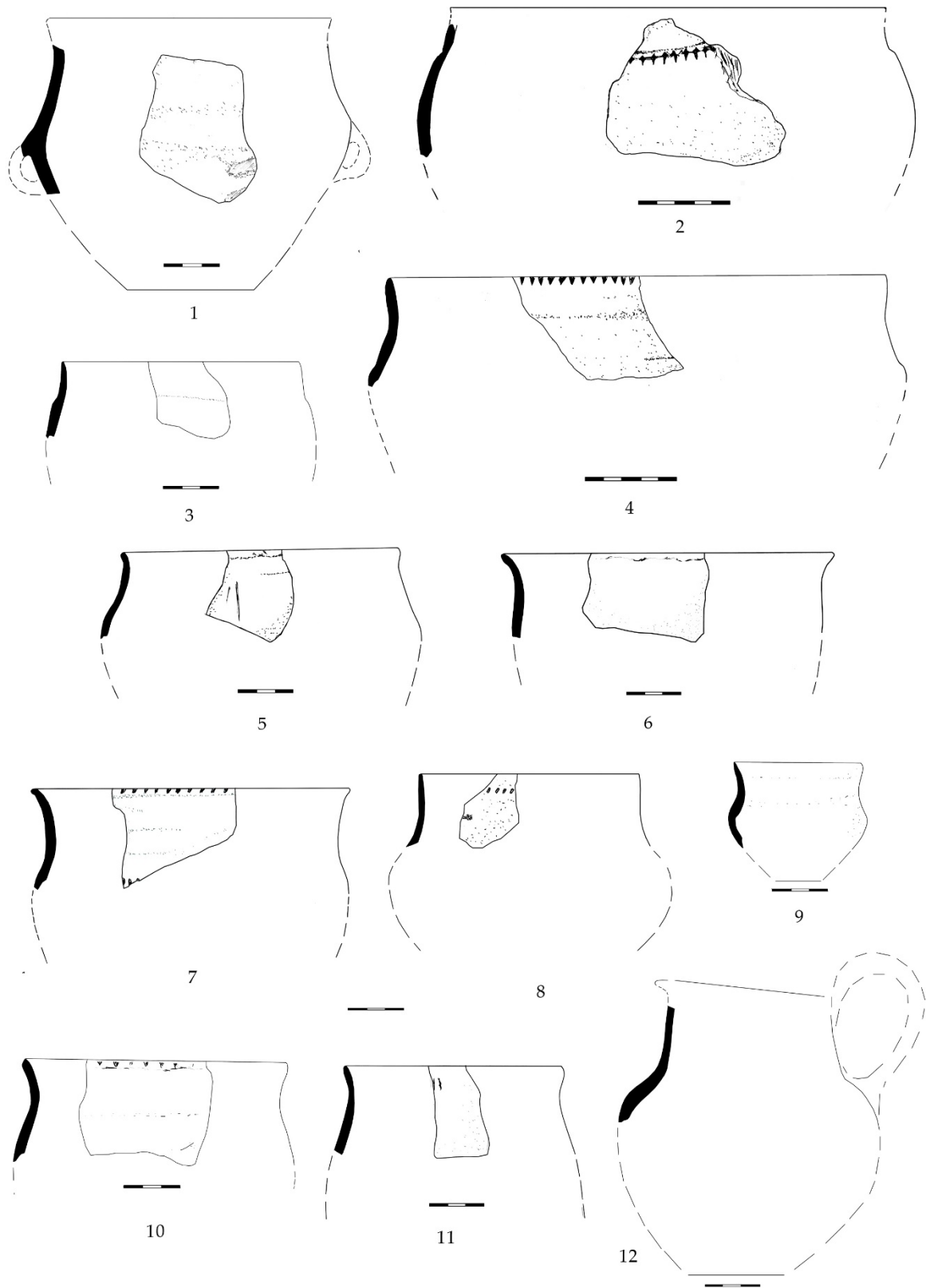
Pl. 8. Târgșoru Nou: ceramică Cernavodă II descoperită în CPL.1.
Târgșoru Nou: Cernavodă II pottery discovered in CPL.1.

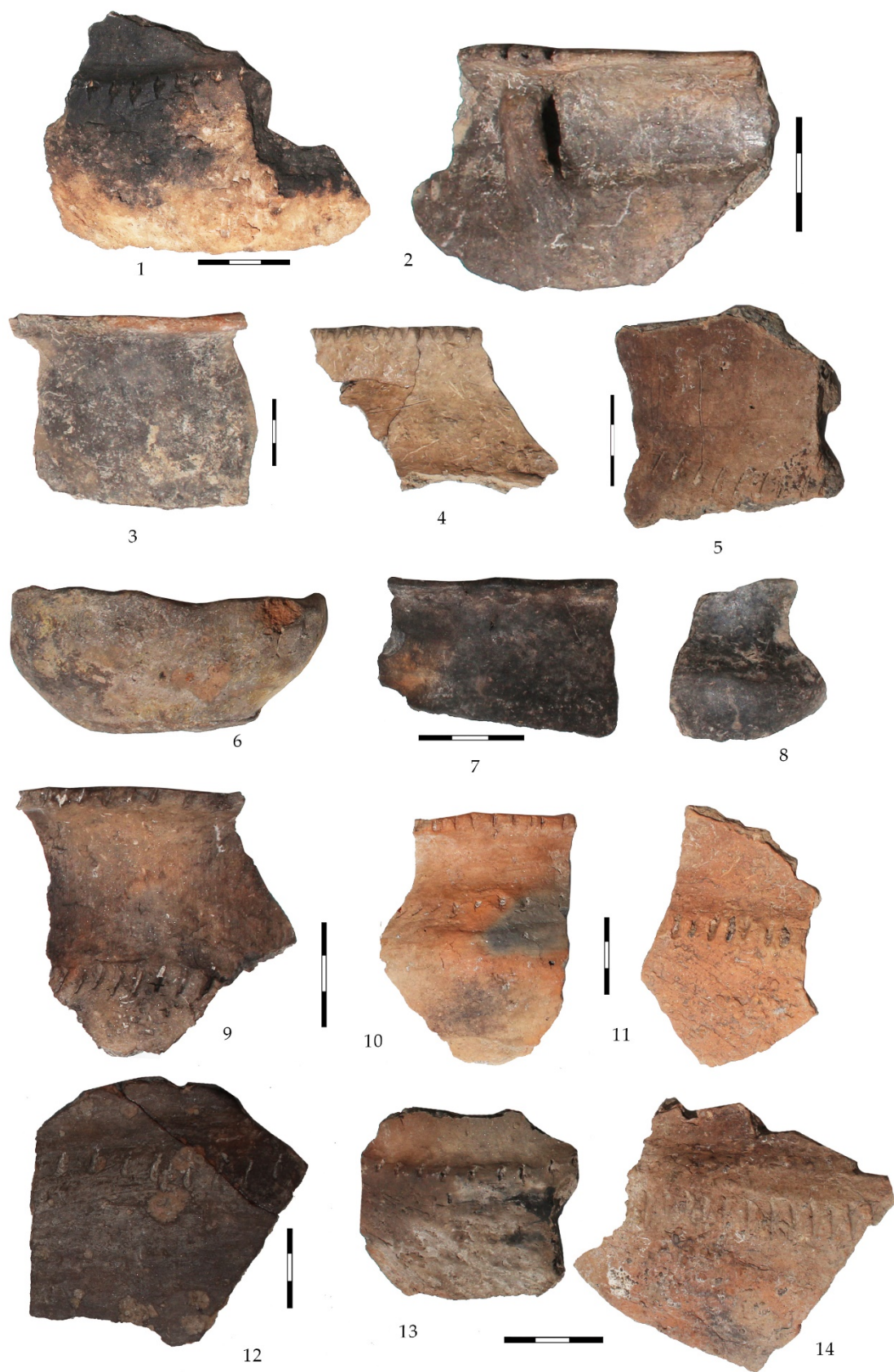
Pl. 9. Târgșoru Nou: ceramică Cernavodă II descoperită în CPL.1.
Târgșoru Nou: Cernavodă II pottery discovered in CPL.1.

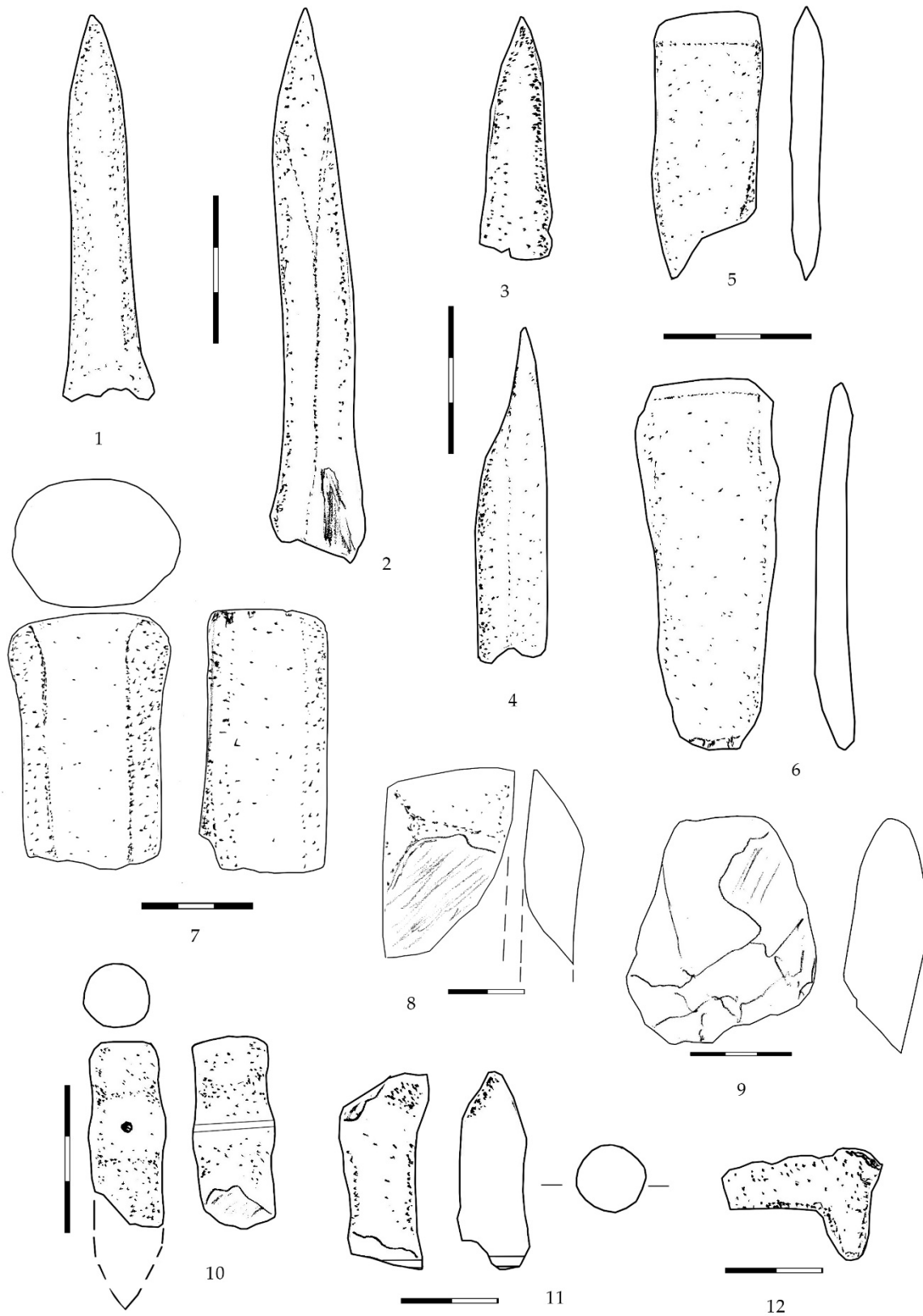
Pl. 10. Târgșoru Nou: ceramică Cernavodă II descoperită în CPL.1.
Târgșoru Nou: Cernavodă II pottery discovered in CPL.1.

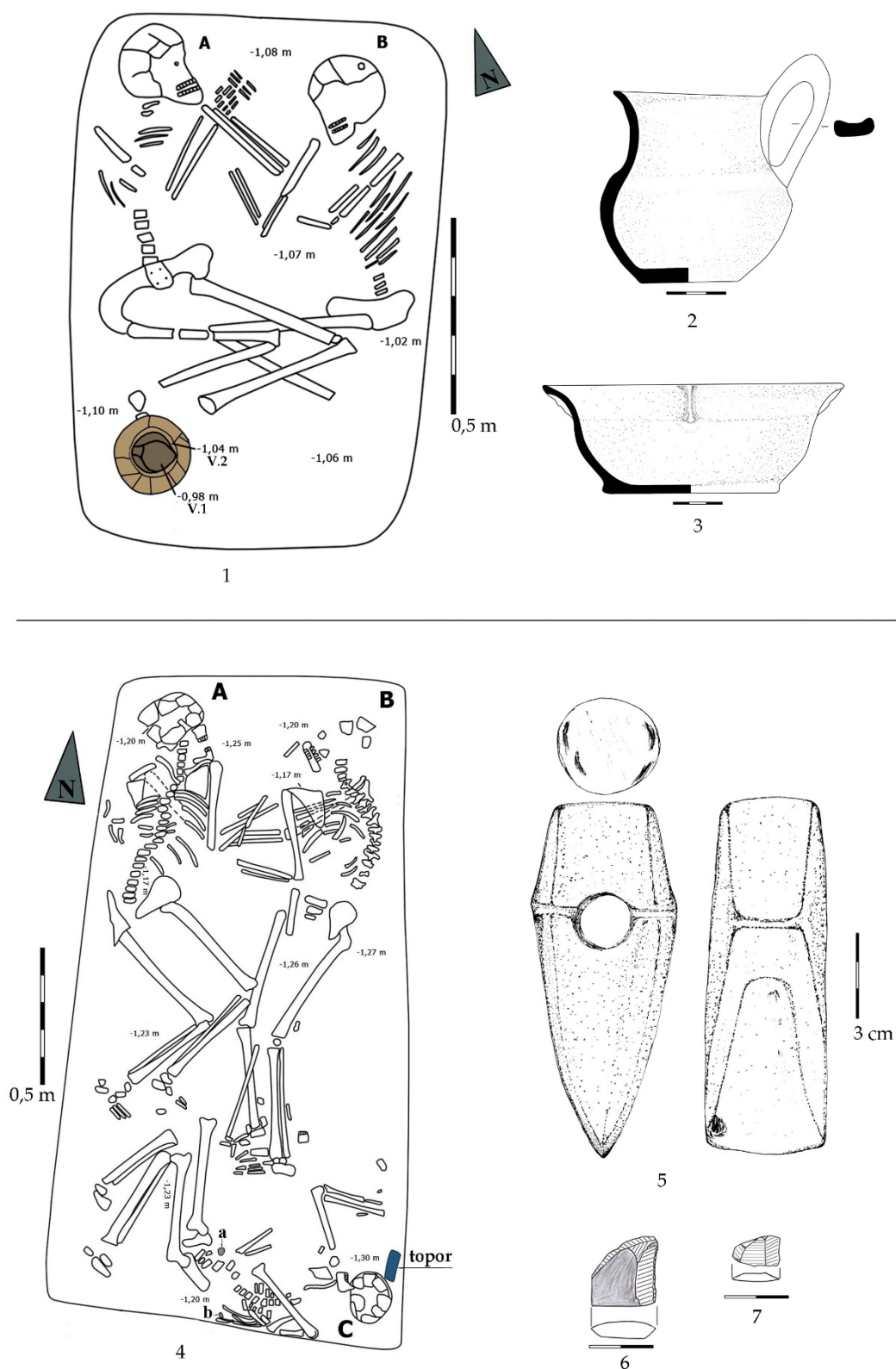
Pl. 11. Târgșoru Nou: ceramică Cernavodă II descoperită în CPL.1.
Târgșoru Nou: Cernavodă II pottery discovered in CPL.1.

Pl. 12. Târgșoru Nou: ceramică Cernavodă II descoperită în *CPL.1*.
Târgșoru Nou: Cernavodă II pottery discovered in *CPL.1*.

Pl. 13. Târgșoru Nou: piese descoperite în CPL.1 realizate din os (1-6), piatră (7-9), lut (10-12).
Târgșoru Nou: artifacts discovered in CPL.1 made of bone (1-6), stone (7-9), clay (10-12).

Pl. 14. Ploiești – tumul *Gara de Vest*: M.1 (1) și vasele din inventarul acestuia (2-3); M.2 (4) și topor de piatră (5) și piese de silex (6-7) descoperite în mormânt (după A. Frînculeasa *et alii* 2019a).

Ploiești – the mound of *Gara de Vest*: Gr.1 (1) and the pots placed as grave-goods (2-3); Gr.2 (4), stone axe (5) and flint items (6-7) found in the burial (following A. Frînculeasa *et alii* 2019a).

Pl. 15. Morminte pre-Iamnaia din *arealul Prahova*: Ariceștii-Rahtivani, T.IV/M.5 (1) și inventarul mormântului (2-5); Blejoi T.III/M.3 (2); Păulești T.IV/M.3 (3) (după A. Frînculeasa *et alii* 2014a; 2017c; 2017d).

Pre-Yamnaya burials from the *Prahova Area*: Ariceștii-Rahtivani, mound IV/Gr.5 (1) with the grave-goods (2-5); Blejoi mound III/Gr.3 (2); Păulești mound IV/Gr.3 (3) (following A. Frînculeasa *et alii* 2014a; 2017c; 2017d).

Pl. 16. Ploiești-Triaj, *Movila I*: M.3 (fotografii din arhiva IAB „Vasile Pârvan”) (1-2) și inventarul acestuia (2-8); M.4 (reconstituire după descriere) (10), seure cu margini ridicate (9).
Ploiești-Triaj, *Mound I*: Gr.3 (photographs from the IAB ‘Vasile Pârvan’ archive) (1-2) with the grave-goods (2-8); Gr.4 (reconstruction following the description) (10), flanged axe (9).